

בית הרב

סיידות ובדרכי החסידות

jem / 142069

תלמוד

תורה כיצד

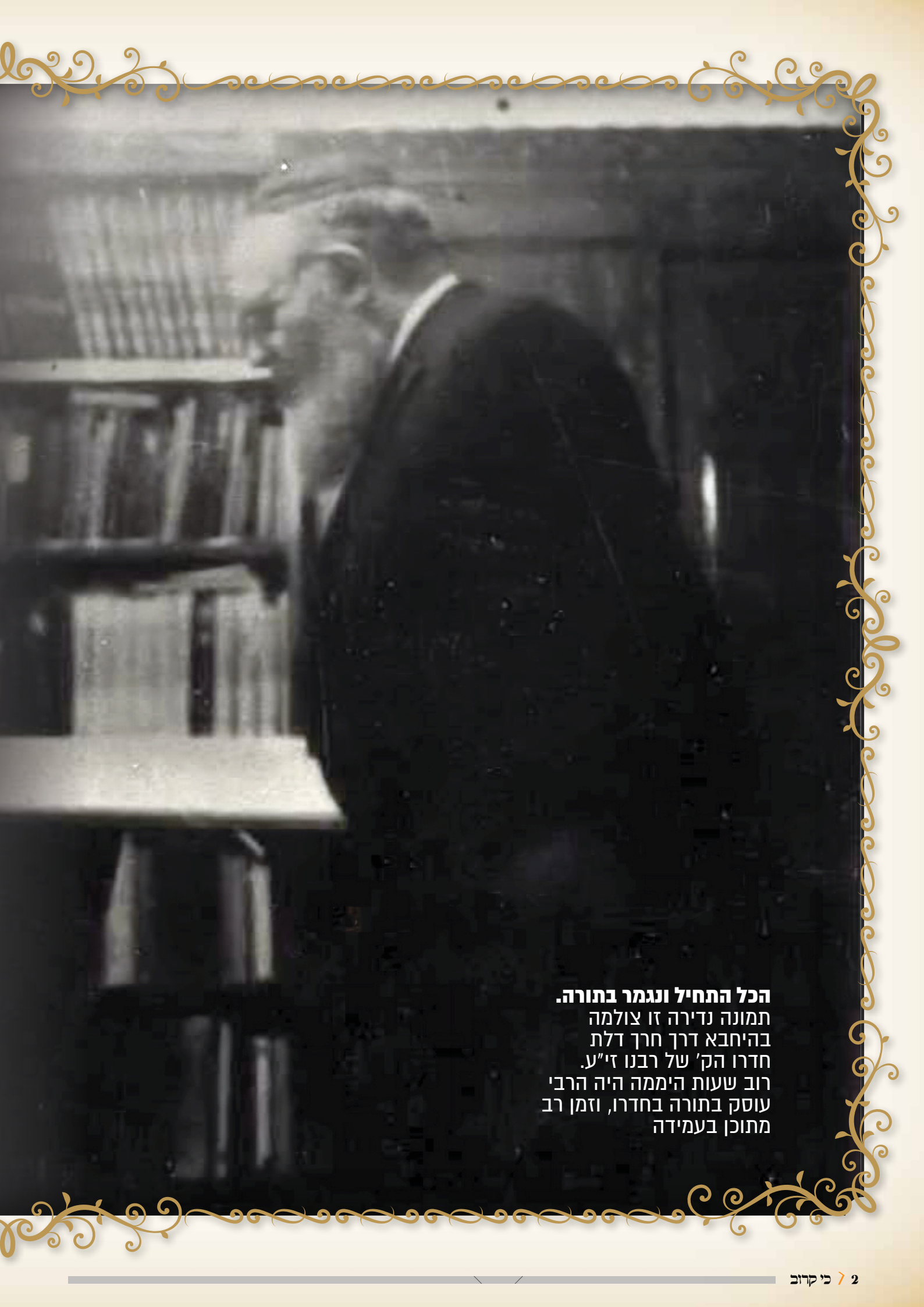
הגדרותיה ומדרגותיה של מצות תלמוד תורה עומות אור חדש • טעימה הראויה להתכבד בתורת רבנו, מתוך הספר החדש: אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה

אור באפילה

על סדר יומו של עם בני ישראל: מסה ייחודית מאת הרב יוסף יצחק ג'ייקובסון

ספרא רבה די ישראל

יריעה רחבת היקף לשיפולי אדרתו של צדיק, הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, על עוצם יגיעתו ושקידתו בתורה במשך כל תהלוכות חייו, החל מטל ילדותו ועד אחרית שנים, בימי חורפו כמו בעת הנהגת הדור | באתר הנהגת הדור | באתר הנהגת הדור

הכל התחיל ונגמר בתורה.
תמונה נדירה זו צולמה
בהיחבא דרך חרך דלת
חדרו הק' של רבנו זי"ע.
רוב שעות היממה היה הרבי
עוסק בתורה בחדרו, וזמן רב
מתוכן בעמידה

איש התורה

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הוא צדיק יסוד עולם, מנהיג הדור ונשיאו, קדוש וטהור, אוהבם של כל ישראל ומקרבם לתורה, ועוד כהנה וכהנה. ואולם היסוד לכל וגם הבריה התיכון המבריה מן הקצה אל הקצה בתוך כל מעלותיו, סגולותיו ומפעלותיו הכבירים והקדושים הוא היותו – **איש התורה** ❀ איש התורה במובן הכי עמוק ורחב שאך ניתן להעלות על הדעת. לא רק דבק בתורה ועסק בה מיום עמדו על דעתו ומני אז לא פסיק פומיה מגירסא בכל רגע אפשרי ביום ובלילה, לא רק אהב תורה והפיץ את אורה במידה שאין לתארה, ולא רק ידע – כפשוטו ממש – את כל התורה כולה, נגלה ונסתר, באופן שקשה עד בלתי אפשרי למצוא לו אח ורע, אלא דומה כי רבנו, בעמלו העל אנושי ובכישרונותיו השמימיים בהם שופע, הגיע למדרגה של **התאחדות מוחלטת עם התורה**, בבחינת "אני המשנה המדברת בפוך", כדברי ה'מגיד מישרים' למרן ה'בית יוסף' ❀ במלאות 30 שנים לעלות רבנו בסערה השמימה, ובגבור הגעגועים לדמותו הנשגבה, ליקטנו קטעי עדויות אישיות ומסמכים אותנטיים העוסקים ב**ליבת חייו – התורה הקדושה** ❀ מי אשר חפץ להתוודע – ולו גם במידה חלקית בלבד – להיבט מרכזי ועיקרי זה בגדולתו המופלאה, מוזמן להצטרף אלינו למסע זה המציעד אותנו **בינות לתחנות חייו הקדושים והטהורים**

הרב שניאור זלמן רודרמן

קדוש מרחם

לא איבד רגע לבטלה

"לא אגזים אם אומר כי הוא קדוש וטהור", כתבה הרבנית הצדקנית מרת חנה שניאורסון ע"ה על בנה בכורה, הלא הוא רבנו. והיא הוסיפה וסיפרה:

אני נזכרת בצמיחתו ובהתפתחותו הרוחנית, שהחלה עוד מילדותו. כשהיה בן שנתיים, ידע לשאול את ארבע הקושיות. הוא דיבר לא כפי שילדים בגילו מדברים.

כשמלאו לו שלוש שנים, הנה לפני הכול, בפשטות, הוא היה יפה תואר עד מאוד. היו לו תלתלים בהירים ארוכים, שהחבאתי אותם כשעזבתי את הבית, בשנת ת"ש, ואבדו יחד עם כל רכושו. כשהייתי הולכת עמו ברחוב, אנשים היו מבחינים בו, ועוצרים כדי להסתכל בו.

מילדותו היה תמיד עוסק בלימוד. אינני זוכרת שאי פעם איבד מזמנו לבטלה.

לנתקו מן הגמרא בשביל שיאכל

הגאון החסיד ר' נחום גולדשמיד ז"ל - שהיה בשעתו מגדולי מסבירי ומפיצי תורת החסידות בארצנו הקדושה - היה יליד העיר יקטרינוסלב (דנייפרופטרובסק), עיר הולדתו של רבנו. הוא היה צעיר מרבנו בכשלוש שנים, ולפיכך למד איתו באותו חידור אך לא באותה כיתה. על רבנו ועל שני אחיו הצעירים יותר, סיפר לימים:

מדרכי בני אדם וטבעם, שכאשר הופך אדם 'גדול', הנה אלה שהכירוהו מקטנותו לא מהדרים ולא מרגישים בכבודו כל כך, מפני שלא הכירו מעלותיו מקטנותו. מה שאין כן בנוגע לכ"ק אדמו"ר, הנה אדרבה, מי שהכירו מקטנותו, הרי גדלה אצלו הדרת הכבוד כלפיו, כי מקטנותו כבר היה רבי. תמיד היה רציני ומתמיד, ממש לא פסק פומיה מגירסא, ואף פעם לא היה ילד.

בתחילה למדו בניו של ר' לויק [כינויו של הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון זצ"ל, אבי רבנו, בתוככי הקהילה החסידית] ביחד עם עוד כמה ילדים אחרים, ביניהם גם אני. החיידר היה לא קטן ולא גדול, ומלמד אחד לימד בו. קבוצת הילדים חולקה לשתיים. בכיתה הגבוהה למד תלמיד אחד בלבד, הלוא הוא בנו בכורו של ר' לויק, כ"ק אדמו"ר, שהפרש של שלוש שנים הפריד בינו לבין אחיו השני לו, ובכיתה הנמוכה למדו שני בניו האחרים של ר' לויק יחד עם עוד כמה ילדים יחידים מהעיר; וכאמור, אני הייתי אחד מהם.

תחילה היה המלמד לומד עם רבנו באחת מפינות החדר, ובאותה שעה הייתה הכיתה הנמוכה חוזרת בעצמה על הגמרא. אחר כך היה מתפנה המלמד ומוסר שיעור לכיתה הנמוכה. רבנו היה אז חוזר בפינה נפרדת על שיעורו.

מה למד איתו - לא זכור לי. ברם, מה שזכור לי הוא, שבטבע ההתמדה בחסד עליון ניחנו כל שלושת בניו של ר' לויק, מקטנותם. לא סתם התמדה, אלא התמדה יוצאת מגדר הרגיל. כה גדולה הייתה התמדתם, עד כי אמם הייתה צריכה לנתקם מדפי הגמרא כדי להאכילם. אילולא היא, היו שוכחים מכל ענייני אכילה, שתייה ושינה, ושוקעים אך ורק בלימודיהם.

1. יומני הרבנית מרת חנה שניאורסון ע"ה, פרק לב. להלן בעיבוד לשוני קל ביותר.
2. משפט זה שאוב מפרק מאוחר יותר (לד) ביומני הרבנית.
3. על פי זיכרונותיו. פורסם לראשונה בכפר חב"ד גיליון 298 (י"ח במנ"א תשמ"ז) ולאחר מכן בימי מלך, עמ' 133 והלאה. כאן בשינויי עריכה קלים.

בעלי זיכרון נפלא היו, ודי היה להם לראות משהו פעם אחת וכבר היה הדבר כאילו ניצב לנגד עיניהם לעולם. לא היה שייך אצלם שכחה כלל וכלל. בעלי כישרונות יוצאים מהכלל היו. אולם בטבעם היו האחים חלוקים זה מזה. רבנו מטבעו היה רציני, ורצינות תמידית הייתה נסוכה על פניו. לעומת זאת, אחיו לייבל, היה שובב והרבה לדבר עם הנפגשים עמו, בבדיחות ובחידויות. כ"ק אדמו"ר היה רציני ושותק יותר.

הלימוד איתו יחד נמשך כשנה. כשמלאו לכ"ק אדמו"ר תשע שנים, אמר המלמד העירוני לאביו כי אינו יכול עוד ללמד אותו, מכיוון שהוא כבר גדול בכישרונות לגביו. והלך ר' לויק ולקח מלמד תלמיד חכם מעיר אחרת, והפקיד מלמד על בניו לבד. מקום הלימוד היה ביתו של הרב ר' לויק.

מקשיב לאבא וחוזר לתלמודו

בקשר להתמדתו העצומה של רבנו, הוסיף הרנ"ג ותיאר את הדברים בצורה חיה ואותנטית:

נוהג היה ר' לויק לערוך התוועדות גדולה ב"ט כסלו. הוא היה מאריך בהתוועדותו משך כל הלילה. קהל גדול בא לשומעו והוא היה מדבר שעות ארוכות בלי הפסק - עניינים עמוקים - כשהוא משלב קבלה, נגלה וחסידות. כמו כן היה שותה הרבה 'משקה' ומדבר עניינים עמוקים מאוד ובאריכות גדולה. לדוגמה, היה מסביר על פי הקבלה, מדוע השתחרר אדמו"ר הזקן ממאסרו (בשנת תקנ"ט) ביום שלישי י"ט בכסלו דווקא ולא ביום אחר.

כל זמן שהאב דיבר, היו בניו עומדים ומקשיבים. ככלותו לדבר, היו נכנסים בחזרה לחדר סמוך, תופסים את ספרי לימודיהם ולומדים כל זמן ההפסקה שבין דיבור לדיבור, לצורך נגינת שירים חסידיים, כרגיל בהתוועדות חסידיה.

גם ילדי יקטרינוסלב היו עורכים סעודה ב"ט בכסלו, אלא שזו הייתה נערכת בלילה אחר, כדי שלא תפריע להתוועדותו של הרב. כמה ימים לפני י"ט כסלו היו אוספים כסף בעבור ההתוועדות שלהם. מנהל החשבון של הכספים היה רבנו. הוא היה המנהיג של כל הילדים, כיוון שהיה בנו הבכור של הרב. הם היו מבשלים 'קאשע' (דייסה) ועורכים סעודה, ויהי לחג גדול.

זה היה היום היחיד בשנה, שבו חרג רבנו מהרגלו והיה מתעסק בעניינים אחרים, דהיינו עניינים אחרים מלימוד תורה. כי במשך כל השנה היה עסוק בהתמדה ושקידה בלימוד התורה.

אל הנער הזה

מראה לתועלת

כבן חמש עשרה היה לייזר ננס, יליד חרסון, אוקראינה, כשהתקבל כתלמיד בהיכלה של ישיבת 'תומכי תמימים' בליובאוויטש. כמה שנים מאוחר יותר, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כבשו הגרמנים את לטביה והיו בדרכם לתוככי רוסיה. בעקבות זאת הועתקה (בשנת תרע"ז) חצר כ"ק אדמו"ר הרש"ב זי"ע, מליובאוויטש לרוסטוב שעל הנהר דון, ואילו ישיבת 'תומכי תמימים' התפצלה למספר סניפים. לייזר המשיך עם הסניף המרכזי של הישיבה שעבר לקרמנצ'וג, עיר גדולה על גדת הדנייפר. לקראת חודש תשרי תרע"ט נסע לייזר, אז בחור כבן עשרים ושתיים, לחצר אדמו"ר הרש"ב ברוסטוב. הוא התכוון לשהות שם עד אחרי שמחת תורה, אולם כבר למחרת יום הכיפורים נקרא על ידי אחד מגבאי אדמו"ר הרש"ב, שהטיל עליו שליחות דחופה. "סע לביתך בחרסון", הורה לו

4. כפר חב"ד הנ"ל, יומי מלך עמ' 152 והלאה. כאן בשינויי עריכה קלים.
5. האישי שלא נכנע, עמ' 727-737, 765.

”נו, והייתה לך מכך תועלת?...”, שאלו רבנו בחינך. ”הנה”, השיב ר’ לייזר בהתרגשות גדולה, ”בחסדי שמים זכיתי והגעתי עד הלום, ועתה הנני ניצב ועומד לפני הרבי!”...

בחור'ל נדיר

תקופת מלחמת העולם הראשונה (תרע"ד-תרע"ח) זימנה לרבנו מפגשים עם דמויות שונות ומגוונות, מקרב היהודים שנעקרו מבתיהם והפכו פליטים. רבים מהם הגיעו ליקטרינוסלב וזכו לטיפול החם והמסור של הקהילה המקומית, בניצוחם של הרב ווגתו הרבנית. כמה

הגבאי, "ובדרך תעבור בעיר יקטרינוסלב ותמסור לרב העיר" מעטפה סגורה מהרבי."

לא הייתה זו הפעם היחידה בה הטיל עליו כ"ק אדמו"ר הרשב"י שליחות מסוג זה. קודם לכן וגם לאחר מכן, נשלח על ידו מספר פעמים אל גדולי ישראל. בין השאר התבקש להעביר מסרים שונים בכתב אל הגאון בעל ה'חפץ חיים' זצ"ל ואל רבה החסידי של דווינסק, הגאון הרוגוצ'ובי זצ"ל.

ליקטרינוסלב הגיע לייזר בערב חג הסוכות, השכם בבוקר, ומיד סר לביתו של הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון. הרב נטל מידיו את המעטפה, בחרדת קודש. הוא פתח אותה, הוציא מתוכה את המכתב וקראו ברטט. "מחשבה נכונה, מחשבה נכונה", מלמל הגאון לעצמו,

תורת אמת היתה בפיהו. מראה התוועדות בבית מדרשו של רבנו. במעמדים אלה נשא אלפי שעות של דברי תורה עמוקים בעל פה

מהם, גדולי תורה בזכות עצמם, הוזמנו על ידי רבי לוי יצחק לסעוד על שולחנו או אף להתארח בביתו.

יהודי גדול בתורה ששימש ברבנות העיר טומשוב בפולין, הוזמן אף הוא להתארח בבית רבה של יקטרינוסלב. בתקופת שהותו בבית הרב, ביקשו המארח לבחון את שלושת בניו. האורח החשוב, בחן כל אחד מהם בנפרד. כשסיים לבחון את הבן הבכור, לא ידע את נפשו מרוב התפעלות. בהתרגשות עצומה אמר, "א' בחור'ל פון פערצן יאָהר, וואו מ'כאפט אים אן אין ש"ס, זאָגט ער ווייטער אויף אויסווייניג דעם לשון פון גמרא מיט רש"י וואָרט ביי וואָרט (בחור'ל בן ארבע עשרה, היכן שרק שואלים אותו בש"ס, ממשיך הוא לצטט בעל פה את לשון הגמרא עם רש"י, מילה במילה)!"

לאן נעלם ליקוי החמה

ר' ישעיהו שָׁר, תושב יקטרינוסלב ובן גילו של רבנו, נהג מעת לעת

7. על אחת מאותן דמויות, סיפר רבנו בעצמו (שושן פורים תשל"ז. שיחות קודש תשל"ז א, עמ' 525. להלן בשינוי עריכה קלים): "באותם ימים של תחילת המלחמה, הגיעו יהודים רבים מוורשה ליקטרינוסלב, שם הייתה אז משפחתנו, ואחד מהם דר באותו בית שבו דרה משפחתי. כשהגיע יום שבת קודש הופתעתי לראות שאבי מורי ז"ל מכבד מאוד את אותו יהודי ואף הושיבו בראש השולחן. למרות שהיו אז רבנים מזקני החסידים, כיבד אותו באופן מיוחד במינו, ושוחח עמו במלי דאורייתא ועניינים אחרים.

"בראותי את הכבוד הגדול שאבא מעניק ליהודי הפליט, רציתי מאוד לדעת מי הוא. לא הרהבתי עוז לשאול את אבי, ולכן מיהרתי לאמי לשאול אותה על זהותו של היהודי שאבא מכבדו כל כך. אמי השיבה כי זה גיסו של האדמו"ר מגור (הגה"ק בעל 'שפת אמת' זצוק"ל), ושמו רבי מנחם מענדל קמינר, שהגיע מפולין להתיישב בעירנו ולשבת הזמן להיות אורחנו".

8. סופר ע"י הגה"ח רבי נחום גולדשמיד ז"ל להחסידי הרב יעקב יהושע לאופר מבני ברק, שלא זכר את שם הרב. ימי מלך, עמ' 147 בהערה 16.

"בדרך זו אפשר יהיה להציל יהודים רבים!"...

לייזר לא הבין וגם לא ניסה להבין כלפי מה הדברים אמורים.

כאמור, השעה הייתה שעת בוקר מוקדמת. "בוא ואראה לך דבר מה", אמר לו לפתע רבי לוי יצחק, במה שעשוי היה להתפרש כגמול על הבאת המכתב מרבו כ"ק אדמו"ר הרשב"י. הוא הוביל את לייזר אל אחד מחדרי הבית, ורגע לפני שפתח חרישית את דלת החדר, הוסיף הרב ואמר לו כממתין סוד, "זהו בני הגדול... הבט היטב, הדבר יביא לך תועלת".

בחדר לא גדול, ישב בנו בכורו של הרב ליד שולחן, עם הפנים אל הקיר, רכון על ספר פתוח ולצידו ערמת ספרים. הבחור השקדן לא הפנה מבט אל הדלת הנפתחת, ודומה היה כי אינו חש במבטים הננעצים בו. המחזה שבה את ליבו של לייזר ונחרת עמוק בליבו.

חלפו שנים. כשר' לייזר היה כבר אדם נשוי, כבן ארבעים, הוא נעצר על ידי השלטון הקומניסטי ונשפט בעוון שמירת תורה ומצוות בגלוי. עשרים שנה (!) התגלגל בין בתי כלא ומחנות עבודה בסיביר הקפואה, חווה אין ספור תלאות וסכנות חיים, ואת כולן שרד בחסדי שמים. כשיצא לחופשי ושב אל אשת נעוריו שציפתה לו כל אותן שנים ארוכות וקשות, היה ר' לייזר כבן שישים.

בשנת תשכ"ו זכה ר' לייזר להבקיע את מסך הברזל ולעלות לארץ הקודש. כעבור חודשים מספר, לקראת חודש תשרי תשכ"ז, הגיע לחצר רבנו. נקל לשער את גודל התרגשותו לעמוד לראשונה בחייו מול פני קודשו של האדמו"ר השביעי לשושלת אדמו"רי חב"ד. הפעם הקודמת בה התייצב כחסידי מול רבו הייתה בתשרי תרפ"ח, כאשר כ"ק אדמו"ר הריי"צ זי"ע, חותנו של רבנו, נפרד מחסידיו בתחנת הרכבת בלנינגרד, בצאתו מרוסיה.

ביחידות' הממושכת לה זכה, התבקש על ידי רבנו להעלות מזכרונותיו. ר' לייזר סיפר בין השאר על השליחות ההיא שהטיל עליו כ"ק אדמו"ר הרשב"י, על המחזה שראה באותה שעת בוקר מוקדמת באחד מחדרי הבית ביקטרינוסלב ועל מילותיו הבלתי נשכחות של האב הגדול רבי לוי יצחק, מילים שבדיעבד קיבלו משמעות הרבה יותר עמוקה, כמעט נבואית.

6. הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון זצ"ל, אבי רבנו.

במקביל, התנהל ונשמר הקשר גם באמצעות חילופי מכתבים. על פי עדות אס רבנו ע"ה החל קשר מכתבים זה כשהיה רבנו כבן שש עשרה בלבד. כבר אז נמשכה נפשו ככחבלי עבותות אחר הגאון הגדול ושיטת לימודו, שיטה שלימים ירבה הוא בעצמו לעסוק בה ואף יאמר בפה מלא כי אמץ את יסודותיה¹³. עם ענק תורה זה, מצא לנכון – ושמא יש לומר, העז! – לנהל שקלא וטריא וללבן סוגיות בש"ס ובפוסקים.

בסך הכול נשתמרו (ואף ראו אור בדפוס) חמישה ממכתבי רבנו אל הרוגוצ'ובי, ובצידם כמה ממכתבי התשובה של הגאון¹⁴. אולם ברור לגמרי – והדבר אף מוכח מתוכן המכתבים – כי היו מכתבים נוספים.

המכתב הראשון¹⁵ בסדרה זו הוא מטבת תרפ"ב, בטרם מלאו לרבנו עשרים שנה. "כבוד הרה"ג סיני ועוקר הרים טובינא דחכימי חריף ומקשה תל תלפיות איש האשכולות וכו' וכו' מוהרר"י ראזין שליט"א", פונה הוא אליו. "מכתבו בקצרה הגיעני", ממשיך רבנו וכותב, והנה לנו הוכחה כי למכתב זה קדמו עוד מכתבים, "ואף כי מה אני לחלוק עלי, בכל זאת תורה היא וללמוד אני צריך, ואהיה כדן לפני חכמים ובפרט כי קיצר בדבריו".

מכתב, כמו קורא רבנו תיגר – אם כי בכל יראת הכבוד וה'דרך ארץ' – על פסיקת הרוגוצ'ובי בשאלה האם בהמה שנתגלה בה נקב, והרופאים ריפאוה בסתימה מעלייתא, חוזרת להכשרה או לא.

בשולי הדברים, מעניין לציין כי מכתב זה – בשונה משאר מכתביו אל הרוגוצ'ובי – נחתם על ידי רבנו בשם "מרדכי גוראריה", שהיה ידיד משפחה שניאורסון ותושב יקטרינוסלב. זמן רב היה הדבר בגדר חידה, ועד כי היו מי שניסו להסביר זאת בכך שרבנו ביקש להסתיר מסביבתו הקרובה את קשריו התורניים ההדוקים עם הרוגוצ'ובי. אולם לימים יפריך רבנו בעצמו הסבר זה, ויגלה את הפתרון האמיתי לחידה – "כדי להעלים מעיני הצנזורה"¹⁶. שכן באותן שנים די היה בשם המשפחה שניאורסון כדי למשוך אש ולעורר בעיות. לכן, עם צאת רבנו את רוסיה, החל חותם את מכתביו אל הרוגוצ'ובי בשמו המלא.

מכתב נוסף (משנת תרפ"ח) מציג רבנו לרוגוצ'ובי סדרה של בירורים ושאלות בעניין טומאת בעלי חיים בעודם בחיים, וכן בשיטת השי"ס בנושא התכונה. מעניינת בקשתו של רבנו מהגאון, באותו המכתב, בקשה המופיעה בסוגריים: "[על דבר סיום עניין יויוסף היה יפה תואר ויפה מראה' שהתחיל לומר ברכבת ולא סיים]". מתי והיכן נסעו יחדיו ברכבת – לא ידוע.

על מכתב זה, יש תשובה מפורטת של הרוגוצ'ובי ולאחר מכן מכתב תגובה של רבנו, כאשר בסופו הוא שב וממקד את שאלתו ואף דוחק בבעל ה'צפנת פענח', "וביותר שאלתי ובקשתי לבאר עד כמה שאפשר להעלות על הכתב שיטת חכמינו ז"ל בתכונה כפי המובא בש"ס תוספתא וכו', בעניין הגלגלים, תנועות השמש והירח, ד' יסודות והיסוד החמישי שממנו הגלגלים, כוכבים וכו'". לאור המסופר לעיל, דומה כי העניין המיוחד שמגלה רבנו בכל הנוגע לחכמת התכונה – אינו מפתיע.

מכתב אחר (משנת תרפ"ט) עוסק בסוגיית "צדקה מן העכו"ם". המכתב ארוך, לפי ערך, והוא משלב בקיאות מופלאה בש"ס וברמב"ם עם סברות וחילוקים דקים. מכתב זה זוכה למענה באיגרת מפורטת וארוכה לא פחות מאת הרוגוצ'ובי, החותם עליה "יוסף". כך בפשטות.

שני מכתבים נוספים של רבנו אל רבה של דווינסק, עוסקים בעיקר ב'דין הפקר ביובל'. בין שני המכתבים נתקבלה איגרת התשובה של הרוגוצ'ובי, אולם זו אינה מספקת את רבנו, ומכתבו השני באותו הנושא נפתח במילים, "מכתבו קיבלתי, והנה לא עניי על דבר...".

א געוואלדיקער מתמיד

הגאון הגדול רבי אהרן חיים הלוי צימרמן זצ"ל, מגדולי גאוני התורה

13. במכתב נדיר (ראו שערי הלכה ומנהג, יורה דעה, עמ' קנא) מתייחס רבנו ז"ע לדרך הלימוד הרצויה, ואגב כך מעיד על עצמו: "שיטתי בזה להוסיף עוד נקודה – על דרך שהבליט והדיש הגאון הרוגוצ'ובי – למצוא המשותף שבעניין פרטי זה שבתורה עם עוד פרטים, הכלל והגדר המאחדים. ומובנת העמקות, ועל אחת כמה וכמה הרחבות, הבאות על ידי זה".

14. כל האיגרות מופיעות במרכז בשו"ת מנחם משיב נפשי ח"ב, עמ' 825-817.

15. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ז"ע חכ"א, ז'תשנ"ט.

16. עבודת הקודש אצל הרבי מליובאוויטש, עמ' קסה.

להיכנס אל ביתו של רב העיר. לימים סיפר⁹, כי "האור לא היה כבה בחדרו [של רבנו], בבחינת 'לילה כיום יאיר'. גם בשעות הקטנות של הלילה, היה ניתן לדפוק על דלת חדרו ולשוחח עמו בדברי תורה וחכמה".

שר אף זכר כי על כותלי חדרו של רבנו היו תלויים "מפות ותרישימים הקשורים באסטרונומיה". ופעם אחת, סיפר, הודיע רבנו לאחד מבאי ביתו כי בתאריך מסוים עתיד להתרחש ליקוי חמה. הלה הפיץ את הבשורה בין מכריו, שמניסיון העבר כבר ידעו כי לתחזיותיו של בן הרב יש להתייחס ברצינות.

ביום המיועד, עמדו אלה והמתינו לליקוי המובטח. אולם מה רבה הייתה אכזבתם כאשר כל ליקוי לא נראה לעיניהם. כשסופר הדבר לרבנו, עמד בתוקף על כך שעל פי החישובים שערך, מוכרח היה להתחולל ליקוי. והנה לא עברו ימים רבים, ובביטאון מדעי חשוב פורסם כי באזורים מסוימים של כדור הארץ, אכן נראה ביום הנ"ל ליקוי חמה. הידיעה על כך גרמה לרבנו סיפוק רב. חישוביו הוכחו מדויקים.

העומד בפניה

המלמד של רבנו, החסיד ר' שניאור זלמן וילניקן סיפר¹⁰, כי באחת השבתות, כאשר רבי לוי יצחק דיבר בפני הקהל בתורת הנסתר, העז אחד הנוכחים לשאול אותו, בפני מי הוא אומר כל זאת, הרי אין כאן איש אשר יבין את דבריו. "שם, בפניה", נענה רב העיר ואמר, בהצביעו לעבר בנו בכורו, "ישנו בחור אחד אשר הוא מבין את כל מה שהנני אומר".

מקורות חדשים אפילו בשבילי

החסיד הרב שמואל גרוסמן סיפר על חסיד פלוני ששבת פעם אחת אצל רבי לוי יצחק ביקטרינוסלב. בסעודות שח רבי לוי יצחק בדברי תורה, כשהוא מדלג מנושא לנושא, אלא שמפעם לפעם הפסיק את דבריו והמתין לבנו בכורו שיגלה את ה'מראי מקומות' לדברים שהשמיע. בשלב מסוים, פנה האורח אל רבי לוי יצחק ושאלו מדוע אינו מציין בעצמו את המקורות לדבריו. על כך השיב לו רבה של יקטרינוסלב, "בני זה, בקיאותו חובקת עולם. וכאשר הוא מרצה את ה'מראי מקומות', אני שומע מקורות חדשים שאפילו אני בעצמי לא התכוונתי להם, ונמצא מתקיים בי ז'מתלמיד – זה בני – יותר מכולם!".

מסכת התכתביות עם הרוגוצ'ובי

כלום ניתן בכלל להעריך את המדרגה התורנית אליה העפיל רבנו כאשר זה לזה חברו נפש זכה, זכות אבות, כישרונות גאוניים מולדים, התמסרות בלי שיוור לתורה והתקדשות עצמית? – התשובה היא, כמוכן, שלילית. אולם אפשר כן ללמוד משהו על דרגת לימודו של רבנו באותם ימים, מן הקשר המיוחד שנתקם בינו – כבר בהיותו בחור צעיר, סגור ומסוגר בחדרו הקטן בבית הוריו – ובין רבה של דווינסק ובעל 'צפנת פענח', הגאון האדיר ושר התורה רבי יוסף ראזין, הרוגוצ'ובי זצ"ל.

קשר זה העמיק והתבסס בפגישות פנים אל פנים שקיים רבנו עם הרוגוצ'ובי בפטרבורג. מלחמת העולם הראשונה, גזרה על רבה של דווינסק נתק של עשר שנים מעירו. חלק מתקופה זו עשה רבנו בפטרבורג, בכואו להימצא בקרבת חותנו לעתיד, כ"ק אדמו"ר הריי"צ ז"ע¹¹. באותן שנים היה רבנו נכנס ויוצא אצל הרוגוצ'ובי¹² ומפלפל עמו בגמרא ובהלכה. יש אף הטוענים, כי במפגשים אלה הסמיכו הרוגוצ'ובי לרבנות.

9. נרשם ע"י החוקר החסידי הרב יהושע מונדשיין ז"ל וע"י (יבדלחט"א) הגה"ח הרב דוד דרוקמן, רבה של קריית מוצקין. ימי מלך, עמ' 144.

10. תולדות לוי יצחק, עמ' 344.

11. באייר תרפ"ד נאלץ כ"ק אדמו"ר הריי"צ (בגלל רדיפת השלטונות) להעתיק את מושבו מרוסטוב על הדון ולהתיישב בפטרבורג, אותה עזב בראשית תרפ"ח, כאשר יצא את רוסיה.

12. הרוגוצ'ובי, עמ' 238. בהזדמנות מסוימת, כאשר אחד החסידים הראה לרבנו תמונה של הגאון הרוגוצ'ובי, קם רבנו ז"ע מלוא קומתו והתבטא, "הרי הכרתי אותך... הייתי יוצא ובא אצלך!" (מרשימות הרה"ח ר' מיכאל אהרן זעלינסון).

של כשרות בארץ הקודש - "בגיל שבע עשרה כבר היה רבנו בקי בש"ס ובראשונים, ויראתו הקודמת לחכמתו הייתה לאות ולמופת".
ואילו הגאון רבי דב בער אליעזרוב זצ"ל, מי שניהן כרבה של שכונת קטמון בירושלים, סיפר¹⁷ בשם סבו, הגאון החסיד רבי שלמה יהודה לייב אליעזרוב זצ"ל, שכבר באותן שנים התהלכו הדיבורים על כך ש"ישנו בחור ברוסיה שבקי בש"ס ובכל כתבי האריז"ל בעל פה!", כאשר הכוונה הייתה לרבנו.

בחצר חותנו

השורות הבאות עוסקות בתקופה בה היה רבנו המיועד להיות חתנו של אדמו"ר הריי"צ זי"ע. כלומר אחרי ששם עליו את עינו הקדושות ואף בא בדברים עם הורי רבנו, על כי חפץ הוא לשדך את בנם בכורם עם בתו האמצעית.

ציטט את המשפט החסר

עדויות שונות מתארות את תהלוכותיו והליכותיו של רבנו באותם הימים.

הגה"ח ר' נחום גולדשמיד ז"ל שהגיע בשנת תרפ"ה לחצר כ"ק אדמו"ר הריי"צ בלנינגרד, הדגיש את רצינותו ואת שתקנותו. "בהזדמנות מסוימת התוועדנו שלושתנו [רבנו, אחיו לייבל והרנ"ג] בחדר של רבנו. לייבל התוועד מאוד בנעימות. אולם רבנו ישב בצד ושתק ולא דיבר מאומה".

חסידים אחרים תיארו רגע הפוך, בו הפר רבנו את שתקנותו הטיפוסית. היה זה לאחר אמירת אחד ממאמרי חג השבועות על ידי כ"ק אדמו"ר הריי"צ. בבית המדרש עמדה חבורת 'חוזרים', בהם כמה מגדולי החסידים, ועמלה על שחזור לשון המאמר. בתוך כך התברר כי יש כמה מילים שכבר בומן אמיתות לא נשמעו בכיור וחסרונן פוגע בהבנת קטע שלם מן המאמר. במקרים דומים אחרים, נהוג היה להיכנס

בדור האחרון, ובעל 'אגן הסהר', עמד בקשרי ידידות ובקשרים תורניים הדוקים מאוד עם רבנו. באחת מפגישותיו עם יו"ר אגודת הרבנים בארה"ב, הגאון רבי שמחה עלברג זצ"ל, מסר לו¹⁸ דברים ששמע מפי אביו בשם זקנו הגאון הגדול רבי אהרן יצחק הלוי צימרמן זצ"ל, בעל 'חידושי הראי"ה' ורבה של קרמנצ'וג: בהיות רבנו כבן שמונה עשרה, שהה תקופה מסוימת בעיר קרמנצ'וג, ולמד "בבית הכנסת של המתנגדים", שם גם פגש בו רב העיר אשר עמד מקרוב על אישיותו. "וכל כך נתפעל הראי"ה מהבחור הצעיר עד שקרא עליו, 'א געוואלדיקער מתמיד... א געוואלדיקער פרומער (מתמיד עצום... ירא שמים עצום)!'".

שנתיים מאוחר יותר, בשנת תרפ"ב, ליווה רבנו את אביו לחרקוב, בעניין משפחתי. אגב כך נכנסו האב ורבנו לשיבת 'תומכי תמימים' שבאותה עת חנתה בעיר. בעוד האב ממתיק סוד שיח קודש עם מנהל הישיבה, המשפיע הנודע הרה"ח ר' יחזקאל (חאצ"ה) פייגין הי"ד, התיישב רבנו עם קבוצה מבחירי תלמידי הישיבה, בהם [הרב] בערל גארפינקל מקורניץ ו[הרב] יהודה קולאשער, ופלפל עמם בלימוד. כשנפרד מה'תמימים' שגילם היה קרוב לגילו, היו התלמידים אחוזי התפעמות מ"העילוי מיקטרינוסלב".

בשנת תרפ"ד¹⁹ הגיע רבנו פעם נוספת לחרקוב, הפעם בגפו. בעיר היה בית מדרש של בייליסטוק, בו למדו טובי הלמדנים מהחוג הלא חסידי. בבית המדרש היה 'אוצר ספרים' גדול ורבנו שקד על לימודו והרבה לעיין בספרים. בשלב מסוים נודע למי מחובשי בית המדרש כי הבחור האורח הוא בנו של רבה של יקטרינוסלב, מהישיבים ראשונה בממלכת ליובאוויטש. עד מהרה החלו בני החבורה להקיפו ולהציפו בשאלות בלימוד. כשנחשפו לידיעותיו האדירות ולסברותיו הישירות והמעמיקות, לא הניחו לו ולא הרפו ממנו. הכול הסכימו פה אחד - "בנו של הרב מיקטרינוסלב, בקי בש"ס ופוסקים!".

כתבי האריז"ל בעל פה

על פי עדות הגאון החסיד רבי יעקב לנדא זצ"ל²⁰, מבאי ביתו הקרובים של כ"ק אדמו"ר הרש"ב זי"ע ולימים רבה של בני ברק ומקים עולה

17. הפרדס, שנה סט, חוברת ט, עמ' 29.

18. ימי מלך, עמ' 160.

19. את הדברים שמע מפיו בן עירו (יבדלחט"א) הרה"ח ר' יעקב יהושע

לאופר.

20. דבר ציון, תשס"ד, עמ' רעו.

בור סוד שלא איבד טיפה ומעיין שנבע והתגבר בלי הפוגה

בשלהי סיוון תש"א, גילו נשק ל-40. נו, קחו 35 שנים של שקידה אדירה בתורה, צרפו אל השקידה הזו כישרונות עילויים מולדים, זיכרון כמעט בלתי אנושי שפעמים רבות מספור גרם לאנשים שבאו במגע עם הרבי לשמוט לסת, וברכת שמים של מי שעתידי להנהיג את הדור - והנה לנו הבסיס לכל הני"ל.

אך גם בתשע השנים שלאחר מכן, מרגע הגעתו לאמריקה ועד הסתלקות אדמו"ר הריי"צ, הוסיף הרבי - חרף שלל התפקידים התורניים והארגוניים שהטיל עליו חמו - לשקוד על התורה בימים ובלילות. הגיעו הדברים לידי כך, שחותנו הגדול שלח מסר עם בקשה אל בחורי הישיבה, לבל יגזלו מזמנו של חתנו בשאלות שרבים מהם נהגו להפנות אליו בתורה או בעבודת ה', מפני ש"אצל חתני כל דקה היא כמו שנה!"

וגם - וזה אולי הדבר הכי מעורר השתאות - לאורך כל שנות הנהגתו בעלמא הדין, רוב עיסוקו של הרבי היה ונותר לימוד תורה. הרבי אמנם ניצח על מאות מוסדות, הניע אין ספור מערכות, הרבה להעתיק בתפילה ובתחנונים על הכלל והפרט, השיב יום יום בכתב למאות שואלים ופסק בעניינים קריטיים של גוף ונפש, ועדיין עיקר חיותו ועיסוקו היה - כאמור - תורה.

הראשון לציון רבי מרדכי אליהו זצ"ל שזכה לפגוש את הרבי פעמים מספר לסוד שיח תורני עמוק וממושך שהקיף עולם ומלואו, היה אומר עליו שוב ושוב בהתפעמות שאין לה קץ, "כל רו לא אנס ליה". וכן ש"בכל סוגיה שעסקנו בה, בנגלה או בנסתר, הרבי תמיד דיבר כאילו זה עתה סיים ללומדה".

הרב אפרים פיקרסקי, לשעבר מראשי ישיבת 'אהלי תורה' בקראון הייטס שכונתו של הרבי, מספר כי בשמחת תורה באחת השנים, בהיותו נער צעיר ואנגטי מאוד, הוא הזדרז ועלה מקומת בית הכנסת הגדול אל קומת חדר עבודתו של הרבי, מיד לאחר ה'הקפות' שהסתיימו אחרי השעה שלוש לפנות בוקר. בסקרנותו

הגדולה - שהיה בה יותר מאשר קורטוב של העזה - הציץ מבעד לחלון חדרו של הרבי, שהווילון מאחוריו היה מוסט כדי סדק צר. הוא מתאר כיצד הרבי נכנס לחדרו ובתנועת יד מהירה ומשתוקקת משך מארון הספרים כרך גדול של גמרא או שולחן ערוך ופתחו על גבי הסטנדר. ובעוד הרבי מסיר מעליו את המגבעת הספוגה ביזיעה של מצווה מן המאמץ העילאי של ניהול ה'הקפות' עם אלפי החסידים, כבר היו עיניו נתונות באותיות הגמרא והוא שקע בהן בחדוותא דאורייתא.

"המחזה הזה", חשף הרב פיקרסקי לימים, "היה מן הגורמים המרכזיים למהפך האישי שחל בי, כאשר מנער שובב ופעלתני מאוד נעשיתי תלמיד שקדן".

היכן כל אותם "דברים הרבה"??

מסופר על מייסד חסידות חב"ד רבי שניאור זלמן מלאדי ועל רבי מנחם מענדל מוויטבסק, שנשלחו על ידי רבם המגיד ממזריטש לעיר שקלוב. הם נכנסו לבית מדרשם של גדולי הגאונים בעיר, ורבי מנחם מענדל פנה אליהם בשאלה נוקבת: "המשנה במסכת אבות אומרת, 'כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה'.

מתכונת התורנית של ההתוועדויות בבית מדרשו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, כך נדמה, אין ולא היה אח ורע בהיסטוריה של הרבצת התורה בעמנו.

יושב יהודי במשך חמש או שש ולפעמים גם שבע שעות רצופות ויותר, על כיסא - אגב, בלי לקום ולהתנתק ממנו אף לא פעם אחת לשום צורך שהוא ובלו להזדקק, נניח, לכוס מים קרים או חמים - ובמשך כל אותן שעות, להוציא מספר הפסקות קצרות ל'ניגון' ולאמירת 'לחיים', פיו אינו חדל לנבוע מעיינות של תורה מכל חלקי מקצועותיה וענפיה, וכל זאת ללא שום ספר פתוח או אפילו פתק קטן עם 'ראשי פרקים' מול העיניים.

כאן חשוב להוסיף ולציין, כי לא מדובר באירועים תורניים יוצאי דופן בסגנון 'רחי כלה', אלא במעמדים שחזרו ונשנו עשרות רבות של פעמים בכל שנה ושנה.

אם להשתמש בהגדרותיו של רבן יוחנן בן זכאי, ש"היה מונה שבחן" של גדולי תלמידיו, הרי שמדובר כאן בשילוב מופלא של "בור סוד שאינו מאבד טיפה" עם "מעין המתגבר".

לפי חישוב פרטני שערך הרב חיים שאול ברוק שיחי, מנהל ההוצאה לאור של תורת הרבי, מדובר ביותר מ-11 אלף שעות (!) של הרבצת תורה לאורך כ-42 שנים, מרגע התחלת נשיאתו הקדושה ב' שבט תש"י ועד כ"ז באדר א' תשנ"ב, יום קרות המאורע הבריאותי הנורא אשר נטל מן הרבי את כושר הדיבור.

וכשנסוף על כך גם חושבים לרגע, איזה היקף של עשייה עולמית נטל על כתפיו היהודי הקדוש הזה בכל אותן עשרות שנים, וכיצד דאגותיהם וצרותיהם של רבבות אלפי יהודים מכל קצות תבל הצטופפו להן בתוך מוחו וליבו הטהורים, ממתניות להכרעותיו - הדברים הלוא 'מבהילים על הרעיון' ממש.

המחזה שחולל מהפך

מתי הספיק הרבי ללמוד ולקנות את כל התורה כולה? ובכן, הוא החל בכך מקטנות - שלא לומר מינקות - ומאז עשה זאת בכל רגע אפשרי ביממה; יממה שגבולות היום והלילה שלה מעולם לא היו תחומים אצלו באופן מובהק.

במספר הזדמנויות התבטא הרבי על עצמו כי הינו בעל אופי סגור ומופנם. אנשים שהכירו את הרבי בעשורים המאוחרים יותר של חייו חיותו - וכן אלו שנתוודעו אליו דרך קטעי הוידאו הרבים המנציחים חלקים פומביים מעבודתו בקודש - מתקשים להאמין לכך, אבל כל אותם אלו שהכירו את הרבי בשנים שקדמו להנהגתו, אישרו זאת בפה מלא.

איך זה קשור לענייננו? כי נראה שהרבי ניצל את אופיו זה, עד תום, כדי להתנתק לחלוטין מסביבתו ומכל רעשי הרקע שלה - ולא משנה אם מדובר על יקטרינוסלב עיר ילדותו ונעוריו, פטרבורג הסואנת בה עשה בימי בחרותו, ברלין המשכילית או פריז, שתי הערים בהן התבודד אחרי נישואיו - ולהגות בתורה עד כלות.

כשהרבי חולץ מאירופה הבורעת והגיע לחצר חותנו בארה"ב,

והמשנה מפרטת את כל אותם 'דברים הרבה'. ואתם למדני שקלוב", ירה לעברם, "כלום נתקיימו בכם אותם 'דברים הרבה' המפורשים במשנה?".

השאלה הזו זעזעה את תפיסת עולמם של כמה מחובשי בית המדרש. אחד מהם, רבי חיים חייקל מאמדור, שהיה כל כולו אש להבה, רץ אחריהם החוצה ושאל אותם היכן יוכל ללמוד "תורה לשמה". הם הפנו אותו למזריטש, שם הפך רבי חיים חייקל אחד מגדולי וחשובי תלמידי הרב המגיד (לפי גרסה אחרת, שליחו של המגיד ממזריטש באותו ביקור בשקלוב היה רבי אהרן הגדול מקרלין).

כולנו הרי מאמינים באופן הפשוט ביותר לכל מילה ולכל אות בדברי המשנה. כלומר, שאם יהודי לומד תורה לשמה הוא אכן זוכה לכל הדברים המפורטים במשנה. הבה אפוא נקרא יחד את לשון המשנה; וניקה נשימה בכל פסיק ופסיק, כדי להקשיב לדברים ולפרש אותם לעצמנו:

רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שקל העולם פלו פדאי הוא לו. נקרא רע, אהוב, אהוב את המקום, אהוב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגיבורה, שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, ונתנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר ונקה שאינו פוסק, והנה צנוע וארך רוח, ומחיל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

גם בין דמויות ההוד של הדורות האחרונים, לא קל יהיה למצוא מי שכל אותם 'דברים הרבה', ללא שום כחל ושרק, נתקיימו בו. אצל הרבי ראו זאת באופן הכי פשוט וגלוי, ובמידה שאין לה שיעור.

הוא אשר אמרנו: אצל הרבי הכול התחיל ונגמר בתורה. לימוד תורה באופן הנעלה ביותר, וממילא גם כל אותם 'דברים הרבה' באופן השלם והמופלא ביותר.

אל הרבי ולבקש ממנו להשלים את החסר, אלא שהפעם הדבר לא התאפשר מסיבה כלשהי, והחבורה עמדה של אוכדת עצות. לפתע הצביע אחד ה'חוזרים' עם רבנו ושישב בפאתי בית המדרש, מכונס בעצמו, שוקע בלימודו. ביראת כבוד התייצבו הנוכחים לפני רבנו, שבשקט האופייני לו ציטט מיד את המשפט החסר, תוך שהוא מוסיף לו דברי הסבר ששפכו אור בהיר על כל הנושא.²¹

יישוב לתמיהת הגר"א

על מקרה אחר, בעל מוטיב מעט דומה, סיפרו הרבנים החסידים ר' נחום לבקובסקי ז"ל ור' דוד אוקינוב הי"ד²² שבבחרותם למדו בישיבת 'תומכי תמימים' בקרמניצ'וג. יום אחד נקלע למקום רבנו, לאחר שכבר התפרסם כחתנו המיועד של כ"ק אדמו"ר הרי"צ. שני התלמידים למדו באותה שעה בחברותא, מסכת גיטין, ועמדו במימרתו של רב יוסף²³ על הפסוק²⁴ "וזהרתה אתה את החוקים ואת התורות, והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון": "והודעת להם" - זה בית חיים; "את הדרך" - זו גמילות חסדים; "אשר ילכו" - זה ביקור חולים וכו'.

בראותם את האורח שהגיע בהפתעה, וביודעם את רום מעלתו ומעמדו, התעוררה בליבם תשוקה לשמוע ממנו דבר תורה. הם פנו אל רבנו אשר להרף עין הביט בשורות הגמרא, וכעבור רגע החל להרצות את דברו. "בהשקפה ראשונה נראה לי להסביר...", היו מילותיו הראשונות אשר פתחו הסבר ארוך ומפולפל שערך השוואה בין פירוש רש"י על המילים "זה בית חיים" ("ללמוד להם אומנות להתפרנס בו; חזקות ותורות כתיבי ברישיה דקרא") ובין פירושים אחרים, לצד מדרשי חז"ל ושפע מקורות נוספים הקשורים לנושא. כל זאת, תוך שהוא מציין לגרסאות שונות ומנתח את ההבדלים ביניהן.

בסיימו להרצות את דבריו, נפרד מהם לשלום ויצא את בית המדרש.

בתוך כך הבחינו השניים בהערה של הגר"א, בהגותו על אתר, ולפיה במסכת בבא קמא²⁵ מפרש רש"י את אותן מילים עצמן ("זה בית חיים") באופן אחר. מה רבה הייתה השתאותם בהיווכחם כי על פי הסברו של רבנו, תמיהת הגר"א מיושבת מיושבת להפליא.²⁶

אוצר בלום בכמות ובאיכות

בצד פרקי ההדרכה האישית להם זכה - כתוצאה מן הקרבה אל כ"ק אדמו"ר הרי"צ

21. מרשימות הת' דוד דובאוו. שם, עמ' 167.

22. נרצח בד' בחשוון תש"מ על ידי גוי, בדרכו לבית הכנסת בשכונת קראון הייטס.

23. ז, ב.

24. שמות יח, כ.

25. ק, א.

26. סופר על ידי בני הר"נ לבקובסקי ז"ל, הרה"ח הרב ישראל והרה"ח הרב שלום דובער לבקובסקי - ימי מלך, עמ' 182. וראו גם בחוברת אוהל דוד לזכרו של הר"ד אוקינוב הי"ד, תשורה לחתונת נכדו (יבדלחט"א) ר' דוד אוקינוב (ה' בטבת תשס"ט).

בזכות היותו "חתן המיועד" - נפתח לפני רבנו שער אל אוצר בלום של ספרים וכתבי יד נדירים שבהם החזיק חתונו. מדובר בספרייה שהכילה רבבות כותרים ולא מעט תכריכי כתבי יד אשר נצברו במלאכת איסוף ושימור שקדנית שהשתרעה על פני למעלה ממאה וחמישים שנים, על ידי אדמו"ר חב"ד לדורותיהם.

ספרים אלה, שכעבור כשישים שנה יעמדו במוקד 'משפט הספרים' המפורסם, היו יקרים לאדמו"ר הרי"צ ככתב עינו ממש. הם היו חלק בלתי נפרד מהווייתו, עד כי גם כאשר לאחר מסע התשה יאפשרו לו השלטונות, בחסדי שמים מרובים, לצאת את רוסיה, הוא יציב את לקיחת הספרים עמו כתנאי לעזיבתו.

ביניהם נמצא סידור התפילה של מורנו אור שבעת הימים, הבעש"ט הקדוש זי"ע וכן ספרים וכתבי יד מכ"ק המגיד הגדול ממזריטש זי"ע, מהוד כ"ק רבנו הזקן זי"ע ומשאר אדמו"רי חב"ד. ובצד אלה, אין ספור ספרים וכתבי יד בכל מכמני התורה, משאר גדולי ישראל לדורותיהם. עשרות אלפי ספרים וכתבים שקודם לכן לא שזפתם עין אדם, מלבד עיניהם של אדמו"רי חב"ד ושל קומץ יחידי סגולה, הפכו עתה נגישים לרבנו.

לא צריך חוש דמיון מפותח כדי לשער את עוצמת האושר העילאי שאוצר רב כמות ואיכות זה הסב למי שהתורה הייתה כל עולמו, ושרעבנו הרוחני אף פעם לא ידע שובעה.

תודות לכוח תפיסתו העצום ולזיכרונו יוצא הדופן, הפכו עד מהרה תכני הספרים וכתבי היד לקניינו הפרטי של רבנו. עובדה זו תתברר ותוכח בתוך שנים מעטות, כאשר ההשגחה העליונה תדריך את צעדי רבנו, מיד לאחר נישואיו, אל צרפת וגרמניה, מקומות שבהם לא נמד לרשותו אוצר ספרים ראוי לשמו. או אז ימלאו מכתביו ורשימותיו גדושות החרפות והבקיות, ציטוטים למאות ולאלפים מאין ספור מקורות, כאשר אליהם תצורף לא פעם הערה בסגנון, "למצוא" ספר פלוני או אלמוני.

הנה כך, לדוגמה, מציין רבנו בשלהי רשימה, קצרה יחסית, שכתב לעצמו בסוגיית "תורה לא בשמים היא"²⁷:

למצוא: תשב"ץ ח"ב ס' קנט. לקט הקמח - לר"י חגיז - או"ח הל' ט' באב. מרדכי ריש מס' בב"ק. ס' הפרנס לתלמידי מהר"ם מרטנבורג ס' תשו ומודפסת ג"כ בי"ד [ביורה דעה] הל' קנין ס' לא. ר' חננאל לב"מ (קז, ובש"מ [ובשיטה מקובצת] שם ובערוך עבד ב'. שו"ת בי"ד [שאלות ותשובות בית דוד] שופטים ס' כ. סוטה ד: בב"ע. תורה בתחילה מנחות קט, ב. רמב"ן ב"ב (יב). יעיר אוזן לחיד"א א' טו. הערה כו' בתולדות אוה"ח [אור החיים] לר' ראובן מרגליות מלבו. על דבר עניין לא בשמים: חת"ס [חתם סופר] או"ח ר"ח. תורת נביאים למהר"ן חיות. נוב"י י"ד ל. מקור חיים. קהל יודא. לעניין אין משגיחין בבת קול: למצוא בחיי פ' קרח וראה. דרשת הר"ן ג'. י' מאמרות חקו"ד ב' יח. שלי"ה תושב"כ ויקהל פ' פרה.

27. רשימות, חוברת קמו.

יושב בסתר

תנו לי עשרים וארבע שעות ואגיע להיבחן אצלכם על הספר. אתם יכולים לבחור את הספר.

הדבר כמובן סיקרן אותי. יש כידוע ספרים רבים שהסוגיות הנדונות בהם מורכבות ועמוקות, ולא שייך כלל לצלול לתוכן בבקיות ובהבנה בפרק זמן כה קצר, אלא אם כן אליהו הנביא לומד איתך בלילה. הצעתו המפתיעה הייתה בעצם אמירה ברורה שהוא יודע את כל התורה כולה, כך שהוא יכול להרשות לעצמו 'להסתכן' בכל ספר תורני, איזה שיהיה.

בשלב זה הסכמתי, ולאחר מחשבה נקבתי בספר שבעצמי כתבתי, ספר שדן בסוגיות מורכבות וסבוכות. רק מי שמצוי בהן זמן רב, יכול היה להתפלפל ולדון בסוגיות המתלבנות בספר. למחרת חזר והתייצב אצלי וביקש להיבחן על הספר. למרות שהייתי כמובן מצוי מאוד בחומר, שכן אני כתבתי אותו, עם זאת, הוא שלט בחומר אף יותר טוב ממני... נדהמתי מהיקף הידיעות. מובן שתכף הענקתי לו את ה'סמיכה' שביקש, אך התניתי עמו שעליו להגיע מספר פעמים לבית המדרש על מנת לשמוע ממני שיעורים, ואמנם כך הוא נהג. כך זכיתי שהרבי מליובאוויטש נמנה עם שומעי לקחי...

בשיחה הנ"ל הוסיף הרב ויינגורט, וציין עוד:

כאשר החלו להתפרסם רשימותיו הפרטיות³⁰ של כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש, התגלו גם הערותיו לספר 'פניני עצמות מתיים', קונטרס שהוציא לאור הגרי"י ויינברג שנתיים קודם לכן, בשנת תרפ"ו. התאריך הנקוב ברשימת האדמו"ר הוא "טבת. פ"ח. ברלין", כך שהדבר מסיר כמעט מעל לכל ספק סביר, כי הספר אותו הציג הגרי"י ויינברג לרבנו להיבחן עליו, היה הקונטרס הנזכר. הספר דן, כאמור, בסוגיות סבוכות ומורכבות שבמסכתות סדר טהרות. כאשר לפני מספר שנים הוצאנו שוב לאור במהדורה חדשה את השו"ת 'שרידי אש', הדפסנו גם את הערות האדמו"ר זי"ע שהתפרסמו ברשימותיו³¹.

הגאון הרב דוד הולנדר זצ"ל כיהן בתפקיד נשיא 'איגוד הרבנים דארצות הברית וקנדה' והיה מחשובי רבני אמריקה במשך כשישים וחמש שנים. הרב הולנדר היה קרוב מאוד אל רבנו, פעל רבות בשליחותו, באופן רשמי או בחשאי. הפעם הראשונה בה פגש את רבנו הייתה בברלין, כאשר הרב הולנדר עצמו למד ב'בית המדרש לרבנים'.

"הוא היה בא לשיעורים העמוקים של הגרי"י ויינברג, שנמשכו כשעתיים וחצי, ארבע פעמים בשבוע", סיפר לימים לנכדו. "אני זוכר בדיוק היכן עמד. בשיעורים עצמם מעולם לא התערב. אך לפעמים אחרי השיעור היה ניגש אל הגרי"י ומשוחח איתו על תוכן השיעור"³².

צום, תפילין ותלמוד ירושלמי

החסיד והעסקן הנודע, הרב עזריאל זעליג סלונים ז"ל, דור חמישי להוד כ"ק רבנו הזקן זי"ע ומתלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' בליובאוויטש, שימש בין השנים תרפ"ד לת"ש, שלוחא דרבנן וגייס כספים למוסדות חב"ד ולמטרות קודש נוספות.

כאשר נודע לו בירושלים, עיר מגוריו, כי כ"ק אדמו"ר הרי"צ יצא מברית המועצות והתיישב בריגה, החליט לנסוע אליו כדי להימצא במחיצתו בחג השבועות תרפ"ח. אלא שבהגיעו למעבר הגבול התברר לו להוותו כי החוק המקומי מתנה כניסת אזרחים זרים למדינה, בהצגת

30. הרשימות נמצאו וראו אור רק לאחר הסתלקות רבנו זי"ע ב' בתמוז תשנ"ז, כמפורט בפרק השישי של חד בדרא.

31. ראו רשימות, חוברת קכז וחוברת קכת.

32. אגב הזכירו את הגרי"י ויינברג זצ"ל וקשריו עם רבנו, על אדמת ברלין, מעניין לצטט הערת אגב שלו בשו"ת שרידי אש ח"ב, עמ' נ: "וראוי לקבוע לדורות, כי בין אנשי גרמניה נמצאו אנשים צדיקים, חסידים וקדושים, אשר במדינות אחרות היו רבבות אנשים רצים אחריהם ליהנות מזיו תורתם ויראתם. את השכלתם האקדמאית... הורידו למדרגה של רקחות וטבחות ממש, לא יאומן כי יסופר. את התוארים האקדמיים הסתירו מעין כול, ולא השתמשו בהם אלא במגעם עם השלטונות ובמלחמתם נגד החופשיים המתבוללים".

33. שנים ראשונות של חברת JEM, חלק שני.

לאחר נישואיו²⁸ יצא רבנו עם זוגתו הרבנית לכשתים עשרה שנות התבודדות, תחילה בברלין ובהמשך בפריז. במהלך שנים אלו הגה רבנו בתורה יום ולילה, תוך שהוא משלב בסדר יומו העמוס ניהול חלק מענייניו המסופעים של חותנו הגדול וכן קניית מדעים שונים אשר עתידים לשמשו לימים כמנהיג ישראל וכמורה הנבוכים הגדול של בני דורנו.

איזה ספר שתמצו

אחת מדמויות המופת שפיארו באותם ימים את יהדות גרמניה, היה הגאון הגדול רבי יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל, בעל שו"ת 'שרידי אש'. הגרי"י ויינברג גדל והתחנך בליטא, ואת עיקר תורתו ודרכו קיבל מרבתינו בשיבת סלבודקה. בימי מלחמת העולם הראשונה היגר לגרמניה, ובשנת תרפ"ד נקרא לעמוד בראש בית המדרש לרבנים בברלין, מיסודו של הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל.

הרב אברהם אבא ויינגורט מירושלים, הוא בנו של תלמידו האהוב של הגרי"י ויינברג, הגאון הרב ד"ר שאול יונתן ויינגורט זצ"ל, ששימש ר"מ בשיבת מונטרה בשוויץ ושנספה בתאונה מחרידה בגיל שלושים וחמש. הרב אברהם אבא ויינגורט בנו, הינו גדול בתורה בזכות עצמו וגם כן תלמיד נאמן של הגרי"י ויינברג זצ"ל. את דרכו התורנית המיוחדת של רבו הדגול הוא משתדל להנחיל לשומעי לקחו, ובמרוצת השנים אף ההדיר כמה מספריו.

בהודמנות מסוימת, גולל הרב ויינגורט²⁹ את סיפורו המרתק של הקשר המיוחד שנוצר בין הגרי"י לרבנו, קשר שהחל מיד עם הגעתו לברלין (בטבת תרפ"ח). את הסיפור סיפר הרב ויינגורט בשם ידידו הרב קובלסקי ז"ל מציריך, "איש ישר ונאמן מאוד, שבעצמו שמע את הסיפור מהרב ויינברג, והוא חזר זאת לפני פעמים רבות, כל פעם באותו הנוסח", ובשם ידיד נוסף שלו, הר"ר יחזקאל רנד, ש'הרב ויינברג התארח ולן בביתו מספר פעמים, וגם הוא שמע סיפור זה ממש מהרב ויינברג".

וזה דבר המעשה, כפי שסופר על ידי ראש בית המדרש:

בשנת תרפ"ח נכנס אל 'בית המדרש לרבנים' בברלין, כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש, אז חתנו המיועד של כ"ק אדמו"ר הרי"צ זי"ע. הוא היה אז צעיר לימים, אך מרשים מאוד. הוא ניגש אליי, וביקש שאהן לו 'סמיכה'. מתן 'סמיכה' מבית מדרשנו לא היה דבר פשוט כלל, והדבר דרש פרקים רבים של הכנה.

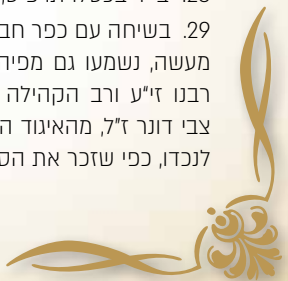
די אם אזכיר שמעבר לבחינות בכתב ובעל פה, שהיה על כל תלמיד לעבור בהצלחה בכל חלקי השולחן ערוך, הייתה חובה על כל נבחן לכתוב 'תשובה' לשאלה גדולה שהצגנו לפניו, בכל אחד מחלקי השולחן ערוך.

בן שיחי הצעיר הסביר לי, כי הספרייה הממשלתית בברלין פותחת את שעריה (על כל פנים חלקים ממנה) רק לבעלי תעודות מיוחדות, ותעודת רב מאישיות מוסמכת ומוכרת על ידם, היא אחת התעודות המקובלות עליהם לצורך זה. מאחר שברצוננו להיכנס בחופשיות לספרייה, על כן הוא מבקש את מתן ה'סמיכה' ממני. השבתי שאיני נוהג לחרוג מהדרך המקובלת במתן ה'סמיכה', כך שלא אוכל להיענות לבקשתו. האמת אומר, שהסירוב לא היה נעים לי כלל, שכן הייתה לי היכרות קרובה עם חמיו, האדמו"ר הרי"צ, ואף פגשתי אותו מספר פעמים בעת שהייתי בעיירת המרפא מארינבד שבצ'כוסלובקיה. זכיתי לטייל עמו ולשוחח על עניינים שברומו של עולם. אך למרות זאת חשבתי, שהנוהל התקין מחייב לנהוג בשווה כלפי כל באי בית המדרש.

אך לו, כך מסתבר, לא היה זמן לכל הפרוצדורה הנדרשת, והוא הפציר בי לדגל על הנוהל. במהלך שיחתנו, הציע הצעה שלא יכולתי לסרב לה. הוא אמר: 'תנקבו בשמו של איזה ספר שתמצו,

28. ב"ד בכסלו תרפ"ט, בוורשה בירת פולין.

29. בשיחה עם כפר חב"ד. עדויות נוספות – עם שינויים מסוימים – על אותו מעשה, נשמעו גם מפיהם של הרה"ח הרב גרשון מענדל גרליק ז"ל, שליח רבנו זי"ע ורב הקהילה במילאנו, וכן מפי הרב פנחס דונר, נכדו של הרב צבי דונר ז"ל, מהאיגוד האנגלי של הקהילות האורתודוקסיות, שסיפר על כך לנכדו, כפי שזכר את הסיפור מפיו של הגרי"י ויינברג זצ"ל בעצמו.

פינטר ז"ל, שחלה ונזקק לקבל שם טיפול רפואי.

באחד הימים, הגיע אבי אל שיעורו של הגאון רבי חיים הלר זצ"ל. בסיום השיעור ניסה לתפוס את מבטו של הגאון וכשהצליח בכך, פנה אליו רבי חיים ושאל אותו, "יונגערמאן (אברך), מה אתה מחפש פה?". יש לציין שהופעתו החסידית-פולנית של אבי, הייתה חריגה בנוף המקומי. על כך ענה לו אבי, "הרבי שלי, רבי חיים טוביאס, שלח אותי ללקט תורה אצל הרבי" (כשכוונתו, כמובן, לרבי חיים הלר). לשמע שמו של הרב טוביאס, קם רבי חיים מלאו קומתו. הגאון רבי חיים טוביאס זצ"ל היה ענק בתורה, והוא עמד בראש ישיבות רשת 'כתר תורה' של רדומסק, שפעלו ברחבי פולין.

"באיזה נושא אני יכול לשאול אותך?", שאל רבי חיים הלר את אבי. באותם ימים, רבים התדפקו על דלתו של רבי חיים, אבל רק מעטים – העילויים הגדולים ביותר – הורשו להיכנס לביתו ולהשתתף בשיעוריו. "בכל נושא שהרבי רוצה", השיב לו אבי. רבי חיים העווה פניו בפליאה. "ככה?!", שאל והושיט יד לספר הראשון שעלה בידו. זה היה כרך משניות, סדר טהרות. הוא פתח את הספר באופן אקראי, וזה נפתח במסכת הקשה ביותר בסדר טהרות, מסכת כלים. רבי חיים ביקש מאבי להסביר לו 'פשט' בשתי המשניות שהופיעו בעמודים הפתוחים. בלי להתבלבל, עיין אבי קלות בשתי המשניות והסביר לו את ה'פשט'. אחר כך הוסיף גם את דברי הברטנורא על המשנה, ציטט את לשון ה'תוספות יום טוב', הביא את פירוש הרמב"ם, ה'תפארת ישראל' ואולי עוד פירוש אחד או שניים.

לנוכח הידע המופלג של אבי, אמר לו רבי חיים, "אתה יכול להישאר כאן". כלומר, עברת את המבחן ואתה ראוי להיות חלק מהחבורה. כעבור שנייה הוסיף ואמר לו, "ואם תיתקל בקושי כלשהו, תוכל לשאול את שתי האריות האלה" – הוא הצביע עם שתיים מאצבעות ידו, על הרמ"מ שניאורסון, לימים כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ועל הר"ד סולובייצ'יק, שהיו שם אותה שעה ושנמנו עם שומעי לקחו הוותיקים יותר.

את הסיפור הזה שמעתי לא מפי אבי, אלא מהגאון רבי יוסף דוב סולובייצ'יק בכבודו ובעצמו. ממקום עומדו, עקב הגר"ד אחר

הזמנה לביקור מצד תושב לטביה עצמה.

בצר לו, נסע הרב סלונים לברלין ושם איתר את כתובת מגורי החתן המיועד של כ"ק אדמו"ר הרי"צ. הרב סלונים זכר את רבנו מביקורו ביקטרינוסלב, בשלהי שנת תר"פ, בדרכו (לקראת ראש השנה תרפ"א) לחצר אדמו"ר הרי"צ ברוסטוב. עתה קיווה להסתייע בו בהשגת ההזמנה האמורה, מריגה.

בהגיעו לבית המשפחה בה התאכסן רבנו³⁴, גילו לו בעלי הבית כי הדייר שהוא מחפש (זה היה בשעות אחר הצהריים של יום רגיל בשלהי חודש אייר) שרוי בתענית, בהוסיפם כי לא מדובר בעניין חריג אלא בתופעה שכיחה למדי אצלו.

הרב סלונים הקיש על דלת החדר, וכשנכנס מצא את רבנו עטור תפילין דרבנו תם, שקוע באחת מסוגיות הירושלמי. רבנו זיהה אותו מיד, אך רמו לו לשבת ולהמתין קמעה.

כשסיים את הקטע שבו אחז, חלץ את התפילין, קם ממקומו והושיט לאורח הנכבד יד חמה ולבבית. הרב סלונים שטח לפניו את בעייתו, ורבנו יצא איתו מיידית לבית הדואר. משם הבריק לחצר אדמו"ר הרי"צ בריגה, בבקשה לשגר הזמנה על שם הרב סלונים. בתוך זמן קצר נתקבלה ההזמנה, והרב סלונים יכול היה להמשיך בדרכו לחצר הרב³⁵.

ארי שבחבורה

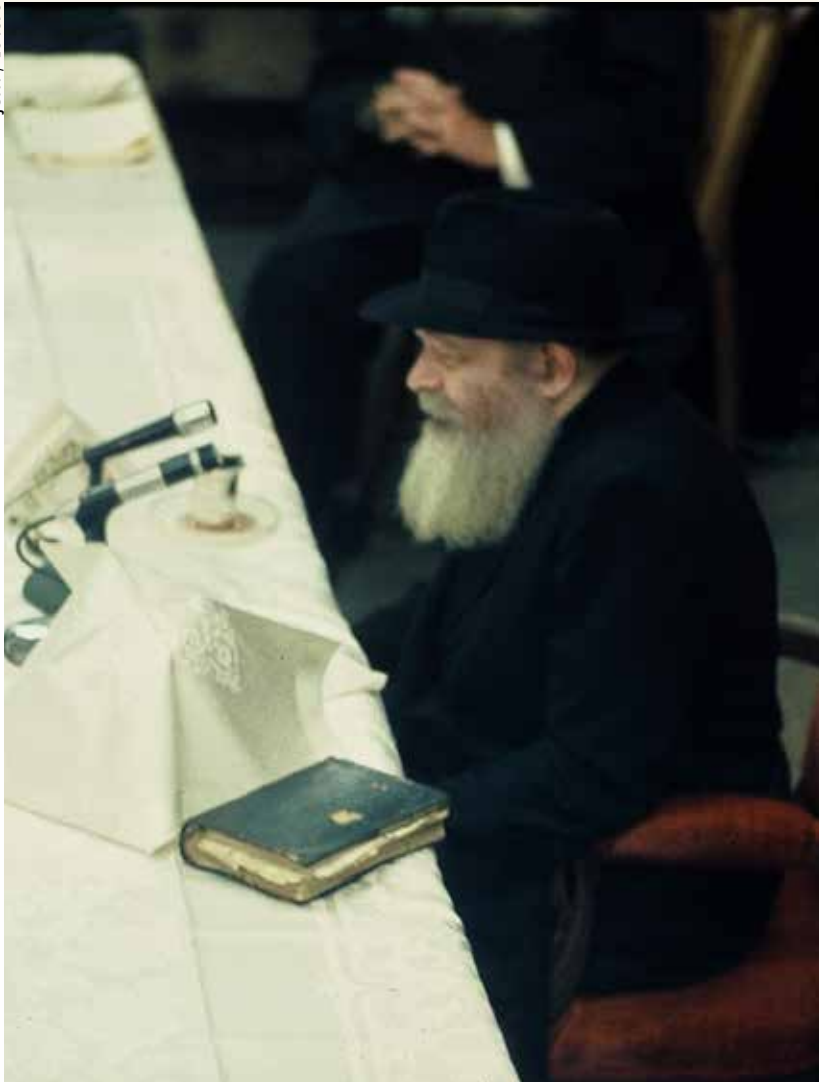
והנה עדותו המרתקת של הרה"ג ר' אברהם פינטר, ר"מ ומחנך מוערך בישיבות 'רבנו חיים ברלין' ו'מיר' בארה"ב³⁶:

בשנת תרפ"ט (או תר"צ) כשהיה אבי, הגאון הרב פנחס פינטר זצ"ל, בחור כבן שבע עשרה, הוא נאלץ לעזוב את עיר מגוריו דוברומיל בפולין ולהגיע לברלין. זאת בגלל אביו, ר' הערש

34. לפי אדמו"ר חב"ד ויהדות גרמניה, עמ' 129, נראה כי מדובר במשפחת וילנסקי שהתגוררה ברחוב האנזה-אופר 7.

35. סופר על ידי הגה"ח הרב טוביה בלוי לכפר חב"ד, גיליון 66 (כ' באלול תשמ"ב) עמ' 9.

36. לשנים ראשונות של חברת JEM

דרכה של תורה. משך כל שעות ההתוועדות היה רבנו רכון על כיסאו לעבר השומעים, כשהוא מקפיד שלא להישען על גבו

שמונה איגרות ארוכות מאוד (כשישים עמודים!) שכתב האב לבנו, איגרות שכנגד כל אחת מהן הייתה איגרת של רבנו. רוחב היריעה התורנית הנחשפת באותן איגרות - בנגלה ובקבלה - כמו גם עומק הדברים, מותירים את המעיין בהם, נפעם ומשתאה. הנה כמה ציטוטים מתוך אחת האיגרות³⁷ של רבי לוי יצחק אל בנו, מהם גם ניתן ללמוד על תוכן מכתב רבנו אל אביו (שאף הוא לא היה אלא תגובה על מכתב קודם ששיגר לו אביו):

קיבלתי מכתבך הבטוח מהשבוע העברה, ותשואות חן כעד זה... ועל דבר הערותיך על מכתבי, נהנית מהן מאוד, ואם חכם בני ישמח ליבי גם אני כו'...

ובגוף הערותיך, הנה הערתך הא' שרצית לומר שלא היה אפשר להיות הווידי, לא לפני שנת ד' וז', דכיון שצריך להיות בווידי כל המעשרות ולפניהן עדיין לא הפריש מעשר עני'...

הערתך הב', שרצית לומר שמי שאין לו אלא מעשר ראשון או מעשר עני, גם כן ישנו בווידי, והבאת סמוכים לזה (למעשר ראשון), והמירא דריש לקיש בסוטה דף מח, עמוד א. להווי ידוע לך...

הערתך הג' מה'שירי קרבן' בירושלמי סוטה סוף פרק ז, שזמן הקהל היה בלילה (שאדרבה, מזה סיוע לדברי), גם אני לעת עתה לא מצאתי לו חבר. ופירושו שם דחוק, לו יהא אפילו אם גרסינן רק מראש בלא מילת השנה...

40. "אור ליום ד', י"ט שבט תרצ"ב". ליקוטי לוי יצחק (איגרות קודש), עמ' רנח והלאה. איגרת זו נפרשת על כעשרה עמודים.

המתרחש והיה עד לכל פרטי ההתרחשות. אבי זכרונו לברכה, שתלמידי החכמים הגדולים שהכירו אותו החשיבוהו לידען עצום בתורה, לא היה אדם שמיהר לחלוק שבחים לאיש. פעם אחת שאלתי אותו אם הוא למד עם כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש, והוא השיב בשלילה. שאלתיו אם שוחח איתו בלימוד, ועל כך ענה בחיוב. לאחר מכן הוסיף ואמר את המילים הבאות: "הריני יכול להעיד כי הוא (האדמו"ר מליובאוויטש) יודע את כל התורה כולה!".

בבלי וירושלמי 'עפו'

בי"ג בתמוז תרצ"ב הגיע הגאון הגדול רבי ברוך בער ליבוביץ', בעל 'ברכת שמואל' וראש ישיבת קמניץ, לפגישה עם כ"ק אדמו"ר הרי"צ בדרוסקניק³⁷. באותה שעה נבצר מאדמו"ר הרי"צ לצאת אל האורח ולפוגשו, ועד אשר יתאפשר לו הדבר, הורה לרבנו לקבל את פני ראש הישיבה ולשוחח עמו. החסיד הרב שמואל זלמנוב ז"ל, שנכח בשעת מעשה במקום, סיפר לאחר מכן³⁸, כי "מסכתות בבלי וירושלמי עפו מפיהם" של רבנו זי"ע וה'ברכת שמואל' זצ"ל. עובדה מעניינת נוספת היא שבהמשך אותו היום התוועד כ"ק אדמו"ר הרי"צ לרגל חג גאולתו (י"ב-י"ג בתמוז) מהכלא הרוסי, וה'ברכת שמואל' השתתף אף הוא בהתוועדות. זווית נוספת של ביקור ה'ברכת שמואל' בדרוסקניק³⁹ מצויה בעדותו של החסיד הרב מרדכי שרפשטיין ז"ל, מוותיקי החסידים בקראון הייטס:

בהזדמנות מסוימת, פגשתי את הגאון הגדול רבי יהודה (ר' יודל) גרשוני ז"ל. רבי יהודה כונה בצעירותו "העילוי מגרודנה" ולימים חיבר ספרים רבים בהלכה, במחשבה וכן על התורה. בבחירתו למד ר' יודל, בין השאר, אצל הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ', ובעת ביקור רב בדרוסקניק, נכח שם גם הוא.

כששמע שאני מקראון הייטס, אמר לי, "אספר לך על הרבי שלך". ואז הוא סיפר על פגישתו עם רבנו, אז חתן אדמו"ר הרי"צ, בדרוסקניק: "קרוב לחצי שעה דיברתי איתו בלימוד. מה אומר לך? הוא ידע כבר אז את כל הש"ס". לאחר מכן הוסיף עוד ואמר, "ניכר היה עליו שסלל לעצמו דרך משלו בלימוד, לאו דווקא זו הנהוגה בעולם הישיבות".

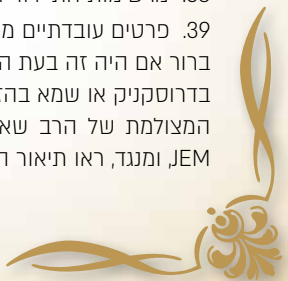
אם חכם בני

במרוצת שנות ההתבודדות של רבנו בגרמניה ובצרפת, נשתמר קשר הדוק בינו ובין הוריו, בעיקר באמצעות מכתבים, כאשר בצד ההתעניינות בצדדים האישיים, עוסקים המכתבים הללו בעיקר בדברי תורה שהאב הגדול רבי לוי יצחק זצ"ל ובנו מחליפים ביניהם. על שנת תרצ"ב אפשר לומר כי היא הייתה שנה פורייה במיוחד, בכל הנוגע להתכתבות תורנית זו. מן השנה הזו נשתמרו ואף באו בדפוס,

37. "ידידי הגאון האדיר בעל מדות נעימות כבוד שם תפארתו מוה"ר ברוך דובער", כותב עליו כ"ק אדמו"ר הרי"צ באיגרת אל תלמידיו (ג' בכסלו תש"ד).

38. מרשימות ה'ת' דוד דובאון, ימי מלך, עמ' 349.

39. פרטים עובדתיים מסוימים בסיפור זה אינם נהירים די הצורך, ולא לגמרי ברור אם היה זה בעת הביקור הנ"ל של ה'ברכת שמואל' אצל אדמו"ר הרי"צ בדרוסקניק או שמא בהזדמנות אחרת (שנה לאחר מכן, בתרצ"ו). ראו עדותו המצולמת של הרב שארפשטיין בשנים ראשונות (חלק רביעי) של חברת JEM, ומנגד, ראו תיאור הדברים בימי מלך, עמ' 354.

שני בתי כנסת מרכזיים פעלו באותה עת ב'פלעצל', אזור המגורים היהודי בפריז, בה התגורר רבנו בתקופה המדוברת. שניהם שכנו ברחוב ריע דה רוזייע, האחד במספר שבע עשרה (כינויו היה 'זיבעצן'), והאחר במספר עשרים וחמש. בראשון התפלל רבנו מדי פעם, ובאחרון התפלל לעיתים קרובות, אך בשניהם הוא נהג מעת לעת למסור שיעורים ולשאת דברי התעוררות.

לא פעם כוּבד על ידי גבאי בתי הכנסת לעלות למפטיר. לימים סיפרו כמה מהמתפללים, כי הוא היה קורא את ההפטרה בטון שקט אך בהתרגשות עצומה, עד כי קריאתו גרמה לנוכחים להזיל דמעות מעיניהם. בהקשר זה, אי אפשר שלא להיזכר בקריאת ההפטרה על ידי רבנו ז"ע, לאורך כל שנות הנהגתו - קריאה שהתאפיינה במתיקות מיוחדת ובהתרגשות יתרה, שגרמה לו לא פעם להשתנק מבכי, והמסה את לבבות הציבור כולו.

סיפור מעניין שמע ר' אליהו רייכמן ז"ל מאביו ר' דוד שמעיה ז"ל, שנמנה אף הוא עם מתפללי בית הכנסת מספר עשרים וחמש:

תקופה מסוימת מסר רבנו למתפללי בית הכנסת שיעור בגמרא, מסכת שבת. בגלל מחסור בספרים, החזיקו כל שניים שלושה משתתפים בגמרא אחת, ורק מגיד השיעור עצמו החזיק בגמרא אחת. כנהוג, רבנו קרא את לשון הגמרא, ולאחר מכן את דברי רש"י וה'תוספות', והסבירם בטוב טעם, לפעמים עם תוספת דברי פלפול.

פעם אחת הבחין אבי, כי רבנו קורא את לשון רש"י בשינוי מסוים מלשונו בגמרא שהייתה פתוחה לפני אבי. בגמר השיעור, החליט לבדוק אם מדובר בשינוי גרסאות. הוא נטל לידיו את הגמרא שבה החזיק רבנו בשעת השיעור, ומה רבתה השתוממותו כאשר גילה כי מדובר בכלל במסכת... חולין! התברר כי מחמת המחסור בספרים, מסר רבנו את השיעור על פה, וכדי שלא יבחינו בבקיאותו המופלגת - פתח גמרא אחרת!⁴¹

כי חילצת נפשי

מאמצים עליונים עשה אדמו"ר הריי"צ ז"ע כדי לחלץ את רבנו ורעייתו הרבנית מאירופה שבעת ההיא כבר נכבשה בחלקה הגדול על ידי הנאצים הארורים. וכך, אם ערב פרוץ המלחמה עזבו רבנו והרבנית את ברלין לפריז, בהמשך הם נאלצו לעזוב גם את פריז שנכבשה על ידי הצבא הגרמני ושגם בחלק הבלתי כבוש נשלטה על ידי שלטון הבובות של המרשל הצרפתי פֶטֶן. על כן היה עליהם להימלט מפריז לערים וישי וניס.

לעיין ב'ערוך' וב'שברי לוחות'

אחד עשר שבועות עשו רבנו וזוגתו הרבנית כווישי, בטרם יאחזו שוב במקל הנדודים וימשיכו דרומה יותר, לניס. ללא כל התחשבות בתנאי הגלות ומצב החירום בו הם נתונים, מוסיפה מחברת 'רשימותיו' של רבנו להתמלא בחידושים ובביאורים שונים, בכל מקצועות התורה. קצתן קשורות לפרשיות השבוע. ב'רשימה' שכותרתה "חוקת (וישי)"⁴², מבאר רבנו את מצוות פרה אדומה על פי פנימיות התורה ובעבודת הבורא. בשבוע של פרשת בלק עוסקת 'רשימתו'⁴³ בביאור החטא של בני ישראל בשיטים ובמעשה התיקון שעשה פנחס בן אלעזר.

שמואל בוטמן.

44. כפר חב"ד גיליון 69. הר"ש בוטמן מספר בספרו הני"ל, כי בעצמו שמע את הסיפור הזה מר' אליהו רייכמן ז"ל, ואף שמדובר היה כמה עשרות שנים לאחר התרחשותו, חזר עליו "בחמימות רבה ובהערצה מיוחדת". בימי מלך עמ' 464 מובא בשם עד ראייה, כי השיעור היה במסכת שבת דף י"א, ואילו הגמרא בה החזיק רבנו במהלך השיעור הייתה - מסכת מגילה.

45. רשימות, חוברת מט.

46. שם, חוברת נ.

הערתך הד', שבירושלמי שם אמרו טעם לקריאת פרשת מעשרות בהקהל על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית, שלא לשכח המעשרות. להווי ידוע לך שגם לי היה ידוע הירושלמי בעת כתיב לך, אפס הרי צריך להבין הטעם לזה...

באמצעה, פחות או יותר, עוברת האיגרת מים התלמוד אל מצולות תורת הקבלה, והגאון המקובל מפליג אל מחוזות ה'נסירה', 'מוחזין דגדלות' ושמותיו השונים של הקב"ה. אגב, מתוכן הדברים עולה כי גם מכתב רבנו אל אביו שילב גלִיָא עם סְתִים, שהלוא כך כותב לו האב:

על דבר קושייתך⁴⁴ בביאורי הזוהר פרשת בשלח, מה שכתוב שם שהתנאים והאמוראים פסקו הדין רק על פי הביטם בשורש החכמה שבתורה כמו שהיא למעלה כו', שלכאורה הוא הפך הידוע ש"לא בשמים היא", ו"אין משגיחין בבת קול" וכדומה... הנה תדע לך בני, כי עניין זה צריך ביאור רב, רחב ועמוק מאוד, ואין כאן המקום להאריך, ואין בי כוח להאריך, ואולם בקצרה אומר לך...

המאמר הוא הפלא

התובנות העולות מאיגרות אלה ומחברותיהן, רבות ומפעימות. ראשית, מרגש להיווכח שוב ושוב באוונות העצומה של המתכתבים, בכל חלקי התורה ממש. שנית, הן חושפות קשר נדיר בעוצמתו בין אב לבנו, קשר שמצד אחד בוקע ועולה עד לרקיע הרוחני והעיוני, ומצד שני נוקב ויורד עד לתהומות הרגש האנושיים, העמוקים ביותר. ושלישית, מתברר כי על אף היות רבי לוי יצחק ענק בתורה, אשר נהירים לו שבילי תורת הנגלה ותורת הנסתר כשבילי עירו דנייפרופטרובסק, ממכתביו ניכרת בבירור ההערכה העמוקה לרבנו, כמו גם העובדה כי הוא עצמו חש מופרה מחידושי בנו. ואף כי, כאמור, ניתן למצוא את שלוש אלה בכל האיגרות כולן, דומה כי באיגרת הבאה, מז' באייר⁴⁵, הן מודגשות ביתר שאת:

...עתה בדבר מכתבך בהחידושי תורה שחנך ה', הנה מכתבך זה קיבלתי זה קרוב לשבועיים, ובשבוע הראשון הייתי טרוד לגמור איזה עניין בביאור פרשת קרבנות החטאות הקבועות שבפרשות ויקרא ושלח, ותודה לא-ל גמרתיו. ואחרי זה עיינתי במכתבך. וראשית כל, תשואות חן לך על אשר בסיבת מכתבך עוררתני על מאמר הגמרא הזאת; הנני כותב כעת ביאור על זה... וכשאגמרהו אם ירצה ה' בלי נדר אודיע לך דעתי וביאורי בו.

אפס, בדבר אשר כתבת אתה, ואתה שואל להודיעך דעתי בלי כחל ושרק, להווי ידוע לך כי המאמר בכללותו טוב מאוד, שיש בו חריפות ובקיאות בנגלה ובנסתר, ושכל ישר ועמוק בהבנת התורה בנגלה ובנסתר, ותודה לא-ל בעד זה שחנך בינה דעה והשכל, להבין ולהשכיל בתורתו יתברך, והמאמר הוא הפלא. חזק חזק והתחזק והוסיף אומץ, וה' יהיה בעורך כי תשכיל לאמיתתה של תורה, ותצלח ותעלה מעלה מעלה.

אמנם בני מחמדי, עצתי אמונה לך, כי תראה בכל עניין כמו זה, להוסיף יותר 'פלפלין' ו'מלח', היינו לראות שיהיו הדברים יותר ויותר מיוסדים על פי חכמת האמת, על פי קבלה, שהוא אמיתתה של תורה, והוא ה'טל' וה'מאור' שבתורה, כי אז יהיו הדברים בהירים ומאירים יותר, וכל העניינים יעלו כפתור ופרח, היינו קיילעכדיק (מעוגלים) מכל צד ופינה, שאז נראה שהעניין הוא אמיתי... ובכן בני, שמע לדברי ועשה ככה, הרי חנך ה' בינה ודעת וביכולתך ללמוד זה ולהבין ולהשכיל בהם, ולכשתתעמק בהם תוציא פנינים ואבני חפץ אין די.

שיעור שלם על פה

המציאות בשטח, ואולי גם עידודו העקבי של חותנו ז"ע, עשו אט אט את שלהם, וחרף שאיפתו להסתיר עצמו וסגולותיו מסביבתו, אורו הגדול של רבנו החל בהדרגה לפרוץ החוצה⁴⁶.

41. למעשה, המכתב הזה נשתמר והוא מופיע ברשימות, חוברת קסח.

42. "יום א, אמור".

43. חלק מהפרטים הבאים שאוב מהספר הרבי בפריז, מאת החסיד הרב

על חשבון האכילה והשתייה

נוכחותו של 'הרמ"ש' מקבלת ביטוי בכל יומני התלמידים בישיבת 'תומכי תמימים' המרכזית שבברוקלין באותן שנים. "הלילה התוועד הרמ"ש", "אחרי התפילה דיבר הרמ"ש", "הערב עשה הרמ"ש סיום על מסכת נידה", "הרמ"ש דיבר בערך כשעה ומחצה, וגם ענה על שאלות המסובים", ועוד כהנה רבות.⁵⁷

רבנו גילה התעניינות רבה בהתפתחותם הרוחנית של התלמידים. הרה"ח ר' יוסף גולדשטיין ז"ל היה באותה עת תלמיד בבית המדרש '770'. הסדר בישיבה היה שעל כל תלמיד הוטל לחזור בציבור 'מאמר' חסידות בעל פה, לפחות פעם בחודש. באחת השבתות, בזמן רעוא דרעווין, חזר הלה על המאמר "כי חלק ה' עמו"⁵⁸ של כ"ק אדמו"ר הרי"צ. ה'מאמר' ארוך והחזרה עליו נמשכה כשלוש רבעי שעה. כשסיים לחש לו אחד מחבריו⁵⁹, "קנית לך ידי חדש. הרמ"ש עמד מאחורי הדלת והקשיב לך לכל אורך חזרת ה'מאמר'⁶⁰.

את שאלותיו בחסידות נוהג היה אותו תלמיד להעלות על הכתב ולהפנות אל כ"ק אדמו"ר הרי"צ. פעם אחת קיבל את המענה הבא: "אודות שאלתו בהמאמר 'בראשית' תש"ב, מסרתי מכתב שאלתו לחתני הרה"ח הרה"ג הר"ר מנחם מענדל שליט"א ובוודאי אי"ה יענה לו". ואכן, זמן קצר לאחר מכן, קיבל מרבנו מענה על כל שאלותיו. מאז והלאה החל לשאול שאלותיו את רבנו.⁶¹

הרה"ח ר' שמואל צבי (הרשל) פוקס ז"ל, שנמנה עם תלמידי ישיבת תומכי תמימים בפולין סיפר:⁶²

הגעתי לארה"ב בשנת תש"ו. כיוון שהכרתי את רבנו עוד מפולין וידעתי שהוא גאון גדול בתורת הנגלה והחסידות, הייתי ניגש אליו כאשר היה יוצא מחדרו או נכנס אליו, ומציע לפניו את השאלות והספקות שהתעוררו אצלי בלימודי. רבנו היה משיב תשובות בצורה מדהימה: "עיינ בריטב"א... ובתוספות פלוני... רמב"ם שם...". היה עונה בקיצור, תוך שהוא מציין לעשרות מקורות!

עשיתי כך עד לאותה פעם שבה כשסיים רבנו לענות על שאלותי והמשיך לענייני, ניגש אליי אחד מחשובי החסידים והביא לתשומת ליבי כי כ"ק אדמו"ר הרי"צ ביקש שלא יעכבו את חתנו, שכן מזמני הלימוד אין הוא מחסיר, ואילו הזמן שהוא מקדיש לענות על שאלות וכו' נלקח מזמן האכילה והשתייה שלו.

תשובות וביאורים

בשנת תש"ד החל להופיע בארה"ב 'קובץ ליובאוויטש' - ביטאון שמטרתו הייתה לשמש במה תורנית ורעיונית שתקשר ותאחד את חסידי חב"ד ותלמידי ישיבות 'תומכי תמימים' הפזורים ברחבי ארה"ב. בין המדורים - 'מנהיג מילי מעלייתא' (פתגמים משיחות הקודש של כ"ק אדמו"ר הרי"צ), שיחות ואיגרות קודש, סקירות עדכניות על הנעשה והנשמע במוסדות ליובאוויטש ו'שלום אחים' (שמחות במשפחת חב"ד). רבנו זי"ע שמש "יור" ועד המערכת" של הביטאון.

מגיליונו השני של 'הקובץ' והלאה החל להופיע מדור חדש - 'תשובות וביאורים'. במדור זה השיב רבנו על שאלות שהורצו אליו בכל תחומי התורה - פשט, רמז, דרוש וסוד, פלפול, הלכה, אגדה, חקירה, נוסח התפילה, דקדוק, תולדות החסידות ועוד.

כדי לקבל רושם כלשהו, מעט מזעיר, על קצה המזלג ממש, מרוחב מוטת הכנפיים התורנית של רבנו - במסגרת מדור זה - הנה ציטוטים חלקיים מכמה מכתבים⁶³:

תשובה לגאב"ר פילדלפיה בעניין "דחוייה או הותרה" בשבת:

57. ימי בראשית.
58. משנת תרצ"ט.
59. הרה"ח ר' שלום דובער הכהן אייכהורן ז"ל.
60. ימי מלך, עמ' 609.
61. שם, עמ' 584.
62. שם, עמ' 624.
63. כולם מאגרות קודש של רבנו זי"ע ח"ב. כאן, לאחר פתיחת חלק מהראשי תיבות.

ב'רשימה' הבאה⁶⁴ מפלפל רבנו בדברי רב יודא בגמרא⁶⁵, "ארבעה צריכים להודות". הוא עומד על השינויים בסדר החיבים, בין הגמרא לבין לשון הפסוק בתהילים⁶⁶ ובין סדרם ב"ד החזקה" לרמב"ם⁶⁷. בהמשך הוא מבאר זאת גם על פי קבלה וחסידות. לעובדת היותו פליט נודד, יש השלכה אחת ויחידה - אין לו ספרים בהישג יד, והדבר בא לידי ביטוי בביטויים דוגמת "לעיין ב'ערוך' (לעיין בזה 'כנפי יונה' חלק ג' סימן ס"ו או ס"ב) וב'שברי לוחות' ט, ב - טעם לסדר ולאריכות ב'ש"ס".

בשבוע של פרשת מטות⁶⁸ מבאר רבנו את קשר העניינים בין שלושת הנושאים שמהם מורכבת הפרשה - נדרים, מלחמת מדיין, בני גד ובני ראובן - בדרך נפלאה ביותר. 'רשימה' נוספת היא מהשבוע של שבת נחמו⁶⁹ והיא עוסקת בענייני דיומא, ו'רשימה' אחרונה הנכתבת בווישי, נושאת את הכותרת "שחיטה"⁷⁰.

אימתי בן דוד בא

מסע שתדלנות ארוך ומפרך - מול שלטונות צרפת ולא פחות מכך מול שלטונות ארה"ב - בא לקיצו, והנה הגיע סוף סוף הרגע המיוחל שבו עומדים רבנו ורעייתו הרבנית לעלות על אנייה אשר תוציאם אל מחוץ לגבולות אירופה הבערת. לשם כך היה עליהם לצאת מצרפת ולהגיע לנמל הבינלאומי של ליסבון בירת פורטוגל.⁷¹

אי אפשר בכלל לתאר במילים את גודל המתח הנפשי שכל בן אדם מן השורה היה עומד בו ברגעים אלו, כאשר אין ספור שיבושים יכולים לצוץ בכל רגע ולחרוץ את גורלם.

בליסבון עצמה שהו רבנו וזוגתו הרבנית זמן קצר, אולי רק יממה אחת. והנה, שעות ספורות לפני ההפלגה, עוד הספיק רבנו לרשום במחברתו, על אדמת ליסבון, 'רשימה' שבראשה כתב, "ט"ז סיוון תשנ"א. ליסבון"⁷².

ה'רשימה' עצמה עוסקת בביאור עמוק של דברי הגמרא⁷³, "אין בן דוד בא, עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא". הביאור ממוזג נגלה, קבלה וחסידות, והוא מסביר את המאמר הנ"ל בשני אופנים. שום התחשבות במצב, שום ביטוי למתח הטבעי בו אמור אדם להימצא בשעות הקריטיות שבהן הוא עומד סוף סוף להיחלץ מסכנת חיים מוחשית שריחפה מעליו ומעל ראש זוגתו במשך שנה תמימה!

למחרת, ביחד עם כמה מאות פליטים, רובם יהודים, עלו רבנו והרבנית על הספינה שעתידה להוליכם למקום מבטחים.

זרח השמש

עם הגעת רבנו (או כפי שכונה בעת ההיא בפי כל: "הרמ"ש") לארה"ב, בשלהי סיוון תש"א, הטיל עליו חותנו תפקידים תורניים רבים, בהם עריכת והדפסת ספרות תורנית על טהרת הקודש עבור יהודי ארה"ב, כמו גם הוצאה לאור של כתבי שושלת אדמו"רי חב"ד. דמותו של האברך הצנוע משכה את מבטיהם של הכל, בהכירם בו כבחור ומורם מעם. וככל שהסתיר רבנו מעין הציבור את שיעור קומתו התורנית, הרי שטיפין טיפין היא הלכה וקרנה יותר.

47. "פנחס י"ד תמוז". רשימות, חוברת קב-קג.

48. ברכות נד, ב.

49. קז, ד-כ.

50. הלכות ברכות פ"ה ה"ח.

51. רשימות, חוברת נא.

52. שם, חוברת יג.

53. שם, חוברת כג.

54. פורטוגל, המדינה הכי מערבית ביבשת אירופה, נשארה ניטראלית במלחמה והיא הפכה נקודת מעבר לעשרות אלפי יהודים שנמלטו מהנאצים.

55. רשימות, חוברת יא.

56. סנהדרין צח, א.

...במקומות שהיום (והלילה) מתארך יותר מכ"ד שעות - ולהעיר מזוהר (חלק ג' י, א) וזה לשונו: "ואית אתר דכולי ימא ולא אשתכח בו ליליא בר משעתא חדא זעירא" - איך ינהגו בשמירת השבת, אם העיקר הוא מניין השעות, או לימים שבמקום אחר, או לפי זריחת השמש ושקיעתה.

ולא הבנתי שאלתו, דאיך אפשר לומר שישמרו על פי זריחת השמש... ופשוט הדבר שבמקומות אלו צריך למנות שעות... איברא, מה שיש לחקור בכגון זה הוא: א) בדברים התלויים ביום או בלילה - כמו זמני התפילה - באיזה מקום מתחילים להתנהג על פי השעון ולא על פי השעות הזמניות, ולדוגמא: במקום שאורך היום הוא רק שעה אחת, לא מסתבר לומר שבתענית י' בטבת דיו בשעת אחת וכיוצא בזה. ב) בנקודת ציר הצפוני או הדרומי, איך שייך לומר שם מידת האורך, ואיך יתנהגו שמה, וצריך עיון ואין כאן מקומו...⁶⁴

מורה הדור

קשרי החיבה והדרת הכבוד ששררו בין רבנו לבין רובם ככולם של גדולי הדור, צדיקי האמת, אינם בגדר סוד. ואולם ברוב המקרים, המידע הגלוי סביב אותם קשרים, הוא רק קצה קצהו העליון של הקרחון, בעוד רובו נותר מכוסה ונעלם מתחת לפני המים אשר "לים מכסים".

הנה דוגמה אחת מתוך מאות:

הגאון הגדול, פוסק הדור, רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, ראש ישיבת 'קול תורה', ומחברם של ספרי הלכה שזכו לשם ולתהילה ולתפארת, היה כידוע נערץ ומקובל בכל קהילות ישראל. קשרי הגרש"ז עם רבנו זי"ע החלו כבר בשנת תשכ"ב, כאשר שלח לכ"ק אדמו"ר קונטרס שחיבר בסוגיה חשובה בהלכות טהרה, וצירף אליו מכתב אישי.

...מלשון ה'בית יוסף' (על ה'טור') משמע להדיא דסבירא ליה דחוויה, ואין כל יסוד לומר שחזר בו ב'שולחן ערוך'. ב'מגן אברהם' סק"ט, מביא הטעמים דשולחן ערוך ל'חולה כו' הן למאן דאמר הותרה הן למאן דאמר דחוויה, אבל אינו מפרש הכרעת ה'שולחן ערוך', ועיין ב'פרי מגדים' שכתב גם כן דה'שולחן ערוך' משמע דסבירא ליה דחוויה, ולכאורה ראייה מוכחת דחוויה - הוא מדינא דסעיף ט"ז "אמרוהו לשתיה כו" (וכמו שכתב ב'ביאור הגר"א הנ"ל). כן יש להביא ראייה מסימן תרי"ח ס"ז דמאכילין החולה מעט מעט כו'. ומלבד כל הלין, כיוון שהרמב"ם (על כל פנים לדעת ה'בית יוסף'), הרשב"א והר"ן, סבירא להו דחוויה - הרא"ש יחידאה הוא נגדם - רק אלו הדעות הובאו ביתה יוסף - ועל פי שיטתו צ"ל פוסק ב'שולחן ערוך' כדעת רביים...⁶⁵

על בקשה שהופנתה אליו, ל'באר: "א) פרטי עניין תחיית המתים, אשר עיקר בדת ישראל, ובכל זה (אף על פי כן) הפרטים בו אינם מבוארים כל צורכם. ב) עניין כללי בתחיית המתים, והוא... מה מכריח שתקום לתחייה בגוף גשמי דווקא, ומה היא המעלה בזה":

תשובה: מצינו לגדולי חז"ל אשר דיברו וחקרו בשאלות אלו, אלא שמפוזרים העניינים בכמה מקומות. והנני להביא להלן מקצת ממה שאמרו רז"ל בזה, בתוספת ביאור כפי הדרוש לתשובת השאלות.

אלא שמתחילה יש לתרץ קושיית המתאוננים, למה מדברים כלל בעניינים כאלו, ודי לנו במה שנאמר בכל יום "אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחיית המתים". ובאים בטענה ממה שכתב הרמב"ם (בפירושו למשנת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"): "העולם הבא מעט תמצא... שיחשוב על איזה דבר הוא נופל אם הוא תכלית הטובה... או שיבדיל בין התכלית ובין הסיבה המביאה אל התכלית..."⁶⁶

והנה קטע מתשובה על שאלה הלכתית בסוגיה הנוגעת לחכמת התכונה:

64. שם, עמ' יז.

65. שם, עמ' סה (התשובה משתרעת על פני למעלה משנים עשר עמודים).

66. שם, עמ' צד.

הנני שולח... למרנא האדמו"ר שליט"א קונטרסי, ואשמח מאוד לשמוע חוות דעתו הטהורה בעניין חמור זה... ידעתי את טרדותיו המרובות בענייני כלל ישראל כולו... כן אחלה את פני האדמו"ר לעיין בסימן ד'... ולכן אשמח מאוד לשמוע דעתו דעת תורה בעניין זה.

והנני מבקשו מאוד להזכיר אותי לטובה, בתפילה, בעניין בריאות הגוף ונחת מהמשפחה ומהתלמידים, בכל ענייני רוחניות וגשמיות. שמי שלמה זלמן בן לאבי מורי הרב חיים יהודה לייב אויערבוך, ולאמי מורתי ע"ה צביה. שערי חסד ירושלים.

היריעה שלפנינו אינה עוסקת בהפצת התורה על ידי רבנו בכל קצוות תבל, הפצה – שככל שמדובר על אדם אחד ויחיד העומד מאחוריה – דומה כי אין לה אח ורע בתולדות דברי הימים כולם. איננו עושים זאת, מפני שרק לנושא הזה יכולנו להקדיש את היריעה כולה ממש. אולם פטור בלא כלום אי אפשר ולכן נביא כאן אי אלו שורות על אחת מתקנותיו הקדושות של רבנו, תקנה שכל כולה לימוד תורה.

בהתוועדות אחרון של פסח תשד"מ, נפל דבר בישראל, כאשר רבנו הכריז על תקנת לימוד יומי של ספר 'משנה תורה' לרמב"ם. הרעיון המרכזי שביסוד התקנה, הסביר רבנו, הוא לאחד את עם ישראל כולו סביב לימוד "כל התורה כולה".

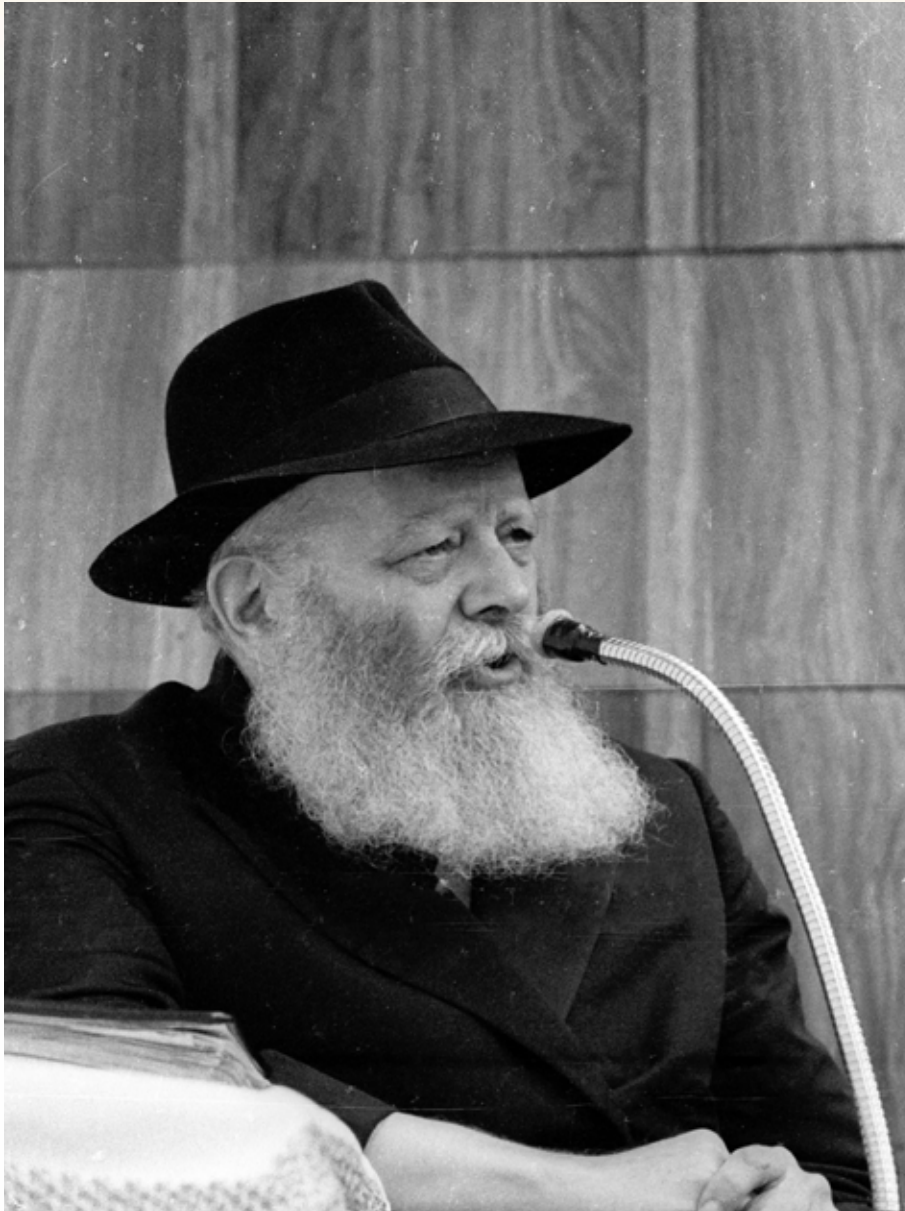
ביחסם הנלהב של גדולי הדור לתקנת רבנו זו, ניתן היה להיווכח בעיקר בסיומיהם של מחזורי הלימוד השנתיים, כאשר גאוני התורה וצדיקי הדור הטריחו עצמם לחגיגות הסיום ואף נשאו 'הדרנים' מפולפלים, בצד דברי הוקרה למחולל התקנה.

אחד ומיוחד מביניהם הוא כ"ק אדמו"ר הגה"ק בעל 'פני מנחם' מגור זצוק"ל. שבמעמד סיום המחזור השני, בשנת תשמ"ו, חשף ואמר⁶⁸: "במחזור הראשון למדתי ג' פרקים ליום, במחזור הזה הנני לומד פרק אחד ליום".

מאוחר יותר התפרסמו הדברים בתוספת פרטים⁶⁹:

בעת שנתפרסמה תקנת האדמו"ר מליובאוויטש זצוק"ל ללימוד הרמב"ם היומי, בשנת תדש"ם, הסדיר רבנו [בעל 'פני מנחם' זצוק"ל] את לימודו היומי, מני אז, בהתאם למעגל החדש של לומדי הרמב"ם היומי במסלול של שלושה פרקים ליום. אמנם, מאחר שהתעמק ביותר בלומדו את הרמב"ם, ובריר רבות שיטות ה'ראשונים' והפוסקים והמסתעף להלכה, עד שמחמת התארכות הלימוד, נאלץ לעבור ממסלול הלימוד של שלושה פרקים ליום, שבו החל בתחילה, למסלול הלימוד המקביל של פרק אחד ליום (מעדות הר"ר נתן וינפלד ששמע מהאדמו"ר).

ברם, כחלוף שנים למד מידי יום ביומו את כל המסלולים היומיים ברמב"ם, דהיינו, המסלול של שלושה פרקים ליום, ועוד פרק מהמסלול של פרק ליום, וכן את המסלול של ספר המצוות

לרמב"ם (מעדות בנו הגאון רבי דניאל אלטר).

גדול ישראל נוסף שנמנה עם מוקירי ומעריצי שמו הקדוש של רבנו ז"ע ושהביע תמיכה נלהבת בתקנה הקדושה, הוא הגאון והפוסק האדיר, רבי שמואל הלוי וואזנר, בעל שו"ת 'שבט הלוי' זצוק"ל, שבגיל תשעים ותשע הטריח עצמו להשתתף בחגיגת סיום מחזור הלימוד השלושים של 'הרמב"ם היומי' ואף נשא בה את המשא המרכזי.

ביטויי ההערכה וחיבה לתקנה ולמחוללה הקדוש, השמיע גם נשיא מועצת חכמי התורה, ה'ראשון לציון' הגאון הגדול רבי עובדיה יוסף זצ"ל. לרבני חב"ד שבאו להזמינו למעמד סיום הרמב"ם, בשנת תשע"ב, אמר⁷⁰:

תעמוד לנו זכותו של האדמו"ר מליובאוויטש שעשה את הדברים האלה. הוא יחיד ברור בהרבצת התורה בישראל. לא קם כמוהו. עד עכשיו, כל העולם כולו, כל יושבי תבל, נהנים מזיו תורתו. כתוב⁷¹: "כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל", והגמרא במסכת יומא⁷² אומרת על כך: "ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים, עמד ושתלם בכל דור ודור". והוא (האדמו"ר) שתל את התלמידים שלו ותלמידי החכמים שלו, בכל מקום ומקום. אין מקום בעולם שלא הוגים

70. על פי צילום והקלטה של מהלך הפגישה בבית הגרע"י זצ"ל.

71. שמואל א ב, ח.

72. נח, ב.

67. צילום איגרותיו אל רבנו, כמו יתר הפרטים המובאים כאן, מופיעים בשמן ששון מחבריק ח"א עמ' 38 והלאה.

68. ששון מחבריק ח"א עמ' 92.

69. הפני מנחם – מאת הסופר ר' משה גוטמן.

בקנה אחד עם דברי הרמב"ם בפתח חיבורו⁷⁰: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'". הדברים, כאמור, בתמצית של תמצית וכטיפה אחת מן הים הגדול.

חד בדרא

עוד לא נגענו באלפי השעות שבהן ישב - או עמד - רבנו בבית מדרשו, ונשא דברי תורה באוזני אלפים, כאשר דברותיו משודרות כשידור חי וישיר לעשרות נקודות על פני הגלובוס; כמעט לא הזכרנו את רבבות איגרות הקודש שלו - אותן ישב וכתב בעצמו, בעט או בעיפרון, בימים ובלילות, כשהוא מדיד שינה מעיניו הטהורות - המלאות הסברים וחידושים בכל מכמני תורתנו הקדושה; ולא דיברנו מילה וחצי מילה על מאות הספרים המודפסים שהניח אחריו רבנו, ספרים שבהם באות לידי ביטוי תפיסתו התורנית הרחבה וראייתו הייחודית ופורצת הדרך בלימוד התורה הקדושה; ספרים המאירים בכל רגע נתון את חייהם של אין ספור יהודים בכל אתר ואתר. לא עשינו זאת, מפני מגבלות המקום.

שאלות סבוכות בהלכה

לקראת סיום יריעה נרחבת - אך בה בעת גם קצרה מאוד - זו, נחתום בסיפור שיש בו כדי ללמד על הכלל כולו:

הגאון רבי אהרן חיים הלוי צימרמן זצ"ל⁷¹ נחשב אחד מענקי התורה בדור האחרון. אביו וסבו שימשו רבני ערים באוקראינה, דודו היה הגאון הגדול רבי ברוך בער לייבוויץ זצ"ל, ואילו הוא עצמו עמד בראש כמה ישיבות ובתי מדרש בארה"ב ובארץ ישראל.

רבי חיים לא נשא פניו לאיש, ואישיותו החריפה והסוערת גרמה לו לא פעם לבטל דעותיהם של גדולי תורה אחרים. עובדה זו באה לידי ביטוי, בין השאר, בסגנון כתיבתו בחיבוריו התורניים, עתירי הבקאות והעומק.

אחד הבולטים בהם הוא ספרו 'אגן הסהר', שראה אור בשנת תשט"ו. באותן שנים עדיין לא הוכרעה סוגיית מיקומו של 'קו התאריך' ההלכתי - אותו קו דמיוני החוצה את כדור הארץ מצפון לדרום, ושבעוד בצידו האחד יום שיש בו בוקר, בצידו האחר כבר שבת בבוקר (וכך בכל שאר ימי השבוע). קביעה מדויקת זו, הכרחית לשמירת מועדי השבת והחגים במקומות שונים וכן לשורה של נושאים הלכתיים אחרים.

גדולי הלמדנים והפוסקים שישבו על המדוכה, גיבשו מספר שיטות בנדון, וכדרכה של תורה החלו לפרסם בדפוס את קביעותיהם, זה בזה וזה בזה. כדי להגיע להכרעה כוללת בנושא סבוך זה, ליבן רבי חיים את השאלה מכל עבריה ואת מסקנותיו ריכז בספר הנוכח. את הספר הדפיס בכמה עשרות עותקים בלבד, אותם שלח לקומץ גדולי תורה שעל פי היכרותו והערכתו מסוגלים היו לרדת לעומקם של דברים.

אחד מהם היה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע⁷², שרבי חיים רגיל היה להיכנס ולצאת אצלו. בהזדמנות מסוימת סיפר⁷³ כי כשהתעוררו אצלו שאלות סבוכות בהלכה, נהג להגיע לתפילת ערבית בבית המדרש, עם רבנו, ובראותו אותו היה רבנו מזמינו אליו לחדרו ומדבר איתו בלימוד. "תוך כדי שיחה, הייתי מציג לפניו את השאלה, והנה מיד כשהייתי מסיים לומר את שאלתי, הרבי היה מצביע לפני על המקום המדויק בש"ס שמאפשר את פתרון השאלה".

בפתח הספר אותו הקדיש לרבנו, רשם את המילים הבאות: "לגאון ישראל, חד בדרא ממש, מהר"ר מנחם מענדל שניאורסון שליט"א האדמו"ר מליובאוויטש. בברכה והוקרה, אהרן חיים צימרמן".

78. שהלוא הדין הוא ש"מתכפין התחלה לסיים".

79. שהוא ואביו וסבו הזכרו כבר לעיל.

80. אף רבנו זי"ע דן בסוגיה זו. ראה לדוגמה אגרות קודש שלו ח"ב, עמ' צד.

81. לגאון רבי שמחה עלברג זצ"ל, הפרדס שנה סט, חוברת ט, עמ' 29.

בתורת ה' הודות לו ולמפעלו. זכותו תעמוד לנו, ללכת בדרכיו, להגדיל תורה ולהאדירה. הרמב"ם הוא נר לרגלינו. הפסקים שלו, אנחנו לא זזים מהם ימין ושמאל. אשרי חלקכם ומה נעים גורלכם, שאתם חוסים בצילו של אותו צדיק, הולכים בדרכיו, להגדיל תורה ולהאדירה, לזכות את הרבים.

חידושים והדרנים עמוקים

מרגע ההכרזה על תקנת הלימוד, החל כ"ק אדמו"ר זי"ע לייחד בהתוועדותיו דברים אודות הלכה מסוימת (ולעיתים כמה הלכות) בשיעור היומי ברמב"ם. בדבריו שילב עיון מעמיק בשיטת הרמב"ם ובדברי נושאי כליו, השוואה לשיטותיהם של 'ראשונים' נוספים, הוראות מעשיות בעבודת הבורא, ולבסוף גם הצגת הקשר הפנימי בין תוכן ההלכה למועד לימודה.

בצד מאות הביאורים המופלאים בהם העשיר את עולם התורה, מקום מיוחד של כבוד ותפארת נשתמר ל'הדרנים' שנשא רבנו בסיומי מחזורי הלימוד. תשעה 'הדרנים' אמר רבנו בין השנים תשמ"ה-תשנ"ד, כאשר בכל אחד ואחד מהם הוסיף עומק חדש על ה'הדרנים' שקדמו לו, שהרי "כאשר לומדים את ספר הרמב"ם במחזור שני, לאחר שכבר סיימו את לימוד הספר כולו - מובן שלימוד זה הוא באופן נעלה יותר!" אמר רבנו⁷⁴.

כדי להבין עד היכן מגיעים הדברים, מוכרחים לעיין בגוף ה'הדרנים'⁷⁵. אולם פטור בלא כלום אי אפשר, ועל כן תוגש כאן טעימה קלה בלבד מסגנון הדברים, עומקם ודקותם.

ב'הדרן' הראשון, בשנת תשמ"ה⁷⁶, נעמד רבנו על ההלכה האחרונה במשנה תורה: "ובאותו הזמן (ימות המשיח), לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים, ויודעים דברים הסתומים, וישגו דעת בוראם כפי כוח האדם, שנאמר, 'כי מלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים'".

משאו התורני, לאחר מכן, התבסס על דיוק בכל מילה ומילה בדברי הרמב"ם:

"שהטובה", בתוספת ש"ן, משמע שאין מדובר בתיאור עובדתי, אלא ב'ניתנת טעם' לנאמר קודם לכן; "וכל המעדנים" - לא רק צרכים בסיסיים, אלא גם ענייני 'תענוג' שבזכות שפעתם תישלל הסיבה ל'קנאה ותחרות'; "מצויין כעפר" - חסרי כל ערך, כעפר ממש וברוגמת "ליבטל... כעפרא דארעא"⁷⁷; "ולא יהיה עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד" - שתי מילים שוללות ("ולא", "אלא") כדי להדגיש שאפילו ענייני "עסק (בגשמיות) על פי תורה" לא יהיו באותם ימים; "כל העולם" - גם אומות העולם; "בלבד" - לא "כדי שאזכה לחיי העולם הבא"⁷⁸ ואפילו לא כדי "לדעת את המעשה אשר יעשון", אלא "דיעת השם" בטהרתה ובאופן של "יגדיל תורה ויאדיר"; זה גם מתקשר לביטוי ("ולא יהיה) עסק". עסק אמיתי, מטרותו איננה סיפוק הצרכים הבסיסיים, אלא הפקת רווח. במקרה דנן, 'רווח' לתורה עצמה; "יהיו חכמים גדולים" - כנ"ל, מלשון "יגדיל תורה"; "ויודעים דברים הסתומים", כאן עוברים מענייני 'הלכה למעשה' שהם מעצם טיבם, גלויים, אל ענייני "דיעת השם"; "וישיגו דעת בוראם" - דרגה גבוהה ביותר, שבאה לאחר שכבר "יודעים דברים הסתומים"; וזה גופא באופן ד'ישיגו', מלשון 'הישג יד'; "שנאמר 'כי מלאה הארץ דעה את ה'" - כשהארץ מלאה ב'דעה את ה'", אין מקום לשום דבר נוסף; "כמים לים מכסים" - מציאותה הגלויה של הקב"ה חודרת אל תוך הארציות, עד שכבר לא רואים מציאות נפרדת של "ארץ", בדוגמת המים שמכסים את הים ואת אלפי הברואים שבתוכו.

בשלב הזה החל רבנו להסביר כיצד כל הנ"ל מתקשר ואף עולה

73. תורת מנחם - התוועדות תשמ"ה ח"ג עמ' 1706.

74. שאף ראו אור בספר בפני עצמו: תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ו"ש".

75. תורת מנחם - התוועדות תשמ"ה ח"ג עמ' 1700 והלאה.

76. נוסח ביטול חמץ.

77. וכדברי הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה ה"א.

תורת מנחם

על רוחו ונפשו של רבנו השרויות במשנתו, לצד ליקוטי דברים חוצבי להבות אש שנשא במעלת הדבקות בתורה המלמדים הרבה על אומרם ועל יסודות עבודתו ומפעלותיו בקודש

איאתא בספרים (מאור עיניים, ליקוטים - ריש מס' שבת, בשם הבעש"ט) שחיותו של הצדיק טמונה וספונה בתוך דברי תורתו. וביאר על כך רבנו (לקוטי שיחות חלק כז, בניסן), שהיסוד לכך הוא בדברי חז"ל "צדיקים דומין לבוראם" (בראשית רבה סו, ח. ועוד): כשם שעל הקב"ה נאמר "אנא נפשי כתבית יהבית" (שבת קד, א לגירסת העין יעקב), ואחד הפירושים בזה הוא שהקב"ה "הכתיב" והכניס עצמו בתורה, כך שעל ידי התורה "אותי אתם לוקחים" (ויקרא רבה ל, יג), "אותי" ממש (ראה תניא פרק מז. לקוטי תורה שלח מח, ד. וראה אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה, ע' 77), על דרך זה אמורים הדברים בצדיקים וחכמי התורה, ש"הכתיבו" והכניסו את רוחם ונשמתם וכל עצמותם בתוך תורתם.

ביחס לרבנו - אין הדבר צריך לפנינו שבתורת ה' נתן את כל "חיותו" ונפשו. וכידוע לכל החוסים בצל קורתו ולכל אשר שמע דרכו והנהגתו בא לאווניהם, עד כמה היו חיות נפשו ולהט דיבוריו וכתביו נתונים להשתעשעות במילי דאורייתא. רבבות שעות הקדיש בדיבור ובכתיבה לעסוק בחידוש ובפולחן, מתוך ריתחא וחדוותא, בכל מרחבי תורתנו הקדושה על שלל תחומיה.

לא השאיר רבנו שטח בין מקצועות התורה שלא נגע בו בים ספריו, אגרותיו ורשימותיו, הלא המה מאות הכרכים המרכזים את תורתו. בראשם ט"ל חלקי "לקוטי שיחות" (הן שיחותיו התורניות הערוכות שעברו את עין הגהתו ומהן נלקט ונערך הספר שלפנינו, כאמור), ועמהם הסדרה ההולכת ונדפסת "תורת מנחם - התועדויות", המתעדת את דברות קדשו כדרך שנשאם ברבים, ומונה כבר עתה למעלה ממאה חלקים. ולצד אלו, ספרי המאמרים ובהם דרושי החסידות, סדרת ה"רשימות" (עניני תורה שרשם במחברתו האישי ונסתרו מעין כל עד להסתלקותו לגנוי מרומים), וכמובן, מאות התשובות ההלכתיות ושאר מכתבי תורה למחברי ספרים ולחכמי הדור, ובהם הערות ופולפולים בכל אשר בא לידו, המופיעים בסדרת "אגרות קודש".

ואף קודם שנתפרסמו חידושיו לרבים, משחר נעוריו היתה התמדתו ושקידתו העצומה של רבנו בתורה לשם דבר, ומאז ומקדם ידעו כל סובכיו כי כל רגע מוקדש אצלו ללימוד התורה ועיונה. כך במשך כל ימיו בעלמא דין - ידעו כל המתחזקים אחר מעשיו והנהגתו, כי למרות כל עניני הנהגת הכלל שאליהם הקריב עצמו - הרי רוב רובן של שעות היממה לא היה אלא ספון בחדרו וחדוות ה' מעונו, כשהוא הוגה בתורה בכל שעה.

אגב אורחא, כל העובק אחר התכתובותיו הענפות של רבנו סביב דברי התורה שנשא - ההולכות ומתפרסמות במשך השנים לעשיריות ומאות - כשהוא מגיהם הדק היטב היטב הדק, ולצד זאת עוסק בהן בלהט לתרץ וליישב קושיות שהופנו אליו בעקבות דברים שאמר או כתב, ייווכח עד כמה חביבה היתה עליו ההשתעשעות בדברי תורה.

ולא עוד אלא שרבות פעמים קבל בעצמו ברבים והביע את מורת רוחו מן העובדה שתלמידיו ושומעיו אינם מרבים דיים לפלפל ולדון - ואף להקשות - בסוגיות שהעלה בפניהם. ומאידך, כאשר נתפרסמו בכמות תורניות שונות הערות וקושיות בדבריו - שש עלי אמרתך, ושוב האריך לדון בדברים בהזדמנות קרובה, והיה נושא ונותן בקושיותיהם של המעירים.

תורתו אומנותו

באוצר רשימותיו האישי, שנתגלה (כאמור) לאחר הסתלקותו, ניתן לעמוד על עוצם שקידתו בתורה בשנים בהן טרם נטל על עצמו את עול ההנהגה. בדיקה של תאריכי הרישומים מגלה כי אף תוך כדי מצבי סכנה ותלאות טלטולי הדרכים והמנוסה מפני הגזירות והשמדות, כאשר מחוץ תשכל חרב הנאצים ימ"ש ומחזירים אימה מפני צוררי ישראל למיניהם, היה מסתגר בתוכו הנחה על פני מים חיים, ומוצא מרגוע לנפשו בכתיבת חידושי תורה מעמיקים. וזאת כאשר ספרים כמעט ואינם תחת ידו, ובגאונות מפליגה הוא אף מציין ומצטט לרוב, מתוך הזיכרון, מימרות וענינים שונים בש"ס ופוסקים.

כעבור ימים מספר, קיבל מרבנו מכתב המתייחס בראשיתו למבנה הספר ולאופי כתיבתו, ומיד לאחר מכן מציג סדרת הערות לגופם של דברים. לחביבותא דמילתא ולשם המחשה, הנה אי אילו פסקאות מן המכתב⁸²:
 "...במה שכתב בהנ"ל שאפשר שכל בני ישראל יעברו קו התאריך בזמן הנ"ל ויִבְטְלוּ שבת זה לגמרי - ולהעיר ממכילתא ריש פרשת תשא, שמדייק: הרי הגויים שהקיפו את ארץ ישראל וחיללו ישראל כו'. ובמה שכתב בזה ב'צפנת פענח' להגאון מרוג'צ'וב (ואין הספר עתה תחת ידי) שמפרש אשר דווקא בכהאי גוונא שבטלה שבת לגמרי צריך קרא (שרק על פי זה מובן שנקט במכילתא מציאות רחוקה כל כך).

"כן צריך עיון בכגון דא - אם הניחו ישראל תפילין ביום הכיפורים של שנת גמר בניין בית המקדש, כיוון שאכלו ושתו בו (מועד קטן ט,א). ועיין 'צמח צדק' על מועד קטן (פרק ג, משנה ד) אשר ה'אות' הוא לאיסור מלאכה, ואפשר שגם ביום כיפורים זה מלאכה לא עשו בו (לבד הכהנים מקריבי הקרבנות. ואולי גם המבשלים וכו' [אבל לא כל ישראל] מלאכת אוכל נפש?) ואין כאן מקומו.

"אבל מציאות זו שכל ישראל יעברו בבת אחת קו התאריך אי אפשרית היא, על פי מה שכתוב בספר המצוות להרמב"ם מצוות עשה קנג, אשר חלילה ל-א מעשות זאת כי הוא הבטיח כו'. ב'צפנת פענח' הלכות קידוש החודש סוף פרק ה' הראה מקור לזה מבא בתרא קטוב, והוריות ו.ב. וצריך עיון כוונתו, דהרי גם אם ימצאו בני אפרים ומנשה בקצווי תבל הנה ארץ נחלתם לעולם עומדת, ואם כן לא כליא שבטא...".

כאמור, רבי חיים לא נזקק למכתבו זה של רבנו כדי להכיר ברום ערכו ובעוצם גדולתו בתורה. אף על פי כן, הערותיו של רבנו על ספרו הנוכח, עוררו בו מחדש התפעלות עמוקה. "הרבי שלכם גאון עולם!", התבטא באוזני מזכירו של רבנו, הרה"ח רבי חיים מרדכי אייזיק חודקוב ז"ל.

כעבור זמן, פגש אותו ה'חזן' הגה"ח רבי יואל כהן זצ"ל, ושאלו כיצד הוא מאפיין ומגדיר "גאון עולם". וכך השיב לו רבי חיים: "תלמידי חכמים רבים לומדים בעיון את הש"ס. כשמתעוררת אצלם קושיה, הם מתייעצים ומתריצים אותה על אתר. לא פעם קורה שכעבור דף אחד או שניים מתברר להם שתירוצם היה שגוי, ואזי הם מחפשים ומוצאים תירוץ אחר לקושייתם. אבל האמת היא שיש שתיים-שלוש נקודות שעליהן מבוססת כל סוגיות הש"ס. לפיכך, כשמתרצים תירוץ אמיתי בסוגיה אחת, הוא בהכרח יתאים לכל יתר הסוגיות. מי שמכיר את הנקודות הללו הוא 'גאון עולם'". ■

כתבה זו, כולל מראי המקומות שבשוליה, מבוססת על פרקים מתוך הספר המקיף ורב-המכר 'חד בדרא', בהוצאת מעיינותך

82. שו"ת מנחם משיב נפשי ח"ב, עמ' 750. כאן, בפיחת ראשי התיבות.

בתי מדרשות "כולל תפארת זקנים"; ולצד זאת גם עשה וטרח יום וליילה למען עריכת והפצת חומרי וספרי לימוד לכל שכבות הציבור, בנגלה, בהלכה ובחסידות.

על רבנו יש אפוא להמליץ את שביאר בעצמו כלפי משה רבנו: "ענינו של משה הוא - תורה, וכמאמר חז"ל אשר "התורה נקראת על שמו", כי משה "נתן נפשו על תורה"... עצם מציאותו של משה, אחת היא עם התורה".

ניצול הזמן

שעות היום והלילה של רבנו, קודש היו לה' ולרצונו. וכך בשקידתו בתורה - כל רגע אפשרי היה מנוצל, עד שאפילו בלכתו ברחוב או בדרכו למקום התפילה וכדומה תדיר היו שפתותיו רוחשות מילין קדישין. והגדיל לתאר עד נאמן, שהציץ פעם מבעד לחרכים אל היכלו הקדוש, והיתה זו שעה של לפנות בוקר בליל שמחת תורה, לאחר שעות רבות של התועודות וריקודי ההקפות בעזו ותעצומות, ומה נדהם לראות את רבנו מנצל את הרגעים הספורים שבין השמחה בכית המדרש להמשך סעודת היום-טוב הפרטית, כאשר כרך גדול של שולחן ערוך חושן משפט פתוח לפניו, והוא הוגה בו בשובה ונחת, מתעשע ומתענג בין דפיו, משל זה עתה התרענן ממנוחה ארוכה...

ואת אשר הוא עושה - אומר לישראל לעשות, ובעיתות רבות היה נושא דברי להבות ודורש מכל שומעיו להוסיף עוד כהנה וכהנה בשקידה ועיון בלימוד התורה, מתוך ניצול כל רגע, הזדמנות ומאמץ המסוגלים לכך.

ואצל רבנו אין יסודו של דבר מסתכם במעלתה של מדת חריצות גרידא וכדומה, אלא - כבכל ענין והנהגה הנידונים במשנתו - אף עבודת ניצול הזמן נובעת ומוכרחת מתוך היסוד הכללי של תכלית האדם בעולמו, "אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני" (משנה וברייתא סוף קידושין, בנוסח הגירסא שהיתה שגורה בפי רבנו).

לאמור: כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו (אבות סוף פ"ו). בריאתו של הקב"ה מדויקת עד דק, ואין ולו פרט אחד שיצירתו מיותרת חלילה. כל חלק ומרכיב - תכלית יש לו, וחובת האדם לנצלו ולהשתמש בו למילוי המטרה שלשמה נברא - לשמש את קונו; ובכך, אף רגעי של הזמן לא נבראו אלא לכבודו של מקום - וחובה לנצל כולם עד תומם. "אפילו אם "מילא" האדם עשרים ושלוש שעות וחמשים ותשע דקות של היום מעת-לעת" - התבטא רבנו בכתביה - "עליו להשתדל שגם הדקה היחידה הנותרת לא תלך לבטלה ח"ו".

"גם יהודי שכבר למד כל התורה כולה", אמר רבנו, "וליימודו הוא באופן ד"פעולה נמשכת" [פעולה שיש לה תוצאה מתמשכת], היינו שיש לו עכשיו כל התורה כולה במוח הזכרון, שהרי גם עכשיו יודע הוא את המעשה אשר יעשן ואלה אשר לא תעשינה - חייב גם הוא בלימוד התורה בכל רגע ורגע, ואם מבטל מלימודו אפילו רגע אחד בלבד - ישנו בזה כל החומר דביטול תורה שמביא אדמו"ר הזקן בפרק ראשון דתניא קדישא [אשר מי שבידו לעסוק בתורה ואינו עוסק - עליו דרשו רז"ל (סנהדרין צט, א) כי דבר ה' בזה גו' הכרת תכרת גו']" (ל"ג בעומר תשמ"ה).

ובפנים אחרות: היות שהתורה "קדמה לעולם", ומקומה הוא למעלה מגדרי הזמן, הרי לא יתכן שיחול בה ביטול ולו של רגע אחד. ועוד: מי שמאוחד עם התורה עד לעצם מציאותו - לא יתנתק מן התורה אפילו רגע אחד.⁴

אלו הם, בתמצית, יסודות ממשנת רבנו, ואידך זיל גמור.

גם ברבות הימים, עם עלותו על כס ההנהגה ולצד פעולתו חובקת העולם בצרכי כלל ישראל וקירובם לאבינו שבשמים, היה רוב עסקו כל ימיו בתורה. רוב כפשוטו - בכמות הזמן, ורוב כמדרשו - בהתלהבות וחיות שכל הנפש תלויה בה.

ולכשתמצי לומר - לא זו בלבד שלא היתה סתירה בין הדברים, אלא שאצל רבנו הכל עולה בקנה אחד. שגור היה על לשונו תדיר כי כשם שהקב"ה "אסתכל באורייתא וברא עלמא" (והר"ב קסא, א"ב), כך גם בעבודת איש ישראל - כל הפעולות בעולם לתקנו במלכות שדי ראשיתן ויסודן בעסק התורה, ודווקא מתוך רוממות והתעלות גמורה מכל הוויות העולם ודביקות בתורה ש"קדמה לעולם" (פסחים נד, א). בעיני רבנו - משם דוקא סוד כוחו של תיקון העולם; מן השקיעה וההתמדה בתורה לשמה, נשאב הכוח וניתן הבסיס לכל עבודת זיכוי הרבים המפורסמת שעליה ניצח.⁵

ואכן כה דרש לא אחת משומעי לקחו, "שלוחיו" הפזורים ברחבי תבל - כי ביסוד הכל נדרש מן המשפיע רבים שתהיה לו חיות מדיליה בלימוד תורה לשמה, והקדשת קביעות בזמן ובנפש להגות

חמודה גנוזה. עמוד ממחברת הרשימות של רבנו, ובהן חידושי שכתב לעצמו לאורך השנים שקודם הנהגתו ונתגלו רק לאחר הסתלקותו

בה בהתמדה ושקידה; ומתוך כך יוכל לינוק את העזו והיכולת לפעול את אשר הוטל עליו לפעול בזיוכך העולם וקירוב הבריות לתורה.

הדברים מגיעים לידי כך, שבהזדמנות מסוימת (ש"פ נח תשמ"ז), דברו אודות יסוד "בתי חב"ד" המפורסמים שבכל מדינה ועיר, הוסיף ודרש רבנו כי הצלחת הדבר כדבעי תלויה ועומדת בלעדי שכל אחד יעשה בבחינת "בית חב"ד" ב"עיר קטנה זה הגוף" שלו עצמו, ופירש: על עסק הכוחות חב"ד - חכמה בינה ודעת - שבמוחו של האדם, ביגיעת התורה והכנתה, להיות באופן של "בית", דירת קבע, בבחינת "עשה תורתך קבע". "בזמן שבו לומד תורה... לא תהיה לו כל שייכות עם שום דבר בעולם מלבד לימוד התורה, על דרך "תורתנו אומנתו" (בזמן זה)... ייתכן שבשעה זו "מתהפך" כל העולם, ואפשר שהטלפון מצלצל וכיוצא בזה, אך הוא אינו מפסיק את לימוד התורה".

ולא זו אף זו - גם את הסיסמה החב"דית המפורסמת "ופרצת" דרוש דרש רבנו כלפי פריצת כל הגבלה ושחרור כל מעצור המעכבים שקיעה מוחלטת בלימוד התורה.⁶

וכנים הדברים אף לאידך גיסא - כלפי המטרה והתכלית שבסוף כל שהרי כל המתבונן יכיר כי תכלית ומטרת עבודתו של רבנו בהרכבת תורה ויהדות בראש כל חוצות לא היתה אלא "ומקרבן לתורה" - למשוך את הבריות בחבלי עבותות אהבה ולהכניסן לאהלה של תורה דייקא. בזה נתן רבנו מאודו, ופעל כל הימים להקמת מוסדות לימוד של תורה בטהרתה בכל התפוצות, לכל הגילאים והחוגים; למן תלמודי תורה "על טהרת הקודש" לצעירי הצאן, ישיבות בכל מדינה ועיר, מוסדות תורה ויהדות לנשים ובנות, ועד ליוזמה הייחודית של

4. אוצר לקוטי שיחות ב, תצוה ג.

5. ראה אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה, ע' 119.

6. ראה שם, ע' 55 ואילך, וע' 78.

7. ראה שם, ע' 264.

1. ראה אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה, ע' 423.

2. ראה שם, ע' 338.

3. ראה שם, ע' 391.

והאר עינינו בתורתך

אור בהיכלי התורה: הופיע הכרך החדש בסדרה שכבשה את לב הלומדים ושוחרי תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה, ובו שישים מערכות תורניות מקיפות ומעמיקות המוקדשות לנושא מרכזי במשנת רבנו: מצות תלמוד תורה והמסתעף ממנה | לרגל יומא דהילולא ג' תמוז, מערכת 'מעיינותיך' מכבדת את גיליון 'כי קרוב' ומעשירה את הקוראים בקטעים נבחרים מתוך המבוא המאלף לספר

זכה עולם התורה בשורה של טללי אורות בזהקים, ובערב חג השבועות השתא הופיע הכרך החמישי בסדרת הנושאים, ושמר ייבנו: אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה. בספר כונס אוסף ראשון מסוגו של שישים "שיחות" - זהו השם הצנוע שמאחורי המערכות התורניות המקיפות שבהן עסק רבנו בגדרי מצות תלמוד תורה, נידונים הלכתיים הכרוכים בה, כמו גם התייחסות לשאלות שונות סביב קיום מצוה זו כראוי - כמו ההפרש בין לימוד התורה של בעלי עסק לעומת יושבי אוהל, הגישה הנכונה ללימוד התורה ומהו לימוד "לשמה", העיסוק בלימוד התורה לעומת מעשה המצוות, היחס ללימוד תורת החסידות ופנימיות התורה בתקופתנו, ועד לסוגיות לימוד התורה בנשים והגדרת חובת הקטן בתלמוד תורה. גם חסידים בקיאים שגדלו על ברכי תורתו של רבנו עומדים נפעמים, בראותם כרך שלם בן קרוב ל-700 עמודים המוקדש לנושא אחד ויחיד בתורתו.

לא פלא כי ספר זה, הנוגע בנושא שהוא ליבת חייהם ועיסוקם הסדיר של בני הישיבות ואברכי הכוללים, התקבל גם הוא, כקודמיו, בסערה של קודש בקרב לומדים מכל קצות הקשת התורנית.

קדמו לכרך זה חבריו שהוקדשו גם הם לסוגיות שונות בהן עסק רבנו לאורך השנים לרוחבן ולעומקן, ואלו הם: אוצר לקוטי שיחות - לשיטתייהו: ביאורים מקיפים בשיטותיהם של תנאים ואמוראים ומציאת הקו המחבר בין דעותיהם במחלוקות שונות; אוצר לקוטי שיחות - כלל ישראל: משנת רבנו בסוגיות הבסיס של הכלל והפרט בישראל; אוצר לקוטי שיחות - ביאורי רש"י: אסופה נבחרת משיחות הקודש העוסקות בביאור פירושי רש"י על התורה, בדרכו הנודעת של רבנו לביאור הכתובים על פי פשוטו של מקרא כפי הכלל שקבע רש"י בתחילת פירושו; אוצר לקוטי שיחות - תשובה: מצות התשובה לענפיה, הגדרותיה ומדרגותיה. לתשומת לב: ההפניות המופיעות בשולי הגיליון של מאמרנו זה הן לספרנו: אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה.

כבר נודעו בשער בת רבים מעיינות תורתו של רבנו המכונסים בסדרת הענק לקוטי שיחות. אל תוך ל"ט הכרכים המלאים מזן אל זן נערכו וקובצו הסוגיות התורניות העיקריות בהן עסק רבנו בריחא דאורייתא בקהל עם, בעת התועדויות הקודש בשבתות ובמועדים. שעות יקרות מפז השקיע בהגהת שיחותיו אלו הגהה אחר הגהה, עד שאישר את הדפסתן לחלקן ביעקב ולהפיצן בישראל.

עם זאת, דווקא עקב ריבוי האור כי טוב המתפרס על פני כרכים כה רבים וללא חלוקה קטגורית לנושאים, רבים רבים מקרב חובשי ספסלי בית המדרש היו מנועים מלגשת אל השיחות ולטעום מתוכן הדברים. נוספה לכך העובדה שרבות מהשיחות נדפסו באידיש, דבר שהקשה על אלו שאינם דוברים שפה זו.

לפני כ-15 שנה נפל דבר. מערכת מעיינותיך, מבית תורת חב"ד לבני הישיבות, הביאה אל היכלי הישיבות ומבצרי התורה את סט הספרים המספק מענה מושלם לכל לב חפץ: אוצר לקוטי שיחות - שישה כרכים עבי-כרס על סדר פרשיות התורה והמועדים, ובהם שש שיחות לכל פרשה ומועד, כשהשיחות באידיש באות בתרגום נאמן למקור. בכל פרשה ומועד מתחלקות שש השיחות למקצועות התורה המרכזיים - שתיים צוללות אל פשוטו של מקרא, שתיים עוסקות בעניין יסודי מתורת החסידות ועבודת ה' העולה מן הכתובים, ושתיים מלבנות סוגיה בגמרא או הלכה ברמב"ם וכיוצא בזה הקשורות לפסוקי הפרשה וענייני המועד. לכל שיחה הוקדם פתיח השואב את לב המעיין לתוכה, וכמו כן נוסח סיכום בהיר המקל עליו בהבהרת מהלך הדברים ומסקנתם. סט אוצר לקוטי שיחות במהדורתו זו התקבל בחיבה רבה בקרב לומדי התורה לחוגיהם, ובמשך השנים האחרונות הודפס ביותר מעשרים אלף עותקים.

מלבד מהדורה זו, שוקדת המערכת בשנים האחרונות על עריכת וליקוט שיחות מתוך סדרת לקוטי שיחות המקורית, והקדשת כרכים ייעודיים לנושאים מרכזיים בתורת רבנו. כך

עמל התורה – לימוד בכל כוחות הנפש

רבנו חזר בהזדמנויות רבות על דיוק לשון חז"ל (מגילה ג, א) "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה", היינו שמקרא מגילה מוגדר כביטול מדברי תורה אף שהוא לימוד וקריאה בתורה, וזאת לפי ש"קריאה" בלי עיון בהתעמקות, ביחס ללימוד דברי תורה בעיון ובעמקות – כמוה כ"ביטול תורה".¹ וביאורו של דבר: מי שאינו מעסיק את כל כוחות שכלו בדברי תורה, הרי זה בבחינת "ביטול תורה" – בזכות לריק של אותם חלקי המוח וכוחות יגיעת השכל שאינם מנוצלים לטובת הלימוד, לתוספת עיון והעמקה בתורה.²

פנים נוספות מראה רבנו לנחיצותו של לימוד התורה מתוך "עמל", ומבאר כי באופן לימוד זה דוקא מתאחד הלומד עם קודשא־ברוך הוא ביתר שאת ובאופן שלם יותר, שכן כך דוקא מתווספים ומתרכיבים רבדים וכוחות בנפש – כוחות של הבנה ושל יגיעה – המתרכבים ומתאחדים עם הקב"ה, עד שהאדם כולו מוקף וחדור בדבקות זו.

ולא זו בלבד, אלא שכל עצמה של היגיעה הרי היא ביטוי ואבן־בוחן לכך שהתורה נעשית "חד" עם מציאותו, והיא כל הווייתו ומגמתו. ואת זאת מוצא רבנו רמז בדברי חז"ל (תורת כהנים ריש פרשת בחוקות) שהביא רש"י על הפסוק "אם בחוקתי תלכו" – "שתהיו עמלים בתורה": "חוק" הוא גם מלשון "חקיקה". ההבדל בין אותיות הכתב לאותיות החקיקה הוא שאותיות הכתב הרי הן סוף־כל־סוף מציאות נוספת על מקום הכתיבה, מציאות הדיו המתווספת על הנייר או הקלף, אך אותיות החקיקה הן "מיניה וביה" – חלק מהמציאות שבה נחקקו. ובכן, דוקא כאשר אדם מתמסר בכל נפשו ומאורו ללימוד התורה, מתוך "עמל", הרי שהתורה חקיקה בו.³

בנוסף, על האדם לשנן את דברי התורה עד שייקלטו במוחו ויהיו כמונחים בקופסה. אבל בזה לבד אין די, והתורה צריכה להיות

חקיקה אצל האדם באופן שהוא והתורה מציאות אחת המה – עד שיהא האדם משול לאבן שבה וממנה נחקקו האותיות. החומר שבו וממנו מתגבשת צורת ותבנית האותיות הלא הוא האבן עצמה, ואף האדם – "תבניתו" ו"צורתו" שלו עצמו היא אותיות התורה.⁴

גדרי מצות תלמוד תורה

כדרכו וכמעשהו בכל מקום, אף כאן מקיף רבנו כל סוגיה במצוה זו מן המסד ועד הטפחות, החל מיסודותיה, שרשיה והגדרותיה של המצוה, מן הגמרא ומן הפוסקים.

דן רבנו וחוקר בשיטת הרמב"ם בגדר מצות ידיעת התורה – האם יסודו של החיוב נעוץ במאמרם ז"ל "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה", כלומר – שרשו של החיוב ללמוד תורה ולשננה הוא בשביל לידע את המעשה אשר יעשון, או שמא החיוב הוא כתכלית לעצמה – ידיעה לשם ידיעה. והולך רבנו ומדייק בלשוניותו של רבנו הזקן בהלכות תלמוד תורה, עד שהוא מלטש את ההגדרה המדוייקת של המצוה: מהות החובה היא ידיעת תרי"ג מצוות ופרטיהן.

מכאן מסתעפים הדברים לדיון מקיף במחלוקתם המפורסמת של הרמב"ם והרא"ש אם מקום יש ללימוד הלכות ללא טעמיהן, כשרבנו מתווך בין דברי רבנו הזקן בנושא זה במקומות שונים בהלכות תלמוד תורה, שנדמים בהשקפה ראשונה כמראים פנים לשתי הדעות.⁵

הלכה יסודית נוספת שרבנו לן בעומקה, היא דברי הפוסקים בענין החילוק המהותי בדיני "היסח הדעת" בין מצוות אחרות למצוות תלמוד תורה. במצות תפלין לדוגמה, שחוק וקלות ראש מהווים כידוע היסח הדעת, ויתרה מזו – ההליכה למקומות האסורים בהנחת תפלין מהווה הפסק גמור ומחייבת לחזור ולברך על התפלין לכשיניחם שוב. לא כן בתלמוד תורה, שאף השהות במקום האסור בלימוד אינה מצריכה לחזור ולברך שוב ברכות התורה.

יסודו של דבר הוא, מבאר רבנו, לפי שחיוב תלמוד תורה מצד עצם גדרו הוא חיוב תמידי ומתמשך, ולכן מעיקרו של דבר בלתי־אפשרי שיחול בו הפסק, כי "עצם החיוב לעסוק תמיד בתלמוד תורה מקשר האדם להמצוה. ולכן גם כשכנס למרחץ ובית הכיסא שאסור לו לעסוק [בפועל] בתלמוד תורה, בכל זאת, מאחר שמחוייב הוא בתלמוד תורה ורק "אריה הוא דרביע עליה", מספיקה הדעת שילמוד אחר כך – שלא ייקרא הפסק".⁶

ומהו אכן השורש והטעם לכך שחובת לימוד התורה חובה תמידית היא? לפי שהתורה "אינה נתפסת בעיני העולם, אינה שייכת לעולם כפי שהוא במציאות של תחתון", ועל כן "גם החיוב דתלמוד תורה אינו מוגדר בגדרי יום ולילה" – גדריו של העולם.⁷

זהו גם יסוד הדין שדברי תורה אינם מקבלים טומאה, וטמא רשאי בלימודה (ברכות כב, א) – משום שהיא למעלה מהתלבשות בגדרי העולם: למרות שהתורה "נסעה וירדה" לעולם הזה התחתון, ניתנה להבנתם של בני אנוש וחכמתה נתלכשה בסברות והלכות העוסקות בעניני העולם, מכל מקום "אין חושך העולם מעלים על התורה", שהרי "היא למעלה מלהיות נתפסת ומשתנית על־ידי העולם ובעולם".⁸

הדברים יוצרים תביעה ודרישה מן האדם, לבל יהיה כבול רק לחיובי הלימוד הנגזרים מתוך "מצות תלמוד תורה" כאחת מתרי"ג מצוות התורה, השייכות במהותן להליכות העולם וגדריו, "הליכות עולם לו – אל תקרי הליכות אלא הלכות" (מגילה כה, ב); כי מפני היות התורה למעלה מגדרי הזמן והמקום, מתבקש גם לימוד התורה להיות מעבר

5. ע' 41 ואילך.
6. ע' 60.
7. ע' 67.
8. שם.

1. ע' 118.
2. ע' 116 ואילך.
3. ע' 109 ואילך.
4. ע' 222.

להגדרות ההלכה וחיוביה - שהוגדרו על-פי מגבלות הזמן והמקום. וכגון בעל עסק שיכול למצוא לעצמו היתר הלכתי לעסוק בצרכיו, ומכל מקום עליו "לגזול" מזמנו לטובת לימוד התורה.⁹

ביטול לנותן התורה

היסוד הראשוני באופן קיום מצות תלמוד תורה על-פי משנת החסידות, הוא, כמתבקש - הביטול לנותן התורה. לא אחת היה חוזר רבנו ושונה את דברי הב"ח הנפלאים (או"ח סימן מז) בביאור חומר עונשו של מי שאינו מברך בתורה תחילה, עד שביארו חז"ל (נדרים פא, א) כי על כך "אבדה הארץ" וחרב הבית:

"ואיכא לתמוה טובא, למה יצא כזאת מלפניו להענישם בעונש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחילה, שהוא לכאורה עבירה קלה. ונראה דכוונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה... ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהיתה השכינה ממש בקרבם... היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו... אבל עתה שעברו על חוק זה, שלא עסקו בתורה כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם, לידע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתגאות להראות חכמתם, ולא נתכוונו להתעצם ולהתרכב בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ... זה היה גורם חורבנה ואבדתה".

ובכן, אין הקדוש ברוך הוא שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתברך" (תניא פרק ו), ועל כן חייב אדם להקדים יראתו לחכמתו ולהתבטל בפני נותן התורה. אר"א כאשר "נפשי כעפר לכל תהיה" - "פתח לבי בתורתך", תורת ה' בקדושתה ובטהרתה.¹⁰

אף רבנו מאיר יסוד זה מכמה היבטים. ראשית בא הדגש המהותי כי יש להבחין שלא נאמר כאן רק שהביטול הוא תנועת נפש הראויה לבוא עם הלימוד וללוותו, אלא זוהי ההתחלה - "ברכו בתורה תחילה" - והיסוד שעליו ייבנה הבנין, ובכך יש לפתוח את הצעדים בלימוד התורה.

זהו שאמרו חז"ל (סוכה מב, א) שהתינוק משמתחיל לדבר מלמדין אותו "תורה צוה לנו משה", ומבאר רבנו: ראש ותחילה לכל הלימוד - הידיעה כי התורה היא "תורת משה". ובמה מתייחד משה רבנו? - "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", כעדותו של הקב"ה בתיאור מעלתו של משה. ועל-פי משנת החסידות, לא רק מדת ענווה של דרכי מוסר בין איש לרעהו יש כאן, אלא ביטול המציאות כעבדא קמיה מריה - התבטלות לה'. וכך נדרשים דברי משה רבנו על עצמו "ונחננו מה" - במשמעות של העדר המציאות האישית. כל מציאותו של משה אינה אלא העובדה שה"שכינה מדברת מתוך גרונו".

9. ע' 78 ואילך. וראה עוד ע' 319.

10. ראה ע' 555 ואילך.

זוהי אפוא נקודת הפתיחה של לומד תורה - הידיעה כי אין זו אלא "המשנה המדברת בפיו" (מגיד מישרים ר"פ ויקרא), ודבר ה' על לשונו של הלומד; יסוד עיונו הוא ביטול עמוק לה', שלמעלה מן השכל וההבנה שיבואו לאחר מכן. בשלב מאוחר יותר, כשהילד מתחיל להבין הבנה שכלית, יש ללמוד עמו חומש ויקרא, כמובא בדברי חז"ל (תנחומא פרשת צו), אבל יש שלב מוקדם להבנה, שבו צריך הוא לבוא לידי הכרה כי דבר אלקים לפניו, ומתוך כך יוטבעו בנפשו ביטול והתמסרות מוחלטת לתורה - "תורת משה".¹¹

יסוד זה מוצא את ביטויו גם בכך שמצות תלמוד תורה נלמדת מן הפסוק "ושננתם לבניך" (ספר המצוות להרמב"ם מ"עא, ועוד). לכאורה, כיון שלימוד התורה הוא דבר שבמהותו שיך אל השכל וההבנה, הרי שהלימוד כמצותו וכצורתו נעשה בעיקר אצל ברי-הבנה, ומדוע השמיעה לנו התורה את חובת הלימוד דוקא בציווי העוסק בשינון לבן קטן שטרם נעשה ברדעת הלימוד ככוח עצמו? ואם די בכך, הרי שבפתח "הלכות תלמוד תורה", אשר בו מטבע הדברים צריכה להיות מוצגת הגדרתה הבסיסית והראשונית של המצוה שבה יעסקן ההלכות, בחרו הרמב"ם ורבנו הזקן להתחיל דוקא בחובתו של אב ללמד תורה את בניו הקטנים (ורק בהמשך הדברים פנו לפרט גם את חובתם של הגדולים בלימוד), והדבר אומר דרשני.

אין זאת אלא משום שלימוד התורה של קטנים מפי אבותיהם הוא המבטא ומסמל יותר מכל את המסלול הרצוי והראוי מעיקרא בלימוד התורה מראשיתו - להתחילו בדרך של "הלומד תורה ילד" (אבות ד, ב), כתלמיד ו"מקבל" הניגש אל הלימוד בהכנעה ובהתבטלות.¹²

מאידך, תכונה זו של ביטול אינה רק פתיחה, הקדמה והכשרה, אלא היא מוכרחת לתת את אותותיה גם בעת הלימוד עצמו. אין זו עבודה רוחנית נוספת לצד הלימוד, אלא הלימוד עצמו חייב להיות "טבול" בתחושה של ביטול. לאמור: גם ריתחא דאורייתא והבנה שכלית, המבטאות לכאורה את "מציאותו" של האדם, יכולות וצריכות להיות רוויות וחדורות בתחושת התבטלות לנותן התורה.¹³

שכן, ההכרח להרגשת הביטול בלימוד התורה נוגע גם למבט, לגישה וליחס הנכון כלפי דברי החכמה שבהם מעמיק הלומד, ובהם דוקא תלויה הבנתו הישירה והנכונה. יסוד הביטול נעוץ בכך שהתורה אינה חכמה כשאר חכמות ח"ו אלא הגדרה אחרת לה - "חכמתו ורצונו יתברך". זוהי חכמה והבנה מסוג אחר לגמרי, בעלת כללי הבנה וניתוח ייחודיים;¹⁴

11. ע' 525.

12. ע' 509 ואילך.

13. ראה ע' 568.

14. כאן מקום איתנו להביא דברים שנשא פעם רבנו, כהכוונה והדרכה בלימוד, בדבר גודל הנחיצות בלימוד "כללי הלימוד", כגון כללי הש"ס או כללי הפסיקה (תורת מנחם תשמ"ה חלק ב ע' 1261): "רואים במוחש שבהעדר לימוד וידיעת "כללי הלימוד", עלולים לטעות בענינים פשוטים ועיקריים (כמו: הכלל הכי פשוט ש"קושיא" צריכה

חכמה אלקית ושכל מסוג זך ושונה לחלוטין, ואמת בלתי מתחלפת ובלתי ניתנת לפירכא, שהרי הקב"ה "הכניס את עצמו" בתורה ו"הוא וחכמתו אחד" (רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ב ה"א).

זוהי ההגדרה הראשונית והבסיסית של חכמת התורה, ואילו הרובד המתדמה לכאורה לכל חכמה שכלית-אנושית אחרת - היכולת לבחון, לנתח ולהפנים בשלימות את דברי התורה בכללי השכל האנושי, אינו אלא נדבך שני ונוסף - "ירידת" התורה להתלבש בעולם השכל. ומכאן סוד פתיחת התורה באות ב"ת - משום שחובה על הקורא בספר התורה לזכור כי התורה כפי שהיא לפנינו, הנתפסת בשכלנו, היא רק הענין "השני" שבתורה, בעוד הענין "הראשון" שבה הוא האות אל"ף, הפותחת את עשרת הדברות - "אנכי ה' אלקיך".¹⁵

ועיקרון זה - אף ההיגיון השכלי גופא מחייבו ומכיר בו (בבחינת "תכלית הידיעה שלא נדעך"), שכן מאחר שהתורה היא חכמתו של הקב"ה, שהוא בלי-גבול ולמעלה מכל גדר ותפיסה, בלתי מתקבל על הדעת ששכלו המוגבל של נברא תחתון יצליח מכוח עצמו, בכלי הבנתו האנושיים וקצרי המושג, לתפוס לאשורה את חכמתו האינסופית של הקב"ה. בהכרח לומר שקבלת התורה מצד האדם אפשרית רק על-ידי סילוק "מציאותו" ו"ישותו" הצידה, מתוך ביטול מוחלט לנותן התורה, כתלמיד בעל הבנה קצרה הכורה את אינו לשמוע ולתפוס מדבריו של מי שחכמתו רבה עליו עשרת מונים, ויותר מכך לאין שיעור - נברא המבקש לתפוס את חכמת בוראו.¹⁶

לשון אחרת: לכל ענין יש ה"כלי" המתאים והמסוגל "לתפוס" בו ולקלוט אותו. ובכן, מהו הכלי המסוגל "לתפוס" מציאות "בלתי גבולית"? הווי אומר - הביטול. זהו עומק דברי חז"ל (שמות רבה מו, א) שאת כל ריבוי התורה שבעל-פה, אשר ארוכה מארץ מדה ורחבה מיני ים, לא זכו ישראל לקבל אלא בלוחות השניים. לוחות שבאו לאחר שברוך-לב ונמיכות רוח משכירת הלוחות הראשונים - "ביטול" שעשאם כלים אל הבל-גבול.¹⁷

והיכן בא לידי ביטוי ביטול זה - שכאמור אינו רק הקדמה אלא מלווה את הלימוד וחודר בו - באופיו של הלימוד עצמו?

פנים רבות לדבר (וראה גם להלן: "דרכי הלימוד"), ומן הבולטות שבהן: דוקא כאשר הלומד מערב

להיות בנויה על טברא חזקה דוקא... עלולים ללמוד ולפלפל כו' מתוך גישה בלתי-נכונה... ובפרט כאשר רוצים "לחדש" בתורה... שאז מחפשים את ה"קושיא"...

"בש"ס ויילנא (בסוף הכרך של מסכת ברכות) נמצאים לא רק הכללים שנתפרשו בש"ס, כגון: הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני (בכורות מט, ב), ר"מ ור"י הלכה כר"י (עירובין מו, ב, וש"נ) וכיוצא בזה, כי אם גם כללים כיצד לנשט ללימוד הש"ס. כללים שמן הראוי להקדימים ללימוד הש"ס, כדי שהלימוד יהיה כדבעי, ולדאבוננו לא מקדישים לכך שימת לב מיוחדת בלימוד בשיבות".

15. ע' 526 ואילך.

16. ראה ע' 535.

17. ע' 555 ואילך.

בלימודו לא רק את כוח חכמתו ושכלו אלא אף את הביטול – התורה נקלטת בו היטב, שכן כך דוקא ראשו ושכלו "פתוחים" כדבעי לקבל ולהבין את האמת כמות שהיא, ללא שהשכל מנסה בכל עת להביע את כוחו האישי. ועוד זאת: רק בלימוד כזה יחזר הלומד לא אחר סברות שכליות ומרשימות ולא אחר התנצחות אישית מול בר-פלוגתתו, כי אם לכוון אל אמיתתה של תורה.¹⁸

גם היכולת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולהגיע להכרעה ברורה מתוך הלימוד – נעוצה בביטול, שעמו התמסרות ויגיעה ביתר שאת לכוון להבנת רצון ה' כהלכתו.¹⁹

תורה לשמה

אחד הנושאים שניתן להתבטא עליהם כי הם מ"ספינות הדגל" של משנת החסידות הרי הוא בוודאי – לימוד התורה לשמה. בדברי חז"ל מצינו ביטויים חמורים על הלומדים שלא לשמה, עד שאמרו (ברכות יז, א) על "העושה שלא לשמה" – "נוח לו שלא נברא", ובמקום אחר (ירושלמי ברכות פ"א ה"ג) אמרו עליו "נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו". תורת החסידות לכל ענפיה עסקה בכך רבות, ובכמה ספרים שללו לגמרי את לימוד התורה שלא לשמה.

מאידך, מצינו בספרים רבים – וראש לכולם דברי התוספות בכמה מקומות בשי"ס²⁰ – שציטטו מנגד את דברי חז"ל הידועים (פסחים ג, ב) "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". וחילוקי-חילוקים נאמרו בדבר בכמה אופנים ובכמה דרגות וסוגים של "לשמה" ו"שלא לשמה"; והרי לגבי כל דרגה שהיא "לשמה" – זו שתחתיה "שלא לשמה" היא,²¹ ושוב מר

18. ע' 149 ואילך.

19. ע' 157.

20. ראה ע' 447.

21. יש בנותן טעם להביא כאן חלק מדברים שביאר רבנו בסוגיה זו (שי"פ בהריב"חוקותי תשמ"ה): "אמרו חז"ל 'לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', כלומר, אי אפשר להתחיל מיד בעבודה לשמה, אלא התחלת העבודה היא באופן ד"שלא לשמה", והעבודה ד"שלא לשמה" היא "הקדמה" שעל-ידי דוקא באים אח"כ לעבודה "לשמה". והנה, בלימוד "שלא לשמה" יש ריבוי חילוקי דרגות, ולדוגמא: לימוד בשביל "ממתקים" ו"מנעלים" וכיוצא בזה, כמבאר בארוכה בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין פ"י), עד ללימוד כדי לדעת את המעשה אשר יעשו, שגם לימוד זה הוא "שלא לשמה" – מכיון שיש לו כוונה נוספת מלבד עצם הענין דלימוד התורה, "יגדיל תורה ויאדיר" [ראה להלן בפנים. המו"ל]. ואעפ"כ, מובן וגם פשוט ריחוק הערך לגבי "שלא לשמה" דמתקים כו'. וכמו כן ישנו אופן בלימוד ד"שלא לשמה" – כדי לתקן נפשו, ובלשון חז"ל (פסחים סח, ב) "מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד".

"ומכיון שהעבודה "שלא לשמה" היא "הקדמה"

לשם התורה עצמה.²³ אפילו לימוד לשם ידיעת ההלכה – ביחס לדרגת "לשמה" המזוקקת ביותר נחשב הוא ככוונה צדדית, שכן סוף-סוף מטרת הלימוד היא לשם קיום המצוות כהלכה, ולא לשם לימוד התורה כשלעצמו.²⁴

כך דורש רבנו את משנת חכמים בפרק קנין תורה "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד": "כבוד" אסור אפילו להמוד בלב, אך "גדולה" – להיות מורה הוראה וגדול בישראל (ולא לשם כבוד ח"ו, כי אם כדי שהלימוד יהיה ביתר עומק והצלחה) – אמנם זוהי "חמדת" לב רצויה וראויה, אך אין להכניס אל הלימוד "בקשה" וחיפוש אחריה, כלומר לבקש לרדוף אחר התממשותה בפועל של "גדולה" זו; כי הלימוד הנרצה לשם לימוד הוא ולא למען שום ענין אחר ונוסף, גדול ונעלה ככל שיהיה.²⁵

הלומד לשמה הוא זה המתמסר כל כולו ללימוד התורה, בלי גבול, מרוב חשק ולהט לתורה; אין לו בעולמו כל ענין אחר, ואין הוא חושק אפילו במעלות רוחניות שאינן מעלת הלימוד. ומעתה, כל העניינים הרוחניים האחרים הנחוצים לנשמת האדם – מה יהא עליהם? הלא נחוצים אף הם לה' יתברך ועבודתו. על כך בדיק הבטיחו חכמים במשנתם "כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה", והולך רבנו ומבאר כיצד כל ה"דברים הרבה" שנמנו שם – מעלות רוחניות המה.²⁶

ומכל מקום, מהי הנקודה הבוררת בלבו של הלומד לשמה, ומפני מה מתמסר הוא ללמוד בכל שעה? הרי זה כמשל "ילד שלא ראה את אביו משך זמן, ועתה אביו קוראו אליי, אשר בשעה שהבן מבחין בו – הוא נאחו כולו באביו המלך, מחבק ומנשק אותו; ומעשה זה אינו בשל התועלת שיקבל ממנו, אלא בשל האב עצמו".²⁷

23. ע' 424.

24. ע' 460.

25. ע' 190.

26. ע' 428 ואילך.

27. ע' 78.

אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי לא הרי "שלא לשמה" האמור כאן כהרי "שלא לשמה" האמור שם.

אף רבנו לפי דרכו עוסק בסוגיה זו במקומות אין מספר, ומאריך בניתוח וחילוק דק מן הדק, עד שהוא מוצא דרגות על-גבי דרגות בהבנת מהותו והגדרתו של לימוד תורה "לשמה".²² חלק מביאורים אלו נלקטו בספרנו בפרק שהוקדש לנושא זה.

מן הנקודות המיוחדות את עסקו של רבנו בפרשיה זו, שהוא מראה פנים לכל הצדדים: מחד "ראשו בשמים", והוא מפליג מעלה מעלה בליטוש דרגת "לשמה" הזכה והטהורה ביותר, ונוקט מילים כדורבנות בנחיצות הלימוד "לשמה" באופן המוחלט ביותר, ללא כל פניה צדדית ורווח אישי, לא רק תכלית גשמית אינה צריכה להיות מעיינו של הלומד אלא אפילו רוחנית-תורנית. עליו ללמוד אך ורק

"לשמה" – מובן שצריכה להיות שייכות כל שהיא בין ה"שלא לשמה" ל"לשמה"... וע"פ האמור מובן שהדרגה ד"לשמה" הבאה עלידי קדימת לימוד בשביל ממתקים ומנעלים היא דרגא נמוכה, ובכדי להגיע לדרגא נעלית יותר ב"לשמה", דרושה ההקדמה ד"שלא לשמה" באופן נעלה יותר (לדעת את המעשה אשר יעשו וכי"ב)... וככל שתגדל יותר המעלה ד"לשמה" – דרושה ההכנה ד"שלא לשמה" באופן נעלה יותר.

ונראה שלדברי רבנו נדרשים דברי חז"ל הפלא ופלא: "לעולם" יהיה על האדם לעסוק בסוג לימוד שיכונה "שלא לשמה" (אף אם ביום האתמול אפשר שהיה נחשב "לשמה"), לפי ש"מתוך שלא לשמה" זה "בא לשמה" נעלה הימנו.

22. מן המקומות הבולטים, שלא נכללו בספרנו, בהם מלטש רבנו הדק היטב את מהותה ואופנה של דרגת לימוד תורה לשמה הנעלית ביותר ע"פ משנת החסידות – הוא המאמר ד"ה וקיבל היהודים תשי"א (ספר המאמרים מלוקט אדר"סיון ע' נד ואילך).

מאידך, "רגליו" של רבנו "מוצבות ארצה" היטב, וכדרכו אין הוא זונח גם את העיסוק בעבודתם ובדורתם של האוחזים בראשית דרכם בסולם העולה בית ה'.

מדייק רבנו²⁸ בלשון חז"ל "שמתוך שלא לשמה בא לשמה" ודורש: אין לפרש רק כפשוטו, שלאחר זמן יבוא הלומד לידי "לשמה", אלא – ה"לשמה" הרי הוא עולה ומתפתח מן ה"תוך" של ה"לא לשמה" גופא. הרי אומר: אף עתה, לאמיתו של דבר בפנימיותו ו"תוכו" של ה"לא לשמה" נמצאת גם נמצאת הכוונה "לשמה" – הרצון לקיים את מצות ה' בלבד. וזאת בהתאם לפסק דין הרמב"ם (הל' גירושין סוף פ"ב) בביאור דין "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" בנתנית גט (אף שגט שלא ניתן מרצון פסול הוא), כי אף זה הניצב מנגד לדיינים ומכריז כי אין הוא מעוניין לעשות כמצותם, באמת "מאחר שהוא רוצה להיות מישאל, רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו" (והנכחה אינה נדרשת אלא כדי לגלות את האמת הפנימית, באמרו "רוצה אני").

יתר על כן: לא רק ש"תוכו" של היהודי הוא הכוונה "לשמה", אלא אף "תוכו" של ה"שלא לשמה" עצמו – חיפוש השכר והרווח מן הלימוד – בפנימיותו האמיתית אף הוא אינו אלא בכלל "לשמה". כלומר, זאת גופא שהלימוד מביא לידי שכר, טוב גשמי וטוב רוחני, אף הוא ביסודו ואמיתותו אינו אלא ענין שהוא "לשם שמים". הא כיצד?

אצל עובד ה' אמיתי – אפילו כאשר, לדוגמה, יקבל בזכות תורתו עושר וכבוד, לא יחוש כלל בערך חשיבותו וגדלותו האישית, אלא רק בכך שעל-ידי זה נתרכבה כבוד שמים בעולם; יראו הכל שהמקיים את התורה ולומדה זוכה לעושר וכבוד, וממילא יתגדל ויתקדש שמה רבא. ומכאן מיישב רבנו פליאה עצומה על אברהם אבינו, שעבד את ה' לשמה, ו"עשה את האמת מפני שהיא אמת" (רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ב), ומכל מקום נזקק לשמוע את ההבטחה "אל תירא גוי שכרך הרבה מאוד" (לך טו, א). אין זאת אלא שאברהם, שחיפש כל ימיו לקדש שם שמים בעולם, טרוד היה לדעת שסוף שכרו להגיע כדי לוודא שיתרכבה כבוד שמים בין הבריות ויקראו כולם בשם ה'.

דרכי הלימוד

בכמה משיחותיו מעניק רבנו הדרכה והכוונה של ממש – כיצד צריך להיראות הלימוד עצמו: ראשית – הגישה ללימוד צריכה להיות, כלשון המשנה בפרקי אבות (ה, פ), "כדיו כתובה על נייר חדש". עתים שהעוסק בתורה עלול לגשת לסוגיה מתוך הנחות קדומות, שהרי הוא כבר מצוייד בסברות מדייליה שנתחדשו לו בלמדו בסוגיות אחרות הנושקות לענין המונח לפניו, ומשכך מגמתו בעת הלימוד תהיה בעיקר למצוא גם בסוגיה זו את אשר חידש בסוגיות שלמד כבר; להצדיק ולחזק את הפירושים והחידושים שכבר נקט והסיק. ואת זאת שוללת המשנה ואומרת כי הגישה הראויה היא כ"נייר

28. ע' 447 ואילך.

חדש", חלק ונקי: יש ללמוד את הסוגיה בפתיחות המוח וההבנה, כמי שמתוודע עתה לראשונה לנושאים והמושגים הנלמדים; כך דוקא יהיה שכלו קשוב וכלי קיבול אף לגילויים חדשים לגמרי בתורה, וזוהי הדרך שבה יוכל לעמוד נכונה על אמיתתה של תורה, ויהיה מסוגל להבין היטב אף הכרעה אחרת ושונה מזו שנשתרשה קודם לכן במוחו.

מובן היטב שאופן לימוד שכזה דורש גם תנועת נפש שמהותה "ביטול". ואת זאת מקדימה ורומזת המשנה שלפניה בפרקי אבות: "שמאלה הקטן אומר" – קטן לשון ענווה וביטול – "בנפול אויבך אל תשמח". פירוש, גם כאשר מתנצחים הלומדים זה עם זה, עד שינעשים אויבים זה לזה" לפי שעה (כדברי חז"ל (קידושין ל, א), הנה גם כשכוסף יתברר כי הצדק עמו ולא עם זולתו – מה לו לשמוח שמחה אישית ולצהול מ"נפילת" בר-פלוגתתו; הלא אין מגמתו להיות בעל הצדק, אלא אך ורק שתתברר אמיתתה של תורה. ובכך שמחתו היא שמחת התרת הספיקות, אך בשום אופן לא שמחת "בנפול אויבך"²⁹.

שנית – לומד השומע הסבר בסוגיה הנלמדת מפי הרב, או מוצא בספרים ביאור בעת לימודו, עליו לוודא שהדברים יתיישבו היטב בשכלו הוא, עד שיעשו סברתו והבנתו שלו, קניינו האישי – "תורה דייליה". זהו ההסבר לתופעה התמוהה לכאורה, בתורתם של גדולי ישראל, עד לתנאים ואמוראים, שלעתים אמרו דברי חידוש וביאור שלא בשם אומנם – באופן הנראה היפך הוראת המשנה (אבות ה, ו). אין זאת אלא שהללו "קנו" את החידוש והתעצמו עמו

29. ע' 149 ואילך.

באופן פנימי כל-כך, עד שנעשה לתורת עצמם כביכול³⁰.

בענין זה – נחיצות ההבנה האישית בתורה – צועד רבנו שלב נוסף, ומבאר כי אף בתחום הכרעת ההלכה על-ידי רבותינו הפוסקים, משקל רב יש להבנה ולשיקול הדעת האישיים. אמנם הפסיקה מתבססת בעיקרה על דבריהם של ברי-סמכא בדורות קודמים, ובהתאם לכללי ההכרעה השונים שנקבעו – הליכה אחר הרוב, הלכה כבתראי וכדומה; אך אין זאת שהדיין המכריע סילק את שכלו וסברתו לצדדין, והסתפק לו בכך שאלו הם דברי קודמיו. לא הכריע הדיין כן למעשה עד שהתייגע בשכלו להבין דבר לאשורו, ונתקבל אף בשכלו הוא כי הדעת נותנת לפסוק כך.

בהתאם לעיקרון זה סולל רבנו דרך באשר לדיינים שנתברך בהם דורנו בשאלת היחס כלפי דבריהם של פוסקים קדמונים: כיצד יש לדון בפסיקות שהתבססו על גרסאות בספרי הראשונים – כאשר בדור מאוחר יותר נתגלה כי הללו חזרו בהם במהדורה בתרא (כגון כתבי-יד מדוייקים וסופיים יותר שנמצאו באחרונה מחיבורו של הרמב"ם, ובהם שינויים בעלי משקל לעומת הגרסה הנפוצה שעליה הסתמכו פוסקים במשך דורות). והאם ניתן להסתמך על הכרעותיהם של אחרונים – כאשר ידוע שחלק מדברי הראשונים בסוגיה טרם נדפסו בימיהם ואולי יש לשער שאילו ידעו מדבריהם היתה פסיקתם שונה³¹.

תלמוד ומעשה – "יושבי אוהל" ו"בעלי עסק"

"כל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו" (יבמות קט, ב). יסוד מוסד במצות תלמוד תורה הוא שעל הלימוד בהכרח להיות "על מנת לשמור ולעשות" (אבות ד, ה), וכבר "נמנו וגמרו" רבותינו (קידושין מ, ב): "גדול תלמוד", ולמה גדול ובמה גדול? לפי "שמביא לידי מעשה"³². נקודה זו מוצאת כמובן גם ביטוי הלכתי בפסק הדין (מועד קטן ט, ב) שתלמוד תורה נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה על-ידי אחרים.

במשנת החסידות מוארת חשיבותו של המעשה באור חדש. תכלית עבודת האדם היא לתקן ולזכך את עולמנו זה התחתון, עולם המעשה, "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" (תנחומא נשא טו), ועיקרה של תכלית זו מתקיים על-ידי המצוות המעשיות, שבאמצעותן דוקא מתקדש ומזדכך הרובד התחתון, הגשמי והמעשי באדם ובעולם (תניא פרק לה ואילך). אף העובדה שחלק גדול מחיי האדם מוקדש לעניני הרושות והחולין, צרכי הגוף, פרנסתו ופרנסת בני ביתו, הרי היא בוודאי משום "כל מעשיך לשם שמים" – כדי לעשות את העולם דירה ומשכן לה, על-ידי ניצול כל אלו כדי לשמש את קונו (ראה רמב"ם

30. ע' 123 ואילך.

31. ע' 133 ואילך.

32. וראה עוד בעומקו ומשמעותו של הדיין החז"לי אם "תלמוד גדול" או "מעשה גדול" ואופן הכרעתו – ע' 400 ואילך וע' 413 ואילך.

ובכן, ראוי לברר ולהבהיר, במיוחד לאור גישת החסידות: האומנם לימוד התורה סר הצידה והפך להיות ענין משני במסגרת תכלית האדם בעולמו? פשיטא שאין הדבר כן, והרי סוף-סוף נמנו וגמרו כי "תלמוד גדול". ועוד אמרו (רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ז): "עשה תורתך קבע ומלאכתך - אף אם מלאכת "לשם שמים" היא - ארעית". רבנו מחדד היטב סוגייה זו ומבאר בה כמה פנים:

ראשית, כל יסודה ובסיסה של היכולת לזכך ולתקן את העולם אינה נשאבת אלא מכוח עבודת לימוד התורה, ברוממות ובהתנתקות מן העולם, שכן "כלל הוא "אין חבוש מתיר עצמו" - ולכן, אילו היה אצל בני ישראל רק אופן עבודה זה של פעולה בהיותם בתוך העולם, אזי לא היו יכולים לזכך ולרומם את העולם מן ההעלם וההסתר שבו; ולכן מוכרחת להיות אצל בני ישראל (גם) תנועה של התפשטות והתרוממות מן (העלם) העולם" - "תורתו אומנותו"³³.

וכיצד יתכן לימוד שהוא בבחינת "תורתו אומנותו" אצל מי שהנו בעל-עסק ואין כל עיתותיו בתורה? ממשך רבנו ומבהיר: "והכח על זה הוא מאלו שתורתם אומנתם, אשר תפקידם לפעול תנועה זו (דתורתם אומנתם) אצל כל בני ישראל, שגם מארי עובדין טבין, בומנים שעליהם (על-פי תורה) להקדיש ללימוד התורה, ולו יהי זה רק פרק אחד שחירתו ופרק אחד ערבית, הנה בשעת הלימוד יהא לימודם באותו האופן של מי שאין לו שום "אומנות" (וממילא - דאגה) אחרת מלבד לימוד התורה". זוית נוספת יש לדברים - לא רק החלוקה בין שעות הקבועות לתורה לשאר שעות היום, אלא אף חלוקת התקופות הכלליות שבחיי האדם גופא:

"מקור החיות של יהודי הוא התורה, "כי הם חיינו". אולם סדר החיים של רוב בני האדם נקבע (על-פי תורה) באופן כזה, שאין הם כדגים שבים המצויים תדיר בתוך מקור חיותם, שהרי... רוב בני האדם יוצאים אל העולם שבו עליהם למלא את השליחות לעשות לו יתברך דירה בתחתונים. ועל כן יש לזכור אשר "האדם עץ השדה" - על יהודי להיות מחובר תמיד למקור חיותו: החיות בתורה ומצוות שניק באהלה של תורה בטרם הגיעה העת "לרדוף" - צריכה להשאר בו תמיד, עד שירגיש שהוא מחובר בשעה זו לזמן ההוא. כלומר, לא שבעבר למד ב"חדר" ובישיבה ועתה הוא זוכר מה שהרגיש ועשה אז, אלא שירגיש עתה את החיבור לזמן ההוא, עד שירגיש שזוהי חיותו בשעה זו וזו מהותו ומציאותו"³⁴.

ועוד יש לדעת, כי כשם שישנה החלוקה ב"עולם קטן זה האדם", כך גם ישנה החלוקה בכלל ישראל: על-מנת לוודא שאלו שנפל בחלקם להיות בעלי עסק ומעשים יהיו אכן חדורים במילוי הכוונה העליונה, בלי לשקוע חלילה בהוויות העולם לעשותן עיקר, זקוק ומוכרח כלל ישראל שיהיה בו "שבט לוי", מוכחו מעם, המקדיש את כל חייו ללימוד התורה כפשוטו, "יושבי אהל" שאין להם

בעולמם אלא לימוד התורה, ומשליכים מעצמם את "עול החשבונות הרבים", כלשון הרמב"ם הידועה (סוף הלכות שמיטה יובל). ואדרבה, חובתם של לומדי התורה להשפיע ולהקרין את הווייתה של הלינה בעומקה של תורה - גם אל אחיהם שבגבולין, ולמשכם ולחברם לאהלה של תורה³⁵.

בהכרח - עומד ומדגיש רבנו - שתהיה התכללות, התמזגות והשפעה הדדית, בין "זבולון" ל"יששכר". בני התורה יאצילו ויקרינו את רוממותם על אחיהם - ובכך יודאו שהללו אכן אינם נופלים אל תהומות הגשמיות ונשארים חדורים בתכלית האמיתית, לרומם ולחבר את העולם אל התורה; ומאידך ההתחברות של יושבי אוהל עם בעלי מעשים היא שתתרום לכן שלימודם יהיה אכן חדור בהכרח כי "לא המדרש עיקר אלא המעשה", ותכלית חכמה תשובה ומעשים טובים³⁶.

ולא עוד אלא שרבנו מטיב לבאר כי לאמיתו של דבר, עשיית "דירה בתחתונים" בפועל תלויה ועומדת היא בקביעות בלימוד תורה דוקא, שכן "דירת קבע" בעיניו, ואין לך דבר קבוע ונצחי אלא התורה. כדי שעבודתו של "זבולון" בזיוכך העולם והשראת השכינה בו לא תהא מלאכת ארעי בלבד - עליו לעסוק בתורה בעצמו³⁷.

כל הפצין לא ישוו בה

לאחרי ככלות הכל, לצד חשיבות תיקון העולם, שב ומלמד רבנו כי העילוי הרוחני הגבוה ביותר הוא דוקא בלימוד התורה כשלעצמו, ובאלו המקדישים את חייהם ללימוד התורה, אשר "כל הפצין לא ישוו בה", אפילו "חפצי שמים" (מועד קטן ט, ב). כי רק בלימוד התורה ישנו ה"ייחוד" המוחלט בין אדם לקונו, ד"אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד", ו"הוא וחכמתו אחד".

עובדה זו באה לידי ביטוי בכך שמתוך כל ארבעת המינים שמצוה ליטלם בחג הסוכות, התייחדה הברכה על הלולב דוקא. אף האתרוג, שיש בידו גם עסק של תורה וגם עסק של מעשים טובים, לא נתייחדה עליו הברכה. רק הלולב, המסמל את המקדישים את חייהם לעסק התורה בלבד, ללא כל תכלית אחרת, הוא הגבוה מכולם, ואותו יש לראות כמי שמאחד ומדבק את כלל ישראל עם אלקיו בתכלית הדביקות³⁸.

אמנם בקיום המצוות נעשה האדם בטל לה' ו"מרכבה" לרצונו, אך אין הוא מגיע לידי ייחוד עם הקב"ה. ואילו בלימוד התורה - כאשר האדם מבין בשכלו את חכמתו יתברך - הרי הוא "מיוחד" עם התורה, וממילא עם הקב"ה שהוא ותורתו חד, ב"ייחוד נפלא שאין ייחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות, להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופינה" (תניא פרק ה), שהרי מרגע שלמד ואילך נכנסה בו חכמה זו ונעשתה חלק ממוחו והבנתו לעד,

"מציאות האדם נעשית תורה"³⁹.

זהו סוד דברי חז"ל בסוף מסכת חגיגה בענין "תלמידי חכמים" ש"כל גופן אש, דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה'". על קיום המצוות נאמר שם כי ישראל "מלאים מצוות כרימון", אך לא נאמר כי "גופן מצוות"; כשיהודי מקיים מצוה - הוא בטל ו"מרכבה" אל רצון ה', אך הוא לחדר ורצון ה' לחדר, ואילו כשהוא לומד תורה הרי רצון ה' וחכמתו נעשים גופו ומציאותו.

ועוד זאת, יש נדבך נעלה בעשיית העולם דירה לה' המתמשך אך ורק באמצעות לימוד תורה, שכולו התרוממות והתעלות מן העולם. התורה דוקא היא מציאות ש"קדמה לעולם" ולמעלה ממנו לגמרי. ועל כן, גם משנפעל בעולם העילוי והזיוכך שעל-ידי מעשי המצוות - אין נמשכת בעולם אלא דרגת האלקות שהיא לפי ערך העולמות. אימתי נמשכת בעולם עצמותו יתברך שלמעלה מן העולמות - "דירה לו בתחתונים", "לו" ממש? על-ידי לימוד התורה המביא אל התחתונים הארה שאינה מערסם כלל, את האלקות שלמעלה מערך העולמות לגמרי.

משום כך כאשר עסקו חז"ל (סנהדרין צט, ב) בשאלה מהו ה"עמל" שבשכילו נברא האדם - "אדם לעמל יולד" - שמא "עמל מלאכה", ואין מלאכה אלא מלאכת ההתעסקות במילי דעלמא לשם שמים, ואולי "עמל שיחה", ואין שיחה אלא תפילה, לבסוף הסיקו וגמרו אומר כי "לעמל תורה נברא". אפילו העבודה הרוחנית של התפילה שהיא בבחינת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", אינה אלא התעלות הבאה מכוח הנברא, במדידה ובהגבלה לפי שיעור כוחו ומידתו; אך התורה הרי היא תורתו של הקב"ה, בלי-גבול אמיתי - הארה שלמעלה לגמרי מגדרי הבריאה והנבראים. הארה שכוזו היא היא התכלית האחרונה והמשלימה שלשמה נברא האדם⁴⁰.

כלפי זאת נאמרה ההוראה בפרק קנין תורה - "ואל תתאוה לשולחנם של מלכים, ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם":

"שולחנם של מלכים" היא עבודת "בירור הניצוצות" - העלאת ניצוצות הקדושה המתתרים בעניני העולם והשבתם לרשות הקדושה, שעל-ידם נעשים היהודי וצד הקדושה "מלכים" על העולם. אך "ככל שתהא גדולה העליה שעל-ידי בירור הדברים הגשמיים... אין זה משתווה לעליה שאליה מגיע האדם על-ידי לימוד התורה.

"על-ידי התורה נעשה אדם חד עם מלך מלכי המלכים הקב"ה, והרי זו עליה למקום גבוה הרבה יותר מכך שאדם נעשה "מלך" על עניני העולם, כיון שכאן מתאחד הוא עם "מלך מלכי המלכים". ולפיכך, אף שאמנם נדרש להיות בעולם ולעסוק בעבודת הביורורים, מכל מקום, יש לדעת שלא זו היא תכלית העליה, ואדרבה: "שולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם"⁴¹.

39. ע' 207.

40. ע' 184 ואילך.

41. ע' 191.

35. ע' 347 ואילך.

36. ע' 338 ואילך.

37. ע' 380 ואילך.

38. ע' 308 ואילך.

33. ע' 338.

34. ע' 342.

אל תיקרי "ויקרא" אלא "ויקרא"

חזיון לילה מסתורי בביתו של צדיק צופה פני עתידו של האור שיזרח לאחר האפלה האיומה ביותר < מעלת קברניטי הים לעומת מנהיגי היבשה, והשילוב ביניהם > אברהם אבינו לא היה המאמין הראשון, אבל היה הראשון שהוציא את האמונה לרשות הרבים < רבנו זקף את קומתו של דור שלם כשהכל עונים אחריו - במוקדם או במאוחר - "מקודש" וצועדים במסילות דרכו אל הגאולה השלמה > "העם ההלכים בחשך ראו אור גדול" - דברים מרוממים ליום ההילולא

(שהסתלק לישיבה של מעלה בשנת תר"פ), הפונה אליו ואומר: מדוע פניך רעות? מדוע עצב ושבור לב אתה? הלא בבינתך זורח אור כלילה!

הרבי הרי"צ התעורר משנתו, והנה ראה שהלכנה מאירה בחדר. אבל הוא הבין שלא לזו הייתה כוונתו של אביו נ"ע. כיוון שכן, הלך הרבי הרי"צ לבקש מה מתרחש בביתו. הוא הבחין שבחדר הספרייה - באמצע הלילה - ישנו מישהו המעיין בספר, ואז הבין כוונת אביו שבביתו יש אור כלילה.

ברשימה המקורית של הרבי, כתב כך בשם חותנו: "הלכתי לחדר הספרים ומצאתי מעיין בספר". היינו שהרבי לא כתב ביומנו את מי ראה שם מעיין בספר.

לכאורה, לא היינו יכולים לדעת עד היום הזה את מי הוא ראה יושב בספרייה, אבל כאן נכנסה לתמונה ההשגחה העליונה. בה-בעת שאיש לא ידע על קיומו של היומן הזה והרשימות הללו, היה בחצר חב"ד יהודי ושמו ר' אלכסנדר רייניץ ז"ל. ר' סנדר הלזה היה אדם שקט וצנוע מאוד, שזכה לקירובים גדולים מאת רבותינו אדמו"ר הרשב"י, אדמו"ר הרי"צ והרבי זי"ע, עוד בהיותם מעבר לים. כעבור שנים עקר מגוריו לניו יורק, שם התגורר בשכונת קראון הייטס עד לפטירתו בשנת תשי"ח.

בהיותו מקורב למשפחת אדמו"ר בית חב"ד, היה ר' סנדר אוצר בלום של סיפורים ומעשיות שראה כמו עניו, מלבד העובדה שסייע רבות לרבותינו בגופו ובממונו, אלא שבגלל היותו נחבא אל הכלים עשה הכל מבלי להתבלט. בעת זקנותו, כיוון שהיה גלמוד (הוא לא זכה לפרי בטן), התגורר בביתו תלמיד ישיבה צעיר ושמו משה הרסון - כיום השליח הראשי של הרבי במדינת ניו ג'רסי, ישלח לו ה' רפואה שלימה ואריכות ימים ושנים טובות. ר' סנדר סיפר למשה הצעיר ששמע בעצמו מהרבי הרי"צ את הסיפור האמור, ומי שישב ולמד בחדר הספרים

כ"ק אדמו"ר הרי"צ זי"ע, החל משנת תרפ"ט ואילך, וכן במהלך שנות השואה האיומה. התגלית הרעישה את קהל החסידים והעולם היהודי בכלל, ובמהלך השנים הבאות נערכו הדברים על ידי חבר מערכת ויצאו לאור בסדרת הספרים 'רשימות'. את רוב הרשימות הללו כתב הרבי לעצמו, ולכן נכתבו בקיצור נמרץ, בצורה

**באכזריות שאין לה
קץ ניטלו מעמנו
מיליוני יהודים
קדושים וטהורים,
שהותירו אחריהם
נהרות של דם ודמעות
וערמות אפר עד לב
השמים. ובכל זאת,
חמש שנים בלבד
לאחר החושך הגדול
ביותר, עלה והאיר אור
אלוקי לעולם**

תמציתית, כולל ריבוי ציונים ומראי מקומות. ברכה לעצמה קובעים המכתבים התורניים, כמו אלו שנכתבו לאביו המקובל הגאון רבי לוי יצחק זצ"ל, כמו גם לשר התורה הגאון הרב רבנו רבנו יוסף ראזין זצ"ל.

בין כל אלה, מופיע יומן המתעד בשורות קצרות את שארע בבית חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ ביום ראשון, י"ב כסלו תרצ"ג:

באותו יום סיפר לו חותנו כי בהיותו על יצועו כלילה ראה במחזה את מראה פני אביו הקדוש, כ"ק אדמו"ר הרשב"י זי"ע מליובאוויטש

לחיים ולברכה. אחי ורעי, ודאי אתם זוכרים את דברי הגמרא בברכות (ג, ב): "אמר רב אחא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא: כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד, וכיוון שהגיע חצות לילה, בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה, עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמרו לו: אדוננו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה. אמר להם: לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ משיביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו. אמר להם: לכו ופשטו ידיכם בגדוד. מיד יועצים באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים".

מה פשר הדברים? האומנם בכל לילה כך היה קורה אצל דוד? בכל לילה הכינור היה מנגן, דוד היה קם ולומד עד אור הבוקר, ועם עלות השחר היו נכנסים פרנסי הדור ואומרים: היהודים רעבים וצריכים פרנסה, ודוד היה אומר להם לצאת למלחמה? וכי בכל היום הייתה מלחמה חדשה?

ובכן, כיוון שאנו יודעים שהתורה מתפרשת בדרכים שונות ובנקודות מבט שונות - לפי דור דור ודורשי התורה שבו - יורשה לי לשתף מסר רלוונטי מסיפור זה המופיע בתורה שבעל פה, וברשותכם - בהקשר ליום הקדוש, יום ההילולא השלושים של הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

אור בספרייה

לאחר הסתלקותו לגנוי מרומים בג' תמוז תשנ"ד, נמצאו במגירות שולחנו של הרבי בהיכל קודשו מחברות הכתובות בכתב יד קודשו הצפוף וגדושות בחידושי תורה שרשם לעצמו, בתורת הנגלה וברזי הנסתר, כולל יומנים משחתותיו האיטיות עם חותנו הגדול

היה חתנו, הלא הוא רבנו ז"ע. אין זאת אלא שהרבי, בצניעותו הגדולה, לא רצה לתעד את הדבר אפילו לעצמו ביומנו, ולכן השאיר את הסיפור סתום. ולדידך, נמצאנו למדים – על פי החזיון ומראה פני אדמו"ר הרשב"י – שהרבי הוא האור הזורח בלילה בביתו של אדמו"ר מהרי"צ.

רפואה למכה

לכאורה, הדברים אינם פשוטים כלל ועיקר: מה הטריד את מנוחתו של אדמו"ר הרי"צ? וכיצד הרגיעו אביו משמי מעלה בראותו אור המאיר בביתו בדמות חתנו היושב והוגה בתורה, כמו שעשה כל ימיו קודם לכן ואחרי כן?

ברור כי אין אתנו יודע עד מה, ומה יכולים קטני קומה שכמותנו להציע בפתרון מעשה נורא זה. אבל תורה היא וללמוד אנו צריכים, וברשותכם אשתף אתכם ממחשבותיי בזה. אינני מתיימר כלל לקבוע שווה כוונת הדברים, אולם כפי ששמעתי מהרבי ביחס לאמירת פירושים ורעיונות בתורה ועבודת ה' על ידי קטנים בערכם כמותנו, הרי שאם הדבר מוסיף בירת שמים ובחזיון העבודה אפשר להציע פירושים וביאורים אפילו אם איננו בטוחים בטיבם ובאמינותם.

ראשית, נטלתי לידי לוח שנה בו נכתבו לצד כל תאריך המאורעות המרכזיים בהיסטוריה העולמית שהתחוללו בו. בחיפוש קל מצאתי שיי"ב כסלו תרצ"ג חל ביום אחד עשר ק"מ בצמבר 1932, למספרם. ובדיקת 50 יום לאחר חזיון לילה זה, ביום שלושים לחודש ינואר 1933, עלה הצורך הנאצי ימ"ש על כס ההנהגה בגרמניה, ובכך ירדה לעולם האפלה ההיסטורית הגדולה ביותר, לא תקום פעמיים צרה.

דומה כי עתה ניתן להבין מעט יותר את פרשת הדברים: נשיא בישראל, לב האומה, הצדיק שסבל כה רבות עבור בני עמו ברוסיה הסובייטית ועינו פקוחה אל אחיו בכל ארצות תבל, מנסה לנוח על משכבו אבל אינו יכול. צער עמוק שורר על ליבו. ייתכן שהוא חש במקום עמוק בנשמתו בעננה הקודרת ההולכת ומתפשטת על פני ארץ ומלואה. אך הנה, ברגע הזה, יורד אליו אביו מעולם האמת ומעודדו ומחזקו במטר של אמת: אל תיפול ברוחך, אור מאיר בביתך גם בעיצומו של הלילה הקודר.

כפי שאנו יודעים היום, אכן השואה האיומה מגלמת את הסתר הפנים הגדול ביותר שחוה עמנו. באכזריות שאין לה קץ ניטלו מעמנו מיליוני יהודים קדושים וטהורים, שהותירו אחריהם נהרות של דם ודמעות וערמות אפר עד לב השמים. ובכל זאת, חמש שנים בלבד לאחר החושך הגדול ביותר, עלה והאיר אור אלוקי לעולם. ההשגחה העליונה – שמילטה אותו ממלתעות הרשע בדרך-לא-דרך בעיצומן של שנות האימה – הביאה את הרבי לקבל על עצמו את הנהגתה של מה שכונה בעיתונות התקופה "קבוצה חסידיית קטנה בברוקלין". כדעבד התברר, כי מאורע זה היה אחד הרגעים הגדולים בהיסטוריה היהודית, וכך, הרבי שחוה על בשרו ועל בשר בני משפחתו את הכתוב "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום", עמד והכריז את שתי המילים הבאות: "יהי אור". הבה נקומם את העולם היהודי מעפר – קרא הרבי, ונלך ונאיר את העולם כולו.

מנהיגות בים וביבשה

הגמרא בכבא בתרא (צא, א-ב) אומרת: "אמר רב, אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו, אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה".

כל מנהיגי הדור באו להיפרד מאברהם, כי אברהם לא היה תופעה רק בקרב משפחתו. הוא היה – כפי שנאמר בתורה – "נשיא אלוקים אתה בתוכנו", והם בחרו להספידו את אברהם בכמה מילים, בשניות בודדות. אבל לפעמים נאום של כמה מילים מכיל יותר משמעות מנאום של כמה שעות. זוהי אמנות התמציתיות.

מה הם התכוונו באמנם "אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה"? מדוע בחרו דווקא בשתי אמרות אלה?

יש שני סוגים של מנהיגות. יש המנהיגות של עולם הזקוק למנהיג, ויש המנהיגות של ספינה הזקוקה לקברניט. יש כאלה היודעים להנהיג על היבשה, ויש כאלה היודעים להנהיג במים. אלו חזיונות ותכונות שונות מאוד. כשאתה על היבשה, אורח החיים והאתגרים הם מסוג אחד, וכשאתה על הסיפון, במיוחד אם הים סוער ואתה לא יכול לראות את החוף, נדרשת מנהיגות מזן אחר. אתה לא רואה באופק את היעד, מסביב יש רק מים אין-סופיים, אפשר לחוש את הפחד, את ההד של המים שפשוט לא נגמרים, וזה נסיון ואתגר אחר לגמרי.

היו בהיסטוריה עמנו – ולהבדיל בעולם כולו – מנהיגים יוצאי דופן לזמנים של שלום, אבל לא בהכרח שהיו בהם הכישרים הנדרשים לעת מלחמה, כשהקרקע המוכרת משמטת מתחת הרגליים וצריך להתחיל הכל מחדש. כמו כן להפך, יש מנהיגים שבזמני טלטלה הם בשיא כוחם; הם יודעים לנסח חזון ולהשרות באנשיהם את האומץ, הנחישות, החוסן והיכולת להתמודד עם האויב. מאידך גיסא, כשמגיע השלום ומשתררת השלווה הם פשוט לא מוצאים את מקומם... רק מנהיגים מעטים יודעים לנווט את שתי המציאויות. אי לכך, בפטירתו של אברהם אמרו הכל: היבשה עליה אנו חיים, העולם שאנו תושביו – איבד את מנהיגו, אבל גם הספינה איבדה את קברניטה.

אין ספק לכל הרואה את קורות הדור, כי הרבי היה מנהיג בעל איכות מיוחדת זו.

הרבי חווה משחר נעוריו את המאה המדממת ביותר בהיסטוריה האנושית. הוא נולד בשנת תרס"ב באוקראינה וגדל ברוסיה הצארית, שהייתה ספוגה ברעל שנאה כה ארסי כלפי העם היהודי, שרק השנה האחרונה מסוגלת להזכיר לנו מה פירושה של שנאה איומה שכזו. הרבי ראה במו עיניו פרעות בשנות ילדותו. לאחר מכן חווה את מלחמת העולם הראשונה, ואת העובדה שהצאר הרוסי עקר קהילות יהודיות רבות ממקומות מושבותיהן שם ישבו במשך מאות שנים, ותשתיותיהן נהרסו בשל ההאשמות שהן עזרות כביכול לגרמנים במלחמתם נגד רוסיה. ואז באה המהפכה הבולשביקית, ששינתה את חיי היהודים ברוסיה למשך שבעים שנה, כשהיא עוקרת בדרכה כל שריד של יהדות.

כל הצרות בימי הצאר היו כאפס לגבי הרדיפות, הרציחות ומעשי האכזריות תחת שלטון הקומוניסטים ימ"ש. הוריי, אמי תיבדל לחיים ולהבחל"ח אבי ע"ה, גדלו שניהם

ברוסיה הקומוניסטית ותמיד שמעתי מהם על הסבל של יהודי רוסיה. סבי עצמו כמעט נורה למוות על ידי המשטרה החשאית, ובחסדי ה' ניצל וגורש למחנה עבודה בערבות סיביר למשך 25 שנה (למעשה, בשנות המלחמה הוא שוחרר וחזר לבני משפחתו). בלתי אפשרי לתאר את מה שעברו יהודי ברית המועצות.

הרבי עזב את רוסיה בשנת תרפ"ח ועבר לברלין, ממנה עזב בעלות היטלר ימ"ש לשלטון בתרצ"ג, ועקר לפריז, צרפת. כשהגרמנים ימ"ש כבשו את צרפת הוא ברח לוישי, עד שבסופו של דבר הצליח לצאת מאירופה ולעלות על ספינה שבניס-ניסים צלחה את דרכה לארצות הברית, לחופיה הגיע ביום כ"ח סיון תש"א.

עם בואו לחצר חותנו בברוקלין, הטיל אדמו"ר הרי"צ עליו שלל תפקידים תורניים, וזמן לא רב לאחר מכן – בשנת תש"י – לאחר הסתלקות חותנו נדרש הרבי למלא את מקומו כנשיאה של תנועת חב"ד-ליובאוויטש.

במחצית הראשונה של חייו, אם כן, ראה הרבי כאב וסבל רב כל כך. הוא ראה את ספינת העם היהודי וספינת היהדות מיטלטלת בים סוער הרוצה להטביען כליל רח"ל. ועתה, משקיבל עליו את ההנהגה, נדרש היה לנווט עולם שונה לגמרי. העולם שלאחר המלחמה נוצק לתוך כללים אחרים – עולם של דמוקרטיה וחירות כביכול, עולם של רווחה ושגשוג אישי. שש מיליון היהודים באמריקה היו בדרכם להתבוללות, וגם היהודים בכל שאר הגלובוס היו שבורים ונדכאים מהחורבן שלא היה כמותו בתולדות עם עולם, וביקשו רק מנוחה פיזית ונפשית לגופם ונפשם. היו אלו אתגרים חדשים לגמרי, אך הצלחתו השמיימית של הרבי הייתה ניכרת ביכולתו לנווט את העולם היהודי בזמן מלחמה ובזמן שלום.

עם בני ישראל בתקופה שלאחר השואה סבל מבלבול ואי-ודאות. היו מאחינו שהלכו לכוון מחדש מימנה יהודית, אך הרבי היה נחוש לבנות מחדש את הנשמה היהודית ולרומם את גאון יעקב. הרבי ידע, בלשון רבנו סעדיה גאון, ש"אין אומתנו אומה אלא בתורתה", וללא נשמה לא יוכל הגוף להתקיים.

מן הפרט אל הכלל

שמעתי משל נאה על כך מאת הגה"ח הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) ע"ה. הוא אמר: לטייס המטיס את המטוס יש מטרה, הוא נוסע בכיוון מסוים, אך ייתכן שמישהו מבין הנוסעים עשוי שלא לאהוב את הכיוון אליו המטוס עושה את דרכו. מה הוא בוחר לעשות? כמו במעשה חלמאי הוא קם צועד במעבר הצר אחורה, לכיוון זנב המטוס... ברור לכל בר דעת כי בסופו של דבר כשהמטוס יגיע ליעדו, גם הנוסע המוחה יהיה במקום היעד. ההבדל היחיד הוא שבמקום לשבת במחלקה ראשונה ובקדמת המטוס, הוא יישב בזנבו. סוף-כל-סוף, הטייס מוביל את כל אשר עמו אל היעד שהוגדר מראש.

מהבחינה הזו, אמר הרב עדין ע"ה, הרבי היה 'טייס' הדור, הנוטל עמו את כלל ישראל בטיסה שיעדה ארץ חפץ. גם אלו שהתנגדו לדרכו נעשו ברבות הימים, במודע או שלא במודע, חלק מהטיסה הזו. הרבי זכה בכישרון שמיימי להגדיר את מטרת הדור ולהעמיד בפנינו את הדרכים בהן נוכל להגשים את ייעודנו בתור עם

ה' בדורנו רב התהפוכות הזה, וכל עם ישראל לשבטיו נעשו חלק מחזון זה.

חשוב לציין נקודה מעניינת: הרבי אמנם ניחן במיומנות לשמש כטייס הדור, כקברניט הספינה ומנהיג משכמו ומעלה, אך כפי שעולה מעיון באורחות חייו והנהגתו בקודש מראשית חייו - הוא לא ביקש ולא חיפש לעמוד בתפקידו זה. אמת, לפעמים קשה לאנשים להאמין בכך, אבל גם אני הקטן שגדלתי בשכונת קראון הייטס בכרוקלין יכולתי להבחין בכך שהרבי כשלעצמו היה אישיות פרטית, צנועה ואישית עד מאוד. שנים רבות היה הולך רגלי לבדו מבית המדרש לביתו וחוזר חלילה, כאחד האדם. וכך למשל, באחד ממכתביו לחותנו הוא כותב בתוכן זה: אין לי הרבה חדשות לכתוב, כי רוב חיי מתרחשים בתוכי ולא בנעשה מחוצה לי. כל ימיו, הן קודם ההנהגה והן לאחריה, היה שקוע ראשו ורובו בתורה, עובד את קונו בחשאי.

הרבי היה צדיק נסתר אמיתי, ובשנת תש"ט - שנה אחת בלבד קודם ראשית הנהגתו את הציבור - במכתב שכתב לרבה של בני ברק, הגאון רבי יעקב לנדא זצ"ל, התבטא בפניו כי "אין לי חוש בעסקנות ציבורית". מטבעו, באמת, הרבי היה מופנם במאד. הוא היה אוהב ישראל ומכבד את בריותיו של הקב"ה בצורה מעוררת השתאות, אבל לא היה 'איש חברתי' במובן שאנו משתמשים בו. הוא היה שקט, צנוע ומופנם. אלה שהכירוהו בשנותיו הצעירות סיפרו שכמעט לא היה מדבר ומתורעע עם המון העם, אלא יושב לעצמו ושותק על תלמודו.

אלא שזו בדיוק הנקודה - המעבר של הרבי מהיותו אישיות פרטית להיותו מי שעומד בראש הנהגה ציבורית כה כבירה, היה דבר שהוא בחר לעשות מרצונו בעבודתו ויגיעתו, וזה ממש לא היה מטבעו שלו. הרבי גם התנגד במשך שנים שיצלמו אותו, זה היה ממש היפך טבעו. ניתן לומר שאט אט הואיל להסכים לכך, ולו בשל העובדה שראה בכך פרנסתם של היהודים המצלמים אותו, ולבו הרחום לא היה יכול לעמוד מנגד.

עם זאת, תכף שהבין שהתפקיד שהוצב לו זו משימתו עלי אדמות וזה מה שהקב"ה רוצה ממנו - לא הייתה דרך חזרה. וכשהרבי עלה על המטוס של עם ישראל והתיישב בתא הטייס, עברו היה יעד אחד בלבד: הגאולה האמיתית והשלימה, אליה כווננו כל פעולותיו בעלמא דיין.

הנסיעה במטוס אינה תמיד חלקה ונעימה, לפעמים נקלעים לכיסי אוויר וחלק מהאנשים מתלוננים על תלאות הדרך ועל תנאי הטיסה, וחלקם גם מגדילים לעשות והולכים לאחור כשהם ממאנים להיות שותפים בנעשה - ועדיין, גם הם חלק מהמסע וגם הם יגיעו אל היעד עם כולם, במוקדם או במאוחר מעט.

חושבני שבמובנים רבים, בנקודה זו התבטאה גדולתו ומנהיגותו של הרבי. הרבי קבע את משימת הדור - "לתקן עולם במלכות שדי" - וכל אדם הושפע לחיוב ממנה. אין זה סוד שלא כל רעיונותיו של הרבי התקבלו תכף

ומיד באהדה בכל שכבות הציבור, אבל במבט לאחור כעבור עשרות שנים - נדמה כי בסופו של דבר החזון של הרבי הגדיר את העולם היהודי כולו מחדש.

הרבי היה זה שהבין מיד לאחר השואה האיומה שהיהדות אינה צריכה לנהל עוד מלחמת הגנה. יש לנו היכולת להפנות את היהדות החוצה ולצאת לרחוב, ולכבוש את העולם כולו תחת מלכות ה'. כך רומם את "גאון יעקב" של המוני יהודים שחוחים וכפופים

בין "ויקרא" ל"ויקריא"

ושוב: ההשוואה לאברהם אבינו - עמודו של עולם - בלתי נמנעת. אם מישוהו ישאל: מה היה אברהם אבינו? מהי ההגדרה של תרומתו לעולם?

רוב האנשים יאמרו: אברהם הוא ראש למאמינים. ההיסטוריונים יגידו שהוא ייסד את המונותאיזם - האמונה בא-ל אחד. אבל אין זה מדויק. הרי גם לפניו היו אנשים שידעו את ה' כמו מתושלח, חנוך ונח. התקיימה אפילו ישיבה של שם ועבר. שניהם חיו לפני אברהם, הוא היה מצאצאיהם, ואלה היו צדיקים שלא רק האמינו בה', אלא גם הטיפו לזה ולימדו אחרים להאמין גם כן. אם כן, אברהם הוא לא מי שגילה את האמונה בה' אחד. במה הוא ייחודו של אברהם? מה הפך דווקא אותו ליהודי הראשון?

התשובה היא כך, וגם רעיון זה שמעתי מאת הרב עדין אבן ישראל ע"ה. אמנם גם לפני אברהם היו צדיקים שהאמינו בה' אחד, אבל הם כולם היו ספונים בחדרי חדרים. היו להם שטיבלאך קטנים, מרתפים אפלוליים שם היו עורכים סעודת מלווה מלכה קטנות, ניגנו ניגונים ולימדו את יסודות האמונה למספר מצומצם של תלמידים נבחרים שהיו מוכנים לחיות עם האמת.

מה היה הייחוד של אברהם? אומרת התורה עצמה בפרשת וירא (בראשית כא, לג): "ויקרא שם ה' א-ל עולם", ואומרים חז"ל במסכת סוטה (י, א-ב): "אמר ריש לקיש, אל תיקרי ויקרא' אלא ויקריא' - מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב". אברהם נטל את היסוד של האמונה בה' והפנה אותו החוצה. הרמב"ם כותב בהלכות עבודה זרה פרק א, שאברהם אבינו היה הולך מעיר לעיר, מממלכה לממלכה, כשהוא מלמד,

משכנע ומסביר לכל באי עולם את האמת שעולמנו נברא על ידי ה' אחד יחיד ומיוחד. ובמתק לשונו של הרמב"ם: "התחיל לעמוד ולקרא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם א-לוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם ושתל כלבם העיקר הגדול הזה".

אברהם היה זה שהיה לו הביטחון להוציא את האמונה אל הרחוב ואל חוצות העולם ולהשפיע עליו לשנות את מהלכו הטבעי. אברהם הכיר בכך שלאמיתו של דבר, זה מה שהעולם רוצה ומשתוקק לו יותר מכל. אנשים צמאים לדיבורי אמונה, ומילותיו אכן באו עליהם כטללי תחי.

זה מה שהפך אותו לראש המאמינים.

הרבי היה זה שהבין מיד לאחר השואה האיומה שהיהדות אינה מסוגלת - וגם אינה צריכה - לנהל עוד מלחמת הגנה. יש לנו היכולת להפנות את היהדות החוצה ולצאת לרחוב, ולכבוש את העולם כולו תחת מלכות ה'. הרבי רומם את "גאון יעקב" של המוני יהודים שחוחים וכפופים, ונטע בהם את ההכרה ההכרה שהיעוד שלהם להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" לא נחלש בכוח זה. הוא הגבר שהעניק לבני דור הנבוכים את העוצמה הפנימית לדעת כי "דבר אלקיני יקום לעולם", ושהיהדות יש לה בשורה שכל העולם משתוקק לשמוע אותה, מתחיל מעם ישראל עצמו.

פשטו ידיכם בגדוד

בדרך זו נוכל להבין את סיפור הגמרא האמור, בו פתחנו:

דוד המלך, מלך ישראל ולבו, מנסה לישון. הוא מבט החוצה, ורואה כי העולם רק הולך ומחשיך יותר. אבל על מיטתו הוא חש ברוח צפונית, הרוח המגיעה מהאבה הצפונה והמוסתרת בלב כל נשמה יהודית, והרוח מעוררת את ה"כנור": כנור הוא אותיות 'נר כ"ו'. כ"ו הוא בגימטריה שם ה', ונר מסמל את הנשמה, 'נר ה' נשמת אדם". הרוח מעוררת את נשמת האדם, שהיא "שם ה' שמאיר לו כמו נר", כלשון הבן איש חי (בספרו בן יהודע על מסכת ברכות). דוד רואה ושומע כי הנשמה של העם, נשמתו האלוקית של כל יהודי באשר הוא, מאירה גם בתוך החושך הזה.

כל העולם ישן, אבל דוד המלך שומע בעומק הלילה שהכינור מתנגן. אף על פי שזו רוח צפונית, ש"מצפון תפתח הרעה", הרי מעומק החושך הוא מרגיש בתנועה המניעה את נימי הכינור, נימי הנשמה הקיימת באדם, ומכוח עידוד זה הוא קם ממיטתו ומתחיל לעסוק בתורה כל הלילה.

בכל פעם שאני קורא את השורות הללו בגמרא, לבי מתמלא ברגשות עמוקים

מזיכרונותי האישיים. נזכר אני בלילות בהם הייתי נותר עד אור הבוקר, לפחות פעם בשבוע - ולעתים קרובות יותר מפעם בשבוע - לאחר שהרבי היה מסיים את ההתוועדות הארוכות שלו ביהדות ובמועדים, וקבוצת 'חזורים', אלו שהופקדו לעמוד לזכור את כל דברי הרבי, היו נפגשים יחד כדי לשחזר את תוכן הדברים לאמיתתם ולהעלותם על הכתב. זכיתי להימנות בתקופה ההיא על קבוצה זו, וכך בליל מוצאי שבת קודש הייתי ער כל הלילה כדי לשחזר ולרשום את דברי הרבי בהתוועדות השבת, והייתי עסוק ראשי ורובי במלאכה קדושה זו.

בדרכי הביתה ליתן מעט תנומה לעפעפי, בשעות של לפנות בוקר, היה הרחוב דומם, אך בדרך קבע הייתי מפנה את ראשי אל עבר חדרו של הרבי הצופה אל הרחוב הראשי, ורואה בו את האור דולק. חשתי ברורות כי כשהעולם ישן - יש אדם אחד - שגילו התקרב לתשעים שנה - שאינו מאפשר לעצמו תנומה. כמה פעמים ראיתי כיצד האור כבה, וחשבתי לעצמי בסיפוק: סוף סוף הרבי ינוח מעט... אך כעבור עשרים דקות-חצי שעה האור כבר נדלק שוב. הרבי לא יכול היה לישון, כי הוא שמע את הכינור של ישראל משתוקק להתנגן. כל הלילה עסק בתורה להביא את האור האלוקי בכל נשמות ישראל.

איך ממשיך הסיפור בגמרא? עם בוקר נפתחת הדלת ומנהיגי ישראל נכנסים לדוד ואומרים לו: עם ישראל זקוק לפרנסה. זו לא רק שאלה של פרנסה מן הבחינה החומרית - שיש לשקם את חיייהם של המוני עמך ישראל, שרידי אש - אלא זו שאלה של פרנסה רוחנית. הרי 'ותורתך בתוך מעי', התורה היא לחמו של העם. העם היהודי ברחבי העולם כולו נזקק להשראה וחיוזוק החיוניים לו. מי יתן לו את אלו?

אומר דוד המלך: "לכו והתפרנסו זה מזה". זהו כוחה של הקהילה, זה כוחן של היידות והאחריות. כל אדם מסוגל להשפיע לרעהו, וכל אחד מקבל מחברו. כולם בחזקת נותנים וכולם בחזקת מקבלים. לך יש משהו לתת לי, ולי יש משהו לתת לך.

ברם, מסתבר שזה לא מספיק, "אין הקומץ משביע את הארי" אומרים חכמי ישראל לדוד המלך. מה עלינו לעשות?

והתשובה שטבע דוד המלך, ואותה הפך הרבי עם עלותו על כס ההנהגה בשנת תש"י - ומאז ועד עתה - לכוח מניע ופעיל, היא בת ארבע מילים: "לכו ופשוטו ידיכם בגדוד". מאי משמע?

צא מעצמך, מן המסגרת הטבעית, ולך לך החוצה, מעבר לגבולותיך - אל מה שאתה עשוי לחשוב שהוא שטח אויב - והכרו שם מלחמה של קודש נגד הבלי העולם הזה, וכבוש את שטחי העולם כולו והקדישם לה, לתורתו ומצוותיה. עליך לחלץ ולגלות את כל הניצוצות הקדושים הקיימים בכל אדם, בכל סביבה ובכל מציאות על פני הארץ.

הרבי לימד שאף אחד לא יכול לומר שהוא פטור או אינו מסוגל לעבודה הזו. כי לכל לאדם יש השפעה, לאחד כישרון בכתיבה, לשני בדיבור, לשלישי יש לב חם, ולרביעי יש ידיים ברוכות. כל אחד יכול להשפיע, וכולם יכולים להצית ניצוצות, לחבק נשמות ולקרב יהודים לאביהם שבשמיים.

אין הכוונה דווקא להתפשטות והתפזרות גיאוגרפית. הקריאה של דוד המלך פונה ומבקשת לצאת מאזור הנוחות שלי, להביט

לתוך עיניו של יהודי אחר ולשאול אותו: מה אוכל לעשות למעןך היום? לפנות לנער שיש לו אתגר, לדרוש בשלומו ולהעניק לו תשומת לב אמיתית. זו קריאה להורה או למחנך לגשת אל הילד ולומר לו: אני אוהב אותך ללא תנאים. "לכו ופשוטו ידיכם בגדוד" פירושו: צא מעצמך, לך ומצא ניצוצות קדושה בכל מקום.

החסידי המסור, הרב יעקב יהודה הכט ע"ה, סיפר פעם מה שמע מבבל מאפייה בשכונת קראון הייטס, אוד מוצל מאש, על ימי המלחמה הארוכה.

"הוסענו על ידי הגרמנים מהגטאות למחנות ברכבת של קרונות בקר. היה זה חורף אירופאי קפוא, ואני הייתי בחור צעיר. לידי, על קרקעית הקרון היה מוטל יהודי מבוגר שרעד מקור. הרכבת נסעה לאורך כל הלילה, והלה פנה אלי ואמר לי: אני עומד לקפוא למוות, אנא שפוש אותי כדי שחום גופי יעלה... אני לא שואל שאלות, אני מחבקו ומשפשף את גופו. נו, כמה זמן כבר אדם יכול לשפשף משהו? זרועי הייתה מותשת ועצרת, אבל דקה לאחר מכן הוא פנה אלי שוב בתחינה: אל תעזור, אנא המשך. ואני ממשיך וממשיך ככל יכולתי. עייפותי גברה, שמורות עיניי נעצמות מאליהן, כל גופי כואב ואני כמעט מתייאש מהיהודי שלצדי, אך לא יכולתי לעמוד בהפצרותיו. כמשך לילה שלם הוא גרם לי לשפשף את גופו לבל יקפא למוות.

"כשהשמש זרחה וקרני האור נכנסו לקרון הבקר, הבטתי סביבי וראיתי לחרדתי כי מתוך כל הנוסעים בקרון - שני אנשים בלבד שרדו את הלילה, אני ושכני. הוא שרד כי משהו אחר חיכך את גופו כל הלילה, ואני שרדתי כי שפשפתי משהו אחר כל הלילה. הוא שרד כי משהו דאג לשמור על חזמו, ואני שרדתי כי הענקתי חמימות לזולתי...".

ולענייננו נאמר: אתה רוצה השראה אמיתית? אתה רוצה להתחמם? אין לך ברירה כי אם לחמם אחרים. צא החוצה וקח עמך ממעיינות התורה וממשמניה של היהדות והחסידות, ופעל להתפשטותם על פני חוצות - "אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא".

השופט אשר יהיה

ברם, אין זה קל כלל להישאר חם ומלא השראה תמיד. כשנתקלים בחושך עב, בכאב עמוק ובמבוכה נפשית, המשימה להיות ממוקד ונחוש להביא אור של גאולה קשה שבעתים.

כאן באים לעזרתנו שלושת השלבים בשאלת עצה: "יועצים באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים".

אחיתופל הוא חכם הדור. "ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האֵל להים כן כל עצת אחיתופל גם לְיָוָה גם לְאַבְשָׁלִים" (שמואל ב טז, כג). כאשר אתה רוצה להשפיע על אחרים, עליך להיות כאחיתופל - להיות חכם על רוגש לזולת ולתנאי המקום אליו אתה הולך. לכל מקום יש המאפיינים והגיגונים המיוחדים לו, ואי לכך עליך להשתמש במאזני השכל והלב כדי שמלאכתך תצליח ותתקבל על לב השומעים ולא תרחיק אותך מהם. אחיתופל מסמל את שיא השכל האנושי, והדבר רומז על הצורך להשתמש בחכמה וברגש כדי לחדור לכל מקום בהתאם לתכונתו המיוחדת, ובסגנון חז"ל "אזלת לקרוא הלך בנימוסי" (שמות רבה מז, ה).

יחד עם זאת מגיע השלב השני: הסנהדרין, הם המייצגים הנאמנים של חכמת התורה

והוראותיה. לא יוצאים למלחמה סתם כך וללא הכנה והיערכות נכונה, עליך לדעת הדק היטב מה אומר השולחן ערוך ביחס לכל ענין וענין, מה מותר ומה אסור, איזה ניצוצות אפשר להעלות ולקדש ואיזה יש להרחיק ולדחות עד ביאת המשיח. תלמידיו של הרבי ידעו ויודעים שבלי שולחן-ערוך לא זויס. יסוד היסודות במלאכת הפצת תורת ה' הוא הדקדוק בקוצו של יו"ד בעניני הלכה.

ההשלב השלישי - ייעוץ באורים ותומים. יש לגשת אל הכהן והשופט אשר יהיה בימים ההם, הוא ראש בני ישראל וצדיק הדור, שהוא שיברךך וידיריךך כיצד דרכך תלך למישרין וחפץ ה' בידך יצליח.

האם אתה טנקיסט?

כשהתחילה מגפת הקורונה, לא הייתי על הציון של הרבי במשך כמה חודשים רצופים. הפעם הראשונה בה נסעתי לאוהלו הייתה בערב ראש חודש תמוז, לכבוד יום ההילולא וגם לכבוד יום הולדתו. הלכתי עם בני משפחתי, העלייתי על הכתב באריכות את הקורה עמי בחודשים האחרונים וחתמתי בבקשת ברכה להצלחה.

מי שהיה על ציונו של הרבי ודאי זוכר שבחדר הכניסה למתחם ניתן לצפות במראות קודש מהרבי, משיחותיו הקדושות ופגישותיו עם אנשים שונים כשהוא מאציל מברכותיו. נעמדתי לתומי, וצפיתי בסיומה של התוועדות - אחת מני רבות - בבית מדרשו, אז כפי המנהג היו עוברים לפניו בסך שורת אברכים ותלמידים שהרבי היה נותן להם אגודות של שטרות דולרים על מנת לחלקם בין המשתתפים בהתוועדות ולזכותם במצוות הצדקה, שהרבי כה עורר על קיומה.

מה היה המשותף בין האברכים ותלמידי הישיבה שעברו במסגרת זו לפני הרבי - הם היו נקראים 'טנקיסטים'. צעירים ומבוגרים שהיו נוסעים ב'טנקי המצוות' המפורסמים ברחובות ניו יורק ובמקומות אחרים, על מנת לפגוש יהודים ולזכותם במצוות תפילין ועוד, במסגרת 'מבצעי המצוות' עליהם הכריז הרבי. אלפי-אלפים של יהודים החלו את דרכם חזרה לחיק היהדות דרך אותם מפגשים אקראיים ברחובות הערים עם הטנקיסטים הללו.

כך אני עומד וצופה בעוברים לפני הרבי, ולפתע נרעשתי כולי: הנה אני מופיע כתלמיד ישיבה צעיר ועובר על פניו של הרבי בדרכי לקבל כחבריי שטרות של דולר לצדקה. כנראה מפני שהייתי צעיר למראה, הרבי עצרני ושאל: האם גם אתה טנקיסט? השבתי בחיוב, והרבי הושיט גם לי אגודת שטרות.

נו, אמרו לי אחי ורעיי: כמה סיכויים ישנם שבדיוק תשבוא אל מקום מנוחתו של הרבי, שם ביקשתי ברכה להצלחה בכל מעשיי, פניי יופיעו עוברות על פני הקודש והרבי ישאל אותי: האם אתה הולך בשליחותי?

זה באמת היה רגע פלא-פלאים. הרגשתי במוחשיות רבה כיצד נשמת הצדיק אינה מסתלקת מצאן מרעיתו, ו"מה להלן עומד ומשמש - אף כאן". תורתו של הרבי והוראותיו בהנהגת הדור שרירות וקיימות כמאז ומקדם, ואדרבה נראה כי הן הולכות ונעשות משמעותיות יותר מיום ליום. ובמקרה שלי, מהדהדת בי תדיר השאלה: האם אתה טנקיסט? ■

נשמתא דאורייתא

ביאורים מתורת חב"ד לדף היומי

ביורו כל כוחות הנפש החיונית

גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה (ס.י.)

דהנה מבואר בעץ חיים (שער כו) שירידת כל נשמה לעולם הזה להתלבש בגוף ונפש החיונית הוא כדי לתקנם בלבד, ולהפרידם מהרע של שלש קליפות הטמאות.

וזהו הטעם שהפליגו רז"ל במאד מאד במעלת הצדקה, ואמרו ששקולה כנגד כל המצוות, ובכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם מצוה סתם - כי כך היה הרגל הלשון לקרוא צדקה בשם מצוה סתם, מפני שהיא עיקר המצוות מעשיות ועולה על כולנה. שכולן הן רק להעלות נפש החיונית לה' שהיא היא המקיימת אותן ומתלבשת בהן ליכלל באור א"ס ב"ה המלוכב בהן.

ואין לך מצוה שנפש החיונית מתלבשת בה כל כך כמצוות הצדקה, שבכל המצוות אין מתלבש בהן רק כח אחד מנפש החיונית, בשעת מעשה המצוה לבד; אבל בצדקה שאדם נותן מיגיע כפיו, הרי כל כח נפשו החיונית מלוכב בעשיית מלאכתו או עסק אחר שנשכר בו מצות אלו, וכשנותן לצדקה הרי כל נפשו החיונית עולה לה'.

וגם מי שאינו נהנה מיגיעו, מכל מקום הואיל ובמצות אלו היה יכול לקנות חיי נפשו החיונית הרי נותן חיי נפשו לה'.

ולכן אמרו רז"ל שמקרבת את הגאולה לפי שבצדקה אחת מעלה הרבה מנפש החיונית מה שלא היה יכול להעלות ממנה כל כך כחות ובחיוניות בכמה מצוות מעשיות אחרות.

(על פי תניא פרק לו)

התגלות משמים בזכות גמ"ח

אדם נותן פרוטה לעני - זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר: אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך (ס.י.)

פעם אחת דיבר ה"צמח צדק" עם בנו אדמו"ר המהר"ש אודות מעלת הצדקה, ומעלת העזרה שמושיטים ליהודי בפרנסה, וכמה יש בכך משום עזרה בעבודת פתיחת המוח והלב לקבלת וקליטת הגילויים שלמעלה.

וסיפור ה"צמח צדק" סיפור שאירע לו עצמו:

באחד הימים בתקופת הגיעו לליובאוויטש אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן [שבחיינו בעלמא דין היה משתעשע עמו בדברי תורה ופותר לו ספקותיו], הלך ה"צמח צדק" להתפלל בבית הכנסת. באמצע הדרך פגשו אחד מתושבי ליובאוויטש בשם פנחס ובקש ממנו גמילות חסד של שלשה רובלי כסף, כדי שיוכל לקנות סחורה בשוק ולמכור ועל ידי כך ירוויח להוצאות שבת. ה"צמח צדק" הזמינו שיקנס לביתו אחרי התפלה ויתן לו.

כשהכין עצמו ה"צמח צדק" לתפלה, והניח את הטלית על כתפו, נזכר על בקשתו של ר' פנחס שהיום הוא יום השוק, ומכיון שהשוק נפתח בשעות הבקר המוקדמות הרי שר' פנחס זקוק לכסף תיכף ומיד. הסיור ה"צמח צדק" את הטלית מכתפו, ניגש לביתו, לקח חמשה רובלי כסף, חיפש את ר' פנחס בין הרוכלים ומסר לו את הכסף כדי שיוכל לסחור ולהשתכר.

בבואו חזרה לבית הכנסת ובעמדו ליד הכיור לרחוץ את ידיו, נתגלה אליו רבנו הזקן ופתר לו כל ספקותיו ופני קדשו היו מאירות. (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 98-99)

הצדקה מושיכה מלמעלה הארת אלקות בנפש

רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר, דכתיב אני בצדק אחזה פניך (ס.י.)

פירוש, כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכוונתו בתפלתו כל חד לפום שיעורא דיליה, הוא בתורת צדקה וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו כו', כלומר, שאור ה' א"ס ב"ה המאיר למעלה בעולמות עליונים בהארה רבה בבחינת גילוי רב ועצום עד שבאמת

ב' אופנים בשמירת התורה

אמר ריש לקיש, רבנן לא צריכי נמירותא, דכתיב אספרם מחול ירבון.. קל וחומר: ומה חול שמועט - מנין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים, לא כל שכן שמנינים עליהם? כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: מאי טעמא לא תימא ליה מהא - אני חומה ושדי במגדלות, אני חומה - זו תורה, ושדי במגדלות - אלו תלמידי חכמים (ב-ב, ט, ס.)

החידוש שבדרשת רבי יוחנן על הדרשה של ריש לקיש הוא - שלפי ריש לקיש יתכן ששמירת התורה על האדם היא בדרך סגולית, שגדלה זכות מעשה מצוה זו, עד שמגינה על האדם. אולם אליבא דרבי יוחנן שמירת התורה על האדם היא מצד זה שהלימוד פועל שינוי באדם העוסק בתורה, וכאשר טרוד ועסוק בתלמוד תורה, נעשה שינוי גביר על ידי שהתורה מתאחדת עמו, ונעשה "יחוד נפלא". לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה" דשכל האדם ודחכמת התורה - כלשון אדמו"ר הזקן בתניא פרק ה, ובמילא הרי הוא מוגן ושומר מכל דבר המזיק (כמו התורה). ועל דרך מאמר חז"ל "ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן. . שכל גופן אש דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה'".

וזהו שהוסיף רבי יוחנן, שלא רק התורה שבהם היא חומה, אלא שתלמידי חכמים הם עצמם כמגדל לפי שגופן תורה.

(על פי אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה ע' 82)

תלמיד חכם - דוגמא חיה

תלמיד חכם אינו מי שמחבר חיבורים; גם כשהוא מחבר מאה חיבורים ואומר חילוקים ופולפולים לרוב, אין זה תלמיד חכם. על תלמיד חכם להיות "מגדל". כשהוא הולך ברחוב יהיה ניכר שהולך כאן תלמיד חכם, שיראו הזקן הפיאות והציציות, שהרחוב ירגיש שהולך כאן בן תורה!

(על פי ספר השיחות תש"ג ע' 43)

צדקה עם העולמות השפלים

שקולה צדקה כנגד כל המצוות, שנאמר: והעמדתנו עלינו מצוות ונו', מצוה אין כתיב כאן אלא מצוות (ס.ב.)

דענין הצדקה הוא להחיות רוח שפלים, שהרי העני הוא שפל ונבזה, וכאשר נותנים לו מזון ולבוש כו', אזי "אתה החיית את נפש העני כו'" (כלשון חז"ל בתנחומא), ובפרט כאשר נותן לו בסבר פנים יפות ומפייסו (כדלקמן בגמ'), שעל ידי זה מגביהו ומרוממו משפלותו.

וכן הוא למעלה, דכתיב כה אמר רם ונשא גוי מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים וגוי, דהנה, כל העולמות והנבראים הם שפלים לגביה, ובפרט עולמות התחתונים עד לעולם הזה הגשמי שאין לך עולם שפל מזה שאין מאיר בו גילוי אלקות כו', והפעולה דהמשכת גילוי אלקות למטה, ענינה הוא להחיות רוח שפלים, שזהו ענין הצדקה למעלה.

ולכן כל המצוות נקראים בשם צדקה, לפי שעל ידם נמשך גילוי אלקות למטה להחיות רוח שפלים. דהנה, התורה והמצוות ניתנו למטה דוקא, במקום היותר שפל, וכמאמר משה רבינו למלאכי השרת למצרים ירדתם כו' יצה"ר יש ביניכם כו', כדי שעל ידי קיום התורה ומצוות יומשך גילוי אלקות למטה ביותר.

וזהו מה שנאמר ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה גוי, שהמצוות (שנקראים בשם צדקה) הם כמשל הדרך שמחברת שני מקומות שמצד עצמם הם רחוקים זה מזה, כמו דרך המלך שנמשך והולך מעיר המלוכה מקום מושב המלך אל כל העיירות שברחבי המדינה עד לפנה נדחת. ודוגמתו בנמשל, שהתומ"צ הם דרך הוי', שעל ידה נעשה החיבור בין אלקות לעולמות, שיומשך גילוי אלקות עד למטה מטה ביותר.

(על פי תורת מנחם ספר המאמרים תשכ"ב ע' 104-105)

והדבר מרמז על ה"יחוד נפלא" הנפעל על-ידי לימוד התורה, ששכל האדם מלוכב ומוקף בחכמתו יתברך, ובה בשעה הוא מקיף ומכיל בתוכו את חכמתו יתברך, באופן שהם נעשים "מיוחדים ממש מכל צד ופנה".

והשברי לוחות מורים על הביטול ושברון לב הנדרש ללימוד התורה. (על פי אוצר לקוטי שיחות - לימוד התורה ע' 553)

נחיצות העבירות לחיות הקליפות

יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה (טו, א)

הענין, דהנה ידוע שכללות ההפרש בין קדושה לקליפה הוא, שבקדושה יש חיות עצמי, משא"כ הקליפות אין להם חיות עצמי, כי בכל סדר ההשתלשלות דקדושה, הן בחינת האורות והן בחינת הכלים והן הנשמות שנתהו מהאורות והכלים, הנה למרות שהם מקבלים חיותם מלמעלה, מכל מקום קיומם הוא בקיום עצמי, כי הם מתאחדים עם האור.

וטעם הדבר הוא לפי שיש בהם ענין הביטול, ועל ידי זה הם מיוחדים עם העצמות, וכמאמר איהו וחייהו וגרמוהי חד, דאיהו קאי על האור, חיוהי הם הכלים, וגרמוהי הם הנשמות, וכולם הם ביחוד עם העצמות [דהוה פירוש נוסח התפלה "הוא קיים וישמו קיים וכסאו נכון .. לעד קיימת", שהוא קיים קאי על העצמות, ובפרטיות יותר על האור, וישמו קיים קאי על הכלים, וכסאו קאי על נשמות ישראל, ובפרט נשמות הצדיקים שהם כסאו של הקב"ה, שכולם קיימים בקיום עצמי].

ואופן ההתאחדות הוא, דהנה כל מציאות האור היא - היותו מיוחד עם המאור שהוא מקורו, וכמו באור השמש, שכאשר יש איזה דבר המפסיק בין האור להשמש אזי מתבטל האור, לפי שכל מציאות האור היא דוקא בהיותו מיוחד עם המאור. וכן הוא למעלה, שכל מציאות האור היא היותו גילוי העצמות, ולהיותו בביטול וביחוד עם המאור, לכן יש בו קיום עצמי.

מה שאין כן אצל הקליפות, בהעדר הביטול לאלקות, הנה החיות האלקי הוא בדרך מקיף עליהם, ומה שנמשך בהם בפנימיות הוא בבחינת גלות בתוכם, ואינם בקיום עצמי, וכל חיותם היא מה שהם מקבלים ע"י מעשה החטא.

וכיון שהקליפות אינם רוצים להיות בביטול, לכן משתדלים בכל מיני תחבולות שהאדם יחטא, שזהו שיוירד ומתעה, ואחר כך עולה ומרגיז כו', והיינו שטענתו היא שעל פי דין מגיע לו החיות שנמשך על ידי החטא.

(על פי תורת מנחם ספר המאמרים תשי"ב ע' שמו ואילך)

כמעשה הרשעים

בראת צדיקים בראת רשעים (טו, א)

וצריך להבין, שהרי המלאך שאומר טיפה זו מה תהא עליה, חכם או טיפש וכו', אבל צדיק ורשע לא קאמר, כי על זה ניתנה הבחירה, והיאך אומר רשעים וצדיקים זהו על פי בריאת ה'.

ויובן בהקדים ביאור מעלת הבינונים, שהיצר הרע אצלם הוא בתקופו ובגבורתו כתולדתו, ושולח כל שעה הרהורים אל המוח, ועבודתם היא לכבוש את היצר וההרהור העולה מהלב למוח, ולהסיח דעתו לגמרי ממנו, ולדחותו בשתי ידיים.

וזהו בראת רשעים, ולא שיהיו רשעים באמת כו', אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד, והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפיא לסטרא אחרא.

אמנם, בדבר המסור ללב דהיינו שיהא הרע מאוס ממש בלב ושנאוי בתכלית שנאה או אפי' שלא בתכלית שנאה, הנה זה אי אפשר שיהיה באמת לאמיתו אלא ע"י גודל ותוקף האהבה לה' בבחינת אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עוה"ב. ועל זה אמרו רז"ל עולמך תראה בחייך כו' ואין כל אדם זוכה לזה כי זהו כעין קבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן אתן כהונתכם וגו' כמ"ש ב"א.

ועל זה אמר איוב בראת צדיקים וכו', וכדאיתא בתיקונים שיש בנשמות ישראל כמה מיני מדרגות ובחינות. חסידים גבורים המתגברים על יצרם מארי תורה נביאים כו' צדיקים כו' ע"ש.

(על פי תניא פרק א-כז)

הן בטלין במציאות, והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן המבווארים בזוה"ק בשמותם למקומותם בסדר התפלה שסדרו לנו אנשי כנסת הגדולה, הנה משם מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה על יראי ה' וחושבי שמו החפצים לעבדו בעבודה שבלב זו תפלה, וכמו שכתוב וה' יגיה חשכי. והנה ירדת הארה זו למטה לעולם הזה נקראת בשם חסד ה', המכונה בשם מים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך.

והנה מודעת זאת שיש למעלה גם כן מדת הגבורה והצמצום לצמצם ולהסתיר אורו יתברך לכל יתגלה לתחתונים, אך הכל תלוי באתערותא דלתתא, שאם האדם מתנהג בחסידות להשפיע חיים וחסד כו', כך מעורר למעלה, כמו שאמרו רז"ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו, ומתגלה אורו יתברך לירד ולהאיר למטה לנשמות ישראל בבחינת גילוי רב ועצום בשעת התפלה על כל פנים.

וזהו שכתוב "זרח בחשך אור לישירים חנון ורחום וצדיק", דעל ידי שהאדם חנון ורחום וצדיק צדקות אהב, גורם לאור ה' שיזרח לנשמתו המלוכשת בגופו העומד בחשך, שהוא משכא דחויא.

(על פי תניא, אגרת הקודש סימן ח)

העלאת הנפש הבהמית

צדקה תרומם נוי - אלו ישראל, דכתיב ומי כעמך ישראל נוי אחד

בארץ (טו, ב)

והיינו נפשות הבהמיות שבהם, שעל ידי הצדקה שהאדם עושה, נפרדת ונבדלת נפשו הבהמית מן הרע הגמור, ומתרוממת גם היא להיות כל מדותיה ולבושיה לה' לבדו, ואז יגיע לבחינת ומדריגת אהבה רבה דבכל מאדך - שיתפכו המדות שבנפש הבהמית להיות לה' לבדו.

והיינו על ידי הצדקה דוקא, כי על ידי שמרחם על העניי החיות נפשו, על ידי זה מעורר רחמים רבים על נפשו לרוממה משפלותה להיות בה האהבה רבה לה'.

(על פי דרך מצותיך, שורש מצות התפלה פרק מב)

חסד דקליפה

וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין,

חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו (טו, ב)

דמדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וגמילות חסדים באות מהנפש הבהמית שבהם שמקליפת נוגה, שיש בה גם כן טוב, והיא מסוד עין הדעת טוב ורע, מה שאין כן נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל, וכמו שכתוב בעין חיים (שער מ"ט פ"ג) וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין [=וכל הטוב שעושים לעצמם הם עושים].

(על פי תניא פרק א)

שברון הלב הוא כלי לתורה

שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון (טו, ד)

שצרי לוחות חזינין לפני המקום, ואילו היתה שצירתן קשה לפני לא ה' אומר לשומם צארון שאין קטיגור נעשה סניגור (רמב"ן)

מדברי הרמב"ן נראה שהשביחה כשלעצמה חביבה לפני ה', ולא רק שכתוצאה מכך התרחש דבר חיובי.

והביאור הוא: "שברי לוחות" מרמזים על ענין הביטול, שברון הלב הדרוש על-מנת שיוכל האדם לקבל ולהשיג את תורתו של הקב"ה, והטעם לזה הוא כי תורתו של הקב"ה היא בלתי גבולית, כשם שהקב"ה עצמו הוא בלי גבול, ומציאותו של הנברא המוגבל אינה כלי לקלוט את התורה. ולכן מתפללים כל יום כמה פעמים "ונפשי כעפר לכל תהיה (ועל ידי זה דוקא) פתח לבי בתורתך".

וזהו ש"לוחות ושברי לוחות" מונחים בארון, כי שניהם מורים על שני הענינים הדרושים על-מנת לקבל ולקלוט את התורה:

הלוחות ענינים הוא התורה כפי שהיא חקוקה על האבן, ובחקיקה אין האותיות מציאות נוספת על הדבר שבו הן חקוקות, אלא האותיות הן מיניה וביה - חלק בלתי נפרד של האבן שבה נחקקו [לא כהאותיות בספר-תורה הכתובות בדיו על הקלף - דבר הנוסף על הקלף, ולכן יש אפשרות להפריד את האותיות מן הקלף],

התוועדות רבתות וסעודת הילולא

ציבור בני הישיבות מוזמנים להתוועדות
לרגל יום ההילולא ה-30 של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
שתתקיים עם המשפיע הגה"ח הרב חיים שלום דייטש שליט"א

בבית המדרש מעייני ישראל
רח' אלעזר המכבי 3 ירושלים

ביום שני ליל ג' בתמוז
בשעה 21:00

אוצר של תורה

מועדי מבחן בתוכנית הלימוד בסוגיית לימוד התורה

יום	צהריים בין השעות 15:00-13:30	ערב בין השעות 21:00-19:30
ראשון א' תמוז	בית שמש - בית הכנסת דבר אברהם רחוב רבי יהושע 15 (פינת רבי יהודה הנשיא)	אשדוד - ביהמ"ד מעייני ישראל רחוב האדמו"ר מויז'ניץ 3 (מעל ביהמ"ד מאקווא)
שני ב' תמוז	מודיעין עילית - הספריה החסידית רחוב רשב"י 23	ירושלים - ביהמ"ד מעייני ישראל רח' אלעזר המכבי 3
שלישי ג' תמוז	חיפה - ביהמ"ד מעייני ישראל רחוב מיכאל 31	בני ברק - ביהמ"ד נחלת אשר רחוב יהודה נחשוני 1 שכונת נוה אחיעזר

שי לכל
נבחן:
הספר
אוצר
לקוטי
שיחות
לימוד
התורה

מלגות למצליחים במבחן:

70% ומעלה « 80 ₪ 85% ומעלה « 150 ₪

*המלגות לרכישת ספרים ומזון ברשת ספרי אור החיים, יריד החסידות וברשת אושר עד.